This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

DB
361
.S86
v.3
no.3-4
1897

B 1,327,855

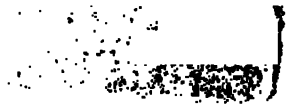

[redacted]

14

STAROHRVATSKA PROSVJETA.

GLASILO

HRVATSKOGA STARINARSKOG DRUŽTVA

U KNINU

UREDNIK JOJ

FRANO RADIĆ

[illegible] UČITELJ STRUKOVNOG TEČAJA U KORČULI.

DB
361
.S86
v.3
no.3-4

God. III. Br. 3. i 4.

„Starohrvatska Prosvjeta" izlazi četiri puta na godinu [illegible] dva tiskana arka. [illegible]

U KNINU 1897.

NAKLADOM HRVATSKOGA STARINARSKOG DRUŽTVA.

[illegible] U ZAGREBU.

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN LIBRARIES

Sadržaj.

1. Mrtvački prilozi nađeni u starohrvatskim grobovima u Koljanim kod Vrlike.
(Objets découverts dans les sépultures croates à Koljani près de Vrlika.) Sa slikama Fr. Radić. 9
2. Topografička crtica o starohrvatskim županijama u Dalmaciji — svršetak.
(Esquisse topographique sur les anciens Comtés croates en Dalmatie.) Iz ostavštine pl. Stjepana Zlatovića 110
3. Vihori starohrvatskih strjelica u „Prvom Muzeju hrvatskih spomenika" u Kninu.
(Les pointes des anciennes flèches croates au „Premier musée des antiquités croates".) Sa 22 slike. Fr. Radić. 114
4. Starohrvatske ljepe sjekire „Prvoga Muzeja hrvatskih spomenika" u Kninu.
(Anciennes haches d'armes croates au „Premier musée des antiquités croates".) Sa slikama. Fr. Radić 123
5. Sredovjekovni natpisi.
(Inscriptions du moyen-âge). Vid. Vuletić-Vukasović 132
6. Crkva S. Klimenta u Sitnomu u bivšoj poljičkoj kneževini.
(L'église de St. Clément à Sitno dans l'ancienne république de Poljica.) Sa 5 slika. Fr. Radić 139
7. Arkeološki prilozi o religiji poganskih Hrvata
(Recherches archéologiques sur la religion des Croates païens.) Sa slikama *Fr. I.* Marun . . . 141
8. Izvješće o radu Hrvatskoga starinarskoga družtva u Kninu u obće, a osobe o kršćanskim starinama do sada iskrivenim i objelodanjenim u Dalmaciji, osim Solina, Bosni Hercegovini, Hrvatskoj, Slavoniji i Istri — nastavak.
(Rapport sur l'activité de la „Société archéologique croate de Knin" en général, et en particulier sur les antiquités chrétiennes jusqu'à présent découvertes et publiées en Dalmatie (moins celles de Salone), de la Bosnie, de l'Herzégovine, de la Croatie, de la Slavonie et de l'Istrie).) Frano Radić 145
9. Razne vieści.
(Notes diverses.) 169
10. Bibliografija.
(Bibliographie.) 187
11. Izvještaj upravitelјstva Hrvatskoga starinarskoga družtva u Kninu o družtvenom radu i napredku kroz zadnji tromjesec.
(Rapport de la direction de la „Société archéologique croate de Knin" sur l'activité de la société, et son progrès pendant le trimestre passé.) 188
12. Izvješće X. glavne skupštine Hrvatskoga starinarskoga družtva u Kninu.
(Rapport sur la dixième assemblée générale de la „Société archéologique croate de Knin".) . . . 191
13. Imenik članova Hrvatskoga starinarskoga družtva godine 1897.
(Liste des membres de la „Société archéologique croate de Knin" pendant l'année 1897.) . . . 193

TAROHRVATSKA PROSVJETA.

GLASILO

HRVATSKOGA STARINARSKOG DRUŽTVA U KNINU.

UREDNIK JOJ

FRANO RADIĆ

TEORETIČNI UČITELJ STRUKOVNOG TEČAJA U KORČULI.

GOD. III. Br. 3. i 4.

U KNINU 1897.
NAKLADOM HRVATSKOGA STARINARSKOG DRUŽTVA.

DIONIČKA TISKARA U ZAGREBU.

DB
361
.586

Mrtvački prilozi nadjeni u starohrvatskim grobovima u Koljanim kod Vrlike.

(Sa slikama.)

U zadnjem tromjesečnom izvještaju družtvenoga Upraviteljstva napomenuto je, kako je u Koljanim kod Vrlike slučajno nadjen jedan starohrvatski mač, te se je u istom izvještaju izrazila nada, kako će taj mač „usrdnošću velemožnoga gosp. načelnika Kulišića i tajnika Bressana, a po izričitoj želji nalaznikovoj“, doći u naš muzej. Ta je nada sada izpunjena, pa eto već ovdje donosimo mačevu sliku po svjetlopisnom snimku.

Ovaj je mač istoga tipa kao i ona prije opisana[1] dva mača našega muzeja, nadjena u starohrvatskim grobovima VIII. vieka u Biskupiji kod Knina, te je u velike sličan onomu nadjenom u prvomu od šest uzporednih biskupinskih grobova[2]. Da se uzmognu lašnje uzporediti ova naša tri mača, izniet ću jim glavne protege u milimetre u sliedećoj skrižaljci na strani 100.

Iz tog se pregleda razabire, da su naša tri mača, skoro sva tri iste duljine. Mač iz šestoga groba u Biskupiji ima držalo balčaka najdulje, dok je njemu oštrica najkraća, te po sriedi najširа. Mač iz prvoga groba u Biskupiji ima križ od svih triju najširi i najdeblji, jabuku najdulju i najširu, oštricu pri križu najširu. Mač iz Koljanâ ima jednaku duljinu kao onaj iz prvoga groba u Biskupiji, ali pri tom najkraći balčak i dosta dulji a uz to i tanji križ od drugih dvaju; dušica balčaka je pačetvorna presjeka i od svih triju najtanja; njegova je oštrica najdulja a pri tom još i najuža, te dok kod prve dvojice razlika u širini oštrice od križa do sredine duljine

[1] Vidi ov. časopisa God. I. br. 4 str. 248 i God. III. br. 1 str. 32–33.

[2] Ov. čas. God. III. br. 1 str. 32—33.

Protege	Mačevi		
	iz Biskupije		iz Koljanâ
	6-og groba	1-og groba	
Ukupna duljina	940	950	950
Duljina cielog balčaka s križem .	152	155	138
Duljina križa	102	103	137
Širina križa po sriedi	23	34	25
Debljina križa	16	23	12
Dušica balčaka duga	103	87	95
Dušica balčaka široka pri križu .	31	31	27
Dušica balčaka široka pri jabuci .	22	22	20
Dušica balčaka debela	—	10	4
Duljina jabuke	71	77	72
Debljina jabučne ploče	17	—	10
Širina jabučne ploče	26	35	24
Visina jabučnih kvrga	16	—	21
Duljina oštrice	785	795	812
Širina oštrice pri križu	61	63	52
Širina oštrice po sriedi	53	50	49
Na 2 cm. daljine od rta	—	—	27
Na 3 cm. daljine od rta	—	36	—
Na 5 cm. daljine od rta	43	—	—

iznosi 12 mm i 13 mm, kod njega iznosi jedva 3 mm. I njegova jabuka sastoji od ploče i na njoj pet kvrgâ, koje su medju sobom i od ploče razstavljene srebrnom žicom od 1·5 mm debljine, koja je tako nasjeckana na razmake od 1 mm kao da bi bila sastavljena od dvostruke upredene žice. Srednja je kvrga najširа i najviša, dočim se pobočne smanjuju i širinom i debljinom i visinom. Svaka od tih pet kvrgâ završuje u četverostran šiljnik lagano savijeno-izbočenih ploha. Pobočne strane križa i jabučne ploče ponešto su po sriedi izbočene. Križ ima oblik ladjice a jabuka je ozgor vidjena pakružna oblika. Na oštrici ovog najbolje sačuvanog mača, kojemu je samo nalaznikova neopreznost pokvarila dolnju trećinu (kako se vidi na slici), dobro se pozna s jedne i s druge strane plitak žlieb, koji teče sredinom širine, te zapreina skoro jednu njezinu trećinu i razstavlja jedno od drugog sječiva. Osjem srebrne žice, kojom su obtočene kvrge na jabuci, čitav je mač od mazije. Korice do neznatnih tragova, kao što i oblog balčaka podpuno su propali.

O mačevima, našim sličnima, iz X. i XI. v. nadjenim u gomilama petrogradske gubernije, A. Spicinъ[1] kaže, povadjajuć se za uobičajenom dosa-

[1] Мат. по арх. Росс. No. 20 стр. 34, Таб. XIX, 1.

dašnjom nomenklaturom, da su „*tako nazvanih skandinavskih* tipova“, dočim N. E. Brandenburgъ[1] iznaša i Anučinovo mnenje[2], o mogućnosti, da su u Rusiji živili domaći kovači mačevâ, što se osniva na Rubrukvisovu kazivanju, da su medju Slaveno-Rusima obstojali majstori vriedni u tom poslu navlaš u XIII. v., te je potvrdjeno i nekom ljetopisnom legendom. Duljina oštricâ priladožkih mačeva stoji medju 74·5—83 cm, dakle u istim granicama u kojima su i naši. Balčak, velik, masivan (ovako ga opisuje N. E. Brandenburgъ), jim sastoji od tri odieljene česti, koje su nasadjene na dušici oštrice, to jest: upravne dolnje krstovine ili križa (ili rukobrana), nasadjene pri dnu oštrice, druge utvrdjene pri vrhu dušice, na koju je još nasadjena treća čest, prava jabuka t. j. skrajnji čvor balčaka, obično prosta polukrugla oblika, nu kadgod i bolje urešena sa urezima na okruglosti. Dušica tih mačeva bi se oblagala drvom obvijenim tankom žicom. Takovi su balčaci dugi od 13—18 cm. U tim su granicama i naši. Na nekim balčacima sp. priladožkih mačeva ostali su tragovi dosta raznolikih uresa. U jednom je slučaju ures sastojao iz prostih vertikalnih srebrnih prutaka, u drugom je slučaju sastojao od koso-četvorinastih okâ, a u trećem su na balčaku ostali jasni tragovi bronzanih obloga, na kojima je oponašanje uresâ poput složenih srebrnih skrućenih (sbijenih) prutaka na žalost sbrisanih pri truposažiganju. Samo je jedan mač nadjen sa krivom krstovinom, ali i kraćim oštracem. Od naša tri mača samo onaj iz 6 bisk. groba ima na balčaku obilatih tragova bronzanih obloga, sastojećih i od pločica i od sbijenih prutaka. I na jednom priladožkom maču, kao i na tom našem biskupinskom nadjeni su tragovi drvenih korica platnom obloženih.

V. Specht[3] piše, da Germani u željezno doba na mačevima niesu imali križa ili rukokobrana, nego da se je to kod njih, kod Warega i Liva, pojavilo tek u kašnje doba, dočim ih mi eto nahodimo već u VIII. vieku.

Mač poput našega iz 6. biskup. groba dobavljen je godine 1893/4. za sbirku majnceskog družtva za iztraživanje povjesti i starinâ[4]. Dug je 94 cm. Razlikuje se od našega u tom, što ima na jabuci sedam mjesto pet čvorova i što su mu vodoravno narebreni. Nadjen je u Rajni kod Noersteina te su mu sačuvane i drvene korice. Lindenschmit pripisuje taj mač svršetku IX. stoljeća, te kaže, da pošto u IX. vieku u kršćanskim zemljama u obće nije polagano oružje u grob vojnikâ, te se sad nalazi sjemo i tamo poput slučajno izgubljenih predmeta, treba taj mač brojiti medju najredje nadjene komade.

---

[1] „Куріаны южнаго Приладожья“. Мат. по арх. Росс. No. 18, стр. 58—62.

[2] „О нѣкоторыхъ формахъ древнѣйшихъ русских мечей“ у Труды VI. археол. слѣзда Т. I.

[3] Geschichte der Waffen I. str. 338.

[4] L. Lindenschmit u „Bericht üb. d. Vermg. der Sammlungen des Ver. zur Erf. d. rhein. Gesch. u. Alterth. zu Mainz im J. 1893—94, str. 13, Tab. V. sl. 11.

THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
LIBRARIES

dizginâ, iii drugih česti konjske oprave (naslikani uza sliku mačeve oštrice s lieve strane); 2 *željezni*, i to: petlja (naslikana medju kracima ostruge) i neki dugoljasti procieplјeni valjasti komad (nasl. uz ostrugu); 3. *željezni sa*

bronzanim i bakrenim dodatcima, i to: sapon (naslikan medju kracima ostruge) i dotična žujica (naslikana uz luk ostruge) i par vitežkih ostruga, od kojih je jedna ovdje naslikana vidjena s dolnje strane.

Sadržaj.

Str.

1. Mrtvački prilozi nadjeni u starohrvatskim grobovima u Koljanim kod Vrlike.
(Objets découverts dans les anciennes sépultures croates à Koljani près de Vrlika.) Sa slikama Fr. Radić 1
2. Topografičke crtice o starohrvatskim župnijama u Dalmaciji — svršetak.
(Esquisses topographiques sur les anciens tribus croates en Dalmatie.) Iz ostavštine pl. Sijepana Zlatovića 1
3. Vrlovi starohrvatskih stijelica u „Prvom Muzeju hrvatskih spomenika" u Kninu.
(Les pointes des anciennes flèches croates au „Premier musée des antiquités croates".) Sa 22 slike. Fr. Radić 1
4. Starohrvatske bojne sjekire „Prvoga Muzeja hrvatskih spomenika" u Kninu.
(Anciennes haches d'armes croates au „Premier musée des antiquités croates".) Sa slikama. Fr. Radić 1
5. Srednjovječni natpisi.
(Inscriptions du moyen-âge). Vid. Vuletić-Vukasović 1
6. Crkva S. Klimenta u Šitnomu u bivšoj poljičkoj kneževini.
(L'église de St. Clément à Vitno dans l'ancienne république de Poljica.) Sa 5 slika. Fr. Radić 1
7. Arkeologički prilozi o religiji poganskih Hrvata.
(Recherches archéologiques sur la religion des Croates païens.) Sa slikama Fr. I. Maran . . . 1
8. Izvješće o radu Hrvatskoga starinarskoga društva u Kninu u obće, a napose o kršćanskim starinama do sada otkrivenim i objelodanjenim u Dalmaciji, osim Solina, Bosni-Hercegovini, Hrvatskoj, Slavoniji i Istri — nastavak.
(Rapport sur l'activité de la „Société archéologique croate de Knin" en général, et en particulier sur les antiquités chrétiennes jusqu'à présent découvertes et publiées en Dalmatie (moins celles de Salona, de la Bosnie, de l'Herzégovine, de la Croatie, de la Slavonie et de l'Istrie).) Frano Radić 1
9. Razne vijesti.
(Notes diverses.) 1
10. Bibliografija.
(Bibliographie.) 1
11. Izvještaj upravitelјstva Hrvatskoga starinarskoga društva u Kninu o društvenom radu i napredku kroz zadnji tromjesec.
(Rapport de la direction de la „Société archéologique croate de Knin" sur l'activité de la société, et sur son progrès pendant le trimestre passé.) 1
12. Izvješće X. glavne skupštine Hrvatskoga starinarskoga društva u Kninu.
(Rapport sur la dixième séance générale de la „Société archéologique croate de Knin".) . . . 1
13. Imenik članova Hrvatskoga starinarskoga društva godine 1897.
(Liste des membres de la „Société archéologique croate de Knin" pendant l'année 1897.) . . 1

STAROHRVATSKA PROSVJETA.

GLASILO

HRVATSKOGA STARINARSKOG DRUŽTVA U KNINU.

UREDNIK JOJ

FRANO RADIĆ

TEORETIČNI UČITELJ STRUKOVNOG TEČAJA U KORČULI.

GOD. III. Br. 3. i 4.

U KNINU 1897.

NAKLADOM HRVATSKOGA STARINARSKOG DRUŽTVA.

DIONIČKA TISKARA U ZAGREBU.

nadjeno je oštećeno ognjilo iste vrsti kakvih smo našli više primjeraka u ostalim starohrvatskim grobovima, a nadjeno jih je i u više staroslavenskih grobova u Rusiji. Kod desnog boka našast je *gvozdeni sapon*. Uz noge našaste su *dvie ostruge*. Uz ostrugu kod desne noge, dotični komadi opreme bili su poredani ovako: izmedju krakova ostruge okrenuti šiljkom put zapada ležala je petlja, s desne joj strane žujica, a s lieve sapon. Uz ostrugu kod lieve noge bila joj je medju kracima petlja njoj ob desnu sapon, dok žujica izvan lievoga kraka ostruge."

Gvozdena petlja je već gori opisana.

Na gori navedenim mjestima „Starohrvatske Prosvjete dosad je sa slikama objelodanjeno pet prekrasnih para starohrvatskih cezelovanih bronzanih, pozlaćenih, srebrnih pozlaćenih, srebrnih i gvozdenih srebrom tauširanih vitežkih ostruga. Uz različite inačice gradiva, tehnike obradjivanja, veličine i razmjerja pojedinih česti svih pet opisanih para pripada ipak jednom te istomu glavnomu tipu. Sastoje od polukružna luka, koji se slieva u produžene krake, od dvokrilnih pločica na krajevima krakova, na kojima su se pomoću tri ili četiri para klinaca utvrdjivali krajevi dvaju kratkih remena, od kojih je jedan nosio na kraju sapon, drugi kovinsku žujicu ili jezičac, koji je još prolazio pri sapinjanju kroz petlju; iza sredine luka imaju prilično dug šiljak naredjen na valjastoj podlozi. Gori naslikana koljanska ostruga pripada stražnjim dielom istomu tipu, ali se krajevima krakova od njega tako bitno razlikuje, da je tomu tipu ipak ne možemo pribrajati. Njezini su krajevi naime tako ustrojeni, da mjesto zamršene, premda stilistično ljepše udesene, uredbe pločica i klinaca završuju u prave sapone. One imaju dakle svaka po dva sapona. Igle obajuh sapona okrenute su nizbrdo, tako da se nemože drugčije pomisliti da je ostruga bila sapeta uz stopalo, nego da je remen svakoga sapona opasavao jedanput granu noge, te se drugim krajem provlačio, kao cieli kajiš, kroz vlastiti sapon; a moguće je bilo, da i jedna sama petlja bude primala žujice obajuh remena. Prije opisana petlja te žujica i sapon, koje ću njže opisati, kao zastupnike dotičnih parova, nadjenih u grobu okolo ostrugâ, ne mogu dakle nikako pripadati samim ostrugama, nego će po svoj prilici poticati sa podveznog remenja, kojim su stari Hrvati pasali gležnjeve.

Ukupni oblik i veličina kao što i veličina šiljka sa dotičnom podlogom, luka i krakova koljanskih ostruga sudara se sa dotičnim protegama bronzanih pozlaćenih ostruga nadjenih u Branimirovoj raci u biskupskoj bazilici S. Marije u Biskupiji kod Knina. Na koljanskim ostrugama šiljci su mnogo jači zato što su gvozdeni i skupa skovani sa gvozdenim lukom, dočim su na spom. Branimirovim ostrugama, kao i na drugim opisanim bronzanim i srebrnima, gvozdeni a spojeni i sliepljeni s lukom, te su se mogli lašnje odliepiti ili razklimati. Na koljanskim ostrugama su ipak s temelja

preko polovine visine okovane tučanom navlakom. Premda je cieli šiljak j. ostruga iste duljine kao i na Branimirovim (53 mm.) to je na kolj. ći (12 mm mjesto 18 mm) temelj a dulji pravi šiljak, te jim temelj ı obruban pojas samo pri dolnjoj strani. Na tom pojasu niesu pak naane prave pupice, nego je samo narovašen na jednake razmake Površina ıelja je pak urešena zarezano izcrtanim staroslavenskim trokutima, kao ɜmelji malih srebrnih ostruga četvrtog od šest uzporednih grobova na ıblju u Biskupiji[1]. Luk i kraci ovih ostruga istog su presjeka kao i na prije opisanima[2]. Saponi na njihovim krajevima imaju okomit smjer, te pačetvorna oblika 30 mm dugi, 18 mm. široki, pri ostrugi 5 mm, pri ıjskom kraju 2 mm debeli. Nutrnji jim je otvor dug 18 mm, šir.. 7 mm. lnja jim je strana sa pet žliebova razdieljena na šest kvrgicâ, krajnja ili ıočna na četiri. Igla je sačuvana na obadva sapona te je hrdjom zaıljena s jedne i druge strane sapona. Tako je hrdjom napunjen i prostor dju laptima pločicâ, koje obuhvaćaju osovine. Remen se je pritvrdjivao tim laptima sa dva klinca, i to jednim bakrenim a drugim gvozdenim sa uglastim spljoštenim glavicama, koje su počivale na poznatim kolobarim ınzanih pupica. Otvor medju saponim ostruga iznosi 8·9 cm.

Da se uvidi zlamenitost krasne sbirke ostrugâ, što jih narod hrvatski ıjeduje u svojem „Prvom muzeju hrvatskih spomenika“ u Kninu, navesti ovdje ono, što ob ostrugama iz merovinžkog doba piše veleučeni čuveni mački starinar Lindenschit[3]: „Ostruge merovinžkog doba imaju oblik, koji lpuno odgovara sa ostalim iz franačkih i burgundskih grobova u Nječkoj, Švajcarskoj i Francuzkoj. Sve imaju samo jedan iz luka malo na ır stršeći šiljak. One su sve od ne odveć jaka gvoždja, riedko podpuno uvane i ne može da se stalno dokaže njihova manje ili više ograničena aba; česte niesu. Rimske ostruge bronzane i gvozdene nadjene u novije ıa, imaju ponajviše piramidalni ili čunjasti šiljak. Da je taj oblik predjivao još u kašnje doba, dokazuju zlatne ostruge, koje se čuvaju medju anetima carstva (Reichskleinodien). Grgur Tourski i Pavao Djakon često ıminju ostruge; ali u grobovima se ostruge nahode samo pojedince; te anovljeno je da je ostruga samo tako i bila nošena, i to *na lievoj nozi*, sta zato, da se konj potisne na desno prama oružanoj protivnikovoj ruci“.

Osjem već objelodanjenih, u našem muzeju ima još priličan broj ostrugâ, e su sve na parove nadjene u starohrvatskim grobovima od VII. do vieka. Na temelju objelodanjenog gradiva možemo ustanoviti, da staroastke ostruge imaju svekolike *dug šiljak*, da jih ima *bronzanih*, *gvozıih* i *srebrnih*, te da u starohrvatskim grobovima *niesu baš odviše riedke*,

[1] Vidi „Starohrv. Prosvj.“ God. III. Br. 1, str. 38.
[2] Nav. mjesta „Star. Prosvjete“.
[3] Hohenzoll. — Sigmar. Sammlung — str. 35—36.

pa nam i to može služiti potvrdom Porfirogenitovoj tvrdnji o mnogobrojnosti hrvatskog konjaničtva. Šiljak hrvatskih ostruga ne stoji, poput staro-njemačkih, danskih, anglo-saskih ili normanskih ostruga od VIII. do XII. vieka na kraćem ili duljem tankom vratu[1], nego počivaju na čvrstoj, jakoj, valjastoj ili kosočunjastoj podlozi, nasadjenoj takodjer na širokom okružnom petnjaku na sred luka ostruge. Šiljci starohrvatskih ostruga niesu nigda tubasto-čunjasti[2] ili piramidalni, poput kasno rimskih, nego su vazda oštruljasto-čunjasti. Naše ostruge sjajno potvrdjuju ne samo navode Pavla Djakona[3] pisca X. vieka, nego jošte i kroniku IX. vieka[4], gdje se navodi oporuka kneza Evrardi, koji svojemu sinu Unrohu ostavlja „sporones (ostruge) 2 de auro et gemmis", a Berengariju „sporones aureos 2", te neima više sumnje, da bar od od VIII vieka vitezovi niesu nosili dvie ostruge.

Naše ostruge pobijaju i Demminom postavljeno pravilo, da su najstarije ostruge imale debeo kratak šiljak koji da je bez vrata počivao izravno na luku, te da oko X v. pokazuju već ostruge kratak vratić[5].

Samim Lindenschmit-om objelodanjene dvie bronzane ostruge iz svršetka IX. v., nadjene u Rajni 1893—94 god.[6] potvrdjuju dokazano mnienje, da su vitezovi od osmoga vieka unapried nosili dvie a ne jednu samu ostrugu. Te rajnske ostruge imaju kratak, ali oštruljast, šiljak bez podloge i bez vrata.

Svi Slaveni neimaju zajedničkog naziva za ostrugu; u koliko mi je poznato, ostruge niesu nadjene u grobovima kod poniemčenih sjevernih Slavena u sjevernoj Njemačkoj[7], niti u ruskim gomilama; vjerojatno je dakle, da su naši pradjedovi, nakon svojeg doseljenja na Jug, prisvojili porabu ostrugâ od Bizantinaca, te jih izobrazili mal a malo na svoj način, kako to vidimo na priobćenim spomenicima.

2. *Sapon* (na slici medju kracima ostruge). Gvozden je i vaskolik debelom hrdjom pokriven. Bakrena su mu samo dva klinca spljoštenih glavica, s kojima se je kajiš pritvrdjivao na pločici zavraćenoj preko osovine sapona. Oblikom naliči u glavnim crtama gori opisanomu bronzanomu, samo je manji. Prvi cienim da ima bit pripadao pojasu. Ovaj gvozdeni dug je 35 mm, šir. 25 mm. U otvoru je dug 27 mm, širok 14 mm. Igla mu je takodjer sačuvana. Lapti zavraćene pločice dugi su iza osovine 16 mm, šir. 24 mm.

[1] Demmin. Die Kriegswaffen, str. 364.

[2] Dr. M. Weigel. Das Gräberfeld von Dahlhausen u „Archiv für Anthropologie" XXII. Bd., 8 Heft. Braunschweig. 1893.

[3] Gesta Epis. Mettensium S. X.

[4] Hist. Ecc. Cisoniens p. 87 u „Schriftquellen zur Karolingischen Kunst". Julija v. Schlosser-a, Wien 1896., str. 206—208.

[5] N. dj. str. 362.

[6] Naved. „Bericht üb. d. Verm. d. Sacum" itd. str. 13, Tab. V., No. 12.

[7] F. A. K. v. Specht. Gesch. d. Waffen I. str. 324.

3. Žujica (na slici do luka ostruge). Pačetvorna je oblika, a okrnuta je s jedne strane sprieda, gdje je završivala polupakružno. Dolnja joj je strana tek lagano izdubljena, gornja izvedena poput krova slabo nagnutih strana. Pri stražnjem kraju ima na gornjoj strani lako izdubljen zasiek, šir. 7 mm, koji je služio za utvrdjenje kraja remena na ovaj način: Izravno na zasieku počivao je kraj remena, koji je bio pokriven veoma tankom bronzanom pločicom iste veličine kao i zasiek; remen je pak bio utvrdjen na žujici su četiri bakrena klinca, okruglih glavica, koje imaju premjer od 3·5 mm. Klinci su pak s protivne strane zavraćeni na dolnjoj strani žujice. Duljina žujice iznosi 54 mm, širina 27 mm, deb. od 1 do 2 mm. Ona se je uprav mogla da provlači kroz sapon i kroz prije opisanu čisto gvozdenu petlju.

O iztraživanju okolice ovog prezlamenitog groba u Koljanima Upraviteljstvo našega družtva izvješćuje u kratko ovako:

„Za jedan metar k sjeveru od ovoga groba našast je drugi oko 40 cm pod površinom tla, ali bez ikakve ograde. Mrtvac je bio takodjer u liesu i ležao je istim smjerom kao i prvi. Uza nje nadjeno je dobro sačuvano željezno ognjilo, a do njega i nekoliko komadića kremena. Opet dalje za 1 m put iztoka naišlo se na tragove trećega groba, u kojemu je bilo nekoliko koštanih ostanaka, te se je zamjetilo, da je taj grob u nepoznato doba bio porušen a valjda i pretražen.

Kopalo se je sa svih strana na duboko i široko okolo tih grobova, ali se nije našlo traga drugih, pa bi trebalo zaključiti, da su na tom mjestu postojala ta osamita tri opisana groba.

Nagadjamo, da su sva tri groba iz poganskog doba starih Hrvata. Posve sličnih ostruga ognjilâ i kremenovâ našlo se je i na rimokatoličkom groblju uz starohrvatsku baziliku u Biskupiji kod Knina, te ne sumnjamo, da mrtvaci niesu pripadali istomu narodu.

Nalazište tih triju grobova put juga za jedan kilometar daleko od nekog rimskog porušenog grada, koji se još dobro razabira nad koljanskom visoravni, a put jugozapada pô kilometra je daleko od starohrvatske srušene crkve i grobišta sa stećcima, gdje je pred nekoliko godinâ naše družtvo načelo bilo izkopavanje, te se je našlo liepih nadpisnih i graditeljskih ulomaka, o kojima će u svoje doba biti govora u ovom časopisu".

U Korčuli dne 22. siečnja 1898.

Fr. Radić.

Topografičke crtice

o starohrvatskim županijama u Dalmaciji i starim gradovima na kopnu od Velebita do Neretve.

Napisao

Fr. Stip. Zlatović.

(Svršetak vidi br. 2. god. 1897.)

Omiš = Almissa, Olminium, Oneum, Dalmissium, na utoku rieke Cetine u more, s lieve strane. Ob ovom gradu prije hrvatske zapreme nije uspomene, te sudimo, da su ga Hrvati iz temelja sagradili, ali rad narodnih medjaša županijâ, ubrajamo u ovu Neretvanskih Pagana.

Grad je dosta jak bio, pod strmim klisurama ogradjen jakim bedemom i tvrdimi kulami. U njemu se nadje god. 1074. kralj (Cod. dipl. I. 71.) hrvatski Slavić s banom Petrom, gdje su riešavali pravde Poljičanâ. U njem su dugo zapoviedali Kačići i Šubići, pak Nelipići i Vuknići, Stjep. Herceg, pak Mletčani do kraja.

3. Starigrad. Na vrh strmih klisura, nad Omišom crne se mrke zidine staro-hrvatske tvrdjave Starigrad, a pod njom druge pod imenom *Mirabella.* Ta tvrdjava bijaše stražom i obranom Omiša sa suha, i održa se sve do početka ovoga vieka. Sad je zapuštena.

4. Berullia. Ovaj neretvanski grad spominje u X. vieku Const. Porf. Neki su cienili, da je bio u Vrulji izmedju Makarske i Omiša pod Dubcim, ali ondje ne bijaše mjesta gradu s nijednoga pogleda. On je ležao izmedju Brela i Baške vode u Makarskoj općini, gdje se i danas vide davne poderine zidinâ na oblu humcu iznad Staničića kućâ. To se mjesto zove *Gradina.*

5. Drašnice. To selo u Makarskoj općini ima dvie prastare utvrde. Jedna je na iztočnoj strani uvale, jaka četvrtasta kula, pod velikom klisurom, koja ju kao poklapa. Druga sa zapadne strane, a to je velika u planini Podkapina špilja, sprieda prigradjena dobrim zidom i u njemu vratima za ulazak. Slična ovoj jedna je u selu Makru nad Makarskom. Ove primitivne tvrdjave pokazuju veliku davninu.

6. Igrane. Izmedju sela Drašnicâ i Živogošćâ u Makarskoj općini, na obloj glavici, koja se sva u more pruža, stoji selo Igrane, a na vrh sela i glavice jaka četvrtasta kula, koju junački god. 1687. obrani od turske navale vitez Zale, s toga se prozva *Zalina kula.*

7. Drvenik. U selu Drveniku na zapadnom kraju občine Gornjega Primorja, na klisurastu humcu stoji tvrdi grad Drvenik. Zadnji mu gospodari bili humski knezovi Vlatkovići. Kad su Turci god. 1488. prisvojili Primorje, nisu se u njem nastanili radi straha senjskih Uskoka i mletačkih galija. Grad Drvenik služio je za sbjeg puku u pogibli. Tako g. 1686. kad odiel turske vojske sadje u Primorje, u grad se zakloniše, ali predobiveni i u sužanjstvo odvedeni; od onoga vremena ostade pusti. Još mu se uzdrži visoka polu-okružna kula i sdvornja ograda.

8. Ostrog. Pri iztočnom kraju sela Zaostroga, občine Gornjega Primorja, diže se veliko oštruljasto brdo *Viter*, a navrh njega još se nahodi do pola srušena četvrtasta tvrda kula i okolo iste temelji ogradâ. Pod brdom do mora nalaze se temelji zidova, zidno kamenje i komadi opeka i zemljana posudja staroga neretvanskoga grada Ostroga, što ga u X. vieku spominje Const. Porf. Na sjevernom kraju sela nahode se latinski nadpisi nekoga rimskoga sela. Drugi Ostrog bijaše nad kaštelanskim poljem, različit od ovoga.

9. Labinetza. Labčanj. U selu Graden občine Gornjega Primorja, koji se prvlje zvao Labčanj. Kad god. 1661. Smoljanovići i Kačić-Jurići sagradiše malahni gradac protiva Turaka, onda donje selo pri moru prozva se Gradac, a gornje staro Labčanj. U selu Gradcu pod Labčanjem, pri moru, od male uvale Bošac uzbrdo k selu, tlo je posuto klačardom i komadim opeka i zemljana posudja, što dokazuje mjesto razrušeno. U istoj uvali kao pristaništu brodova, kad zapadni vjetrovi odgrnu žalo sa obale, pokazuju se zidovi gata i pregrada kod mora. Cienimo, da su to ostanci staroga grada neretvanskih Pagana, što ga Const. Porf. zove Labinetza. (Rački: Mon. VII. 410.) Nije mogao biti, kako neki ciene na Lovreću, jer se onamo nije pružala županija neretvanska; ono je mjesto na sred županije Imotske.

II. Županija Rastočka.

Drugu županiju neretvansku nazivlje Const. Porf. Rastotza uz more i kaže, da ove stanovnici i Makarske drže mreže za lov ribe. On nam je dakle označio položaj ove kao i Makarske župe uz more, izmedju makarske i duvanjske županije do rieke Neretve. Ovo zemljište do Vrhgorca sve je koliko raztočeno riekami, jezeri i vreli, te se valjda s toga župa nazvala Rastočka, koje ime do dana današnjega održa polje i jezerje na iztok Vrhgorca. Županija se dakle sterala od zapada k jugu uz more od Žrnovice primorske zmedju Gradca i Baćine. Od ovoga sela počimlje jezerje i blatija neretvanska; od jugo-iztoka pasala ju rieka Neretva i dielila od Travunjske županije do ıtoka rječice Bune u Neretvu. Od sjevera razstavljalo mostarsko blato i brdija ı Ljubuškomu i Knotskomu od županije Duvanjske i Imotske, a od zapada stala Gorska župa i Makarska, od koje ju rasztavljali ogranci planine Biokova.

Sva je županija Rastočka vrlo plodna, obskrbljena natopljenim poljima gorama, te imala dosta pučanstva i tvrdih gradova. Spomenuti ćemo sliedeće.

Gradovi.

1. Norin, Narona. Najprvo latinski veliki *emporium* u današnjem selu Vida Metkovske općine, s desne strane rieke do Gabele. Srušen od Obrah, neretvanski Pagani ga opet uzkrisiše i silnu trgovinu zavedoše. Opustošen od Mletčana slabo je životario do pri svršetku XV. vieka, kada ga Turci zauzeše i upropastiše. Uspomena mu u jakoj obloj kuli na utoku riečice Norin u Neretvu, koja se još zove *Norinska.*

2. Sladinac. Na utoku sjevernoga traka rieke Neretve u more, preko brežuljka, koji razstavlja baćinsko jezero od mora iz uvale Višnjice; kraj jezera, na odignutu humčiću vide se razvaline gradića *Sladinjca.* Zadnji mu gospodari bili knezovi Vlatkovići, ali kada Turci zapremiše Neretvu, zapustiše gradić, koji tad propadne.

3. Vratar. Na zapad od Metkovića, izmedju brdâ Rujnica i Dragovje, na odignutu humku vide se razrovani bedemi grada *Vratara* knezova Vlatkovićâ a prvo Jurjevića. Turci ga zapustiše i gromovi razrušiše.

4. Gabela. Na iztočnom kraju ruševina staroga Norina s desne strane rieke na iztok Metkovića; iza propasti Norina podiže se trgovište Dreno višekrat spomenuto u srbskim listinama. (Daničić, Riečnik I. 312.) Na tom mjestu Turci zazidaše jaku tvrdjavu Čitluk, a Mletčani razprostraniše i nazvaše Gabela, koju su sami razrušili god. 1764.

6. Kruševac. Prama manastiru Žitomisliću s desne strane Neretve vide se na klisurastu Grebenu razrovane zidine toga grada, koji davno zapušten sam se sori i obara.

7. Hum. Na brdu *Humu* u Mostaru s desne strane rieke vide se temelji starih utvrda, koje zamieni nova tvrdjava, od Austrije sagradjena na obranu grada.

8. Novi. Na zapad Mostaru i Humu cestom, koja vodi Ljubuškomu do mostarskoga Blata, poredanim nizom visokih oštruljastih brda, jedno se nad ostalim visinom odlikuje. Na vrh njega vide se ostanci kulâ i bedema velikoga grada zvana *Novi.*

9. Buk. Ljuti Dolac župa mostarskoga Blata ima ruševine triju starih gradova: *Buka, Biogradaca i Zvonigrada* nad vodom Grkušom, u selu Pologu.

10. Cerim. U Broćnu, župe Čerin u selu Amzići, vide se ruševine tvrda grada kod vode Sritnice.

11. Gradnići u Broćnu ostanci tvrdjave, tako u Ćošku, Kipnoglavi i Obali sve u župi Gradnići.

12. Ljubuški. Nad varošom Ljubuški stoji stari grad cjelokup za ogradom i kulami. Uzeše ga Turci od Stjepana Hercega iza osvojenja Bosne i održaše sve do austrijske zapreme.

III. Duvanjska županija.

Mnogi drže, da ova županija (Const. Porf. *Dolen)* stoji na mjesto Delminija, negda glavnoga grada Dalmatina, od kojega i ime dobi, i da taj grad razrušen od Rimljana, stajaše na duvanjskom polju, gdje sada stoji *Županjac.* Ovih zadnjih vremena, u prkos trajuće predaje, zabilježene od Tome Arcida do naših vremena, uz neznatan dokaz staroga nadpisa nadjena na Trilju, drže neki, da je stari Delminium bio na Gardunu nad Triljem, s desne strane rieke Cetine.

Kada bi se to moglo dokazati, onda bi valjalo reći, da je jedno *Delminium,* a drugo *Dolen* neretvanske županije, jer bi taj *Delminium* bio u hrvatskoj županiji Cetinskoj, dok carski pisac kaže: da su neretvanskih Pagana županije preko Cetine rieke do Neretve. Opisujuć ovu županiju neretvansku *Dolen,* ne nalazimo joj drugoga mjesta, nego naravni položaj od rastočke na sjeveru u Duvnu i okolo njega: od iztoka počamši od Mostara razstavljala ju rieka Neretva od Zahumskih Srba do utoka Rame. Od sjevera rieka Ruma i zapadni ogranci planine Raduše od današnje Bosne i hrvatske livanjske županije; od zapada joj županija Imotska, a od juga Rastočka od mostarskoga Blata. Županija bila dosta plodna i bila dobro napučena, te imala liep broj gradova.

Gradovi.

1. Duvno, Dolen, u duvanjskom polju, po prilici gdje je sad Županjac, koji je možda i nazvan po glavnom gradu županije. Od staroga grada ne ima nikakvih ostanaka, s toga Ot. Bakula u Šematizmu god. 1873. (182) cieni, da je bio od drveta, kô što se sliede onamo kuće graditi, te ga vatra svega uništila, kako svjedoče uglevlja i lug na više mjesta po polju.

2. Borak. U sadanjoj župi Široki brieg u selu *Lise* nahode se ostanci tvrda grada, tako i *Mokro* nad vodom *Listicom.*

3. Mogonik. U selu Cerigoj vide se ostanci tog tvrdoga grada, te jednako u selu Bukovu gradine *Ozerja* u istoj župi.

4. Sutina. U župi Rakitnu u mjestu Sutina nalaze se razvaline tvrdjave, a druge u *Pribistovu,* ali svih ovih gradova nezna se početak ni svrha.

5. Vrhpolje. U istoj župi Rakitnu, u mjestu Vrh-polju, vide se ostanci znamenita tvrda grada kao i ostalih od vremena razrušenih, a da bi nam uspomena i predaja o njima iljen što kazale.

Vrhovi starohrvatskih strjelica u „Prvom Muzeju hrvatskih spomenika“ u Kninu.

(Sa 22 slike.)

Nije sumnje, da su stari Slaveni u ratu i u lovu bili oboružani lukom i strielama. Dosta je svrnuti pogled na ovdje priložen pregled petnaestero slavenskih riečî, kojima je zajednički korien *striela*, da se osvjedočimo, kako je striela imala biti davnim zajedničkim oružjem svih Slavena, dok su još sačinjavali jedinstvenu cjelinu u svojoj pradomovini na sjeveroiztoku Evrope.

	Ruski:	*Ceski:*	*Hrvatski:*
1.	стрѣла	střela	striela
2.	стрѣляніе	—	strieljanje
3.	стрѣльба	střelba	—
4.	стрѣлокъ	střelec	strielac, strieljač
	стрѣлецъ	—	puškar
5.	—	střelhbitý	strielovito
6.	стрѣлять из лука	střeliti	strieljati
7.	—	střelivo	strieljivo
8.	стрѣлка	střelka	strjelica
9.	стрѣлковый	střelný	strieljački
	стрѣлецкій	—	—
10.	—	střelnice	strieljana
11.	стрѣлою	—	strielimke
12.	стрѣловержецъ	—	strielovržac
13.	стрѣловидный	—	nalik na strielu
14.	прострѣлить	prostřeliti	prostrieliti
15.	застрѣлить	ustřeliti	ustrieliti.

Za sad poniemčene polabske Slavene po predmetim, izkopanim u njihovim grobovima, ustanovljeno je, da su već polovicom šestoga vieka po I. K. bili oboružani lukom, malenim otrovanim strjelicama i malim džilitima.[1] Toliko je dapače kod slavenskog plemena obstrita striela bila omiljelo oružje, da su u današnjim imenima gradova *Alt-Strelitz* i *Neu-Strelitz* u

[1] V. Specht. Geschichte der Waffen I. str. 307.

Meklenburg-Strelitzu, kao što i *Gross-Strelitz* ili *Strehlitz* u Pruskoj, ostavili uspomenu njezinog slavenskog imena. Sami su stari Niemci naziv striele po svoj prilici primili od Slavena, kad su ju zvali *strâla*, i to uprav ženskoga roda, kao što je i slavenska *striela*. I anglo-saski zove se striela Strael.[1] Imade dapače na Labi gradić *Strehla*, koji uprav na svojem grbu nosi dvie *striele*,[2] koje svjedoče o njegovom staroslavenskom porietlu. I današnja njemačka rieč *Strahl* potiče od istog koriena. Isti Talijanci, koji strielu zovu još *dardo freccia* i *saetta*, zovu ju i pjesničkim jezikom i *strale*, a taj će naziv bit po svoj prilici baštinili od svojih sjeveroiztočnih starih susjeda Venda ili Slovenaca u Friulu.

Hrvati su donieli luk, strielu i džilit iz zakarpatske pradomovine u novu svoju južnu postojbinu, te su joj poput ostalih Slavena ovjekovječili uspomenu u gori navedenim riečima, kao što i u rečenicama

leti kao striela, brz kô striela,
striela ga Božja ubila,
strieljati očima, itd.

U XV. vieku nahodi se medju Hrvatima mjesto *Strelice*[3] i *Strilci,*[4] kao što *Strelačko pleme,*[5] *Strielac mal*[6] i *Strilica Janko.*[7]

Stare hrvatske narodne pjesme, koje su nam sačuvale trag slavenskog bajoslovja, pokazuju nam vile zračne oružane strielama i džilitom. Na dokaz toga navesti ću narodne stihove iztaknute od prof. T. Smičiklasa:[8]

„Vijaju se nebu pod oblake
Zlatne striele nose u rukama,
Te gadjaju orla pod oblakom".

Tu je govora o strielama, koje se bacaju rukama, dakle o džilitima dočim se sliedeća tri mjesta odnose na striele odapete iz luka:

„Pa se diže nebu pod oblake
Te strielja od boja junake" . . .

„Oće mene ona ustrieliti
I u grlo i u srdce živo" . . .

„Zape luka u dve bele strele".

Na više naših stećaka po Bosni, Hercegovini i Dalmaciji od XII. do XV. vieka urezan je luk i striela ili junak na konju, gdje u lovu cilja strielom s napete tetive na jelena ili na drugog junaka.

[1] San-Marte. Zur Waffenkunde str. 185.
[2] Klemm. Allgemeine Culturwissenschaft. 2 Werkzeuge u. Waffen str. 318.
[3] Kukuljević. Povj. sp. juž. Slav. I. str. 183.
[4] Kukuljević. Povj. sp. juž. Slav. I. str. 183.
[5] Kukuljević. Povj. sp. juž. Slav. I. str. 183.
[6] Kukuljević. Povj. sp. juž. Slav. I. str. 9.
[7] Kukuljević. Povj. sp. juž. Slav. I. str. 146.
[8] Pov. Hrv. I. str. 121—122.

Slavni naš pok. Rački,[1] pišuć ob oružju jugoslovenskog vojnika, ističe iz bizantinskih pisaca od VI.—X. vieka[2] sliedeća mjesta:

„Kada ulaze u borbu, mnogi pješke udaraju na neprijatelja noseći u rukama male štitove i *lukove;* ne navlače si oklopa, njeki ne imadu ni košulje, niti plašta, nego samo hlačami do bedara odjeveni nude se neprijatelju u borbu".

„Služe se i *drvenimi lukovi i malenimi strielicami, otrovom namazanimi*".

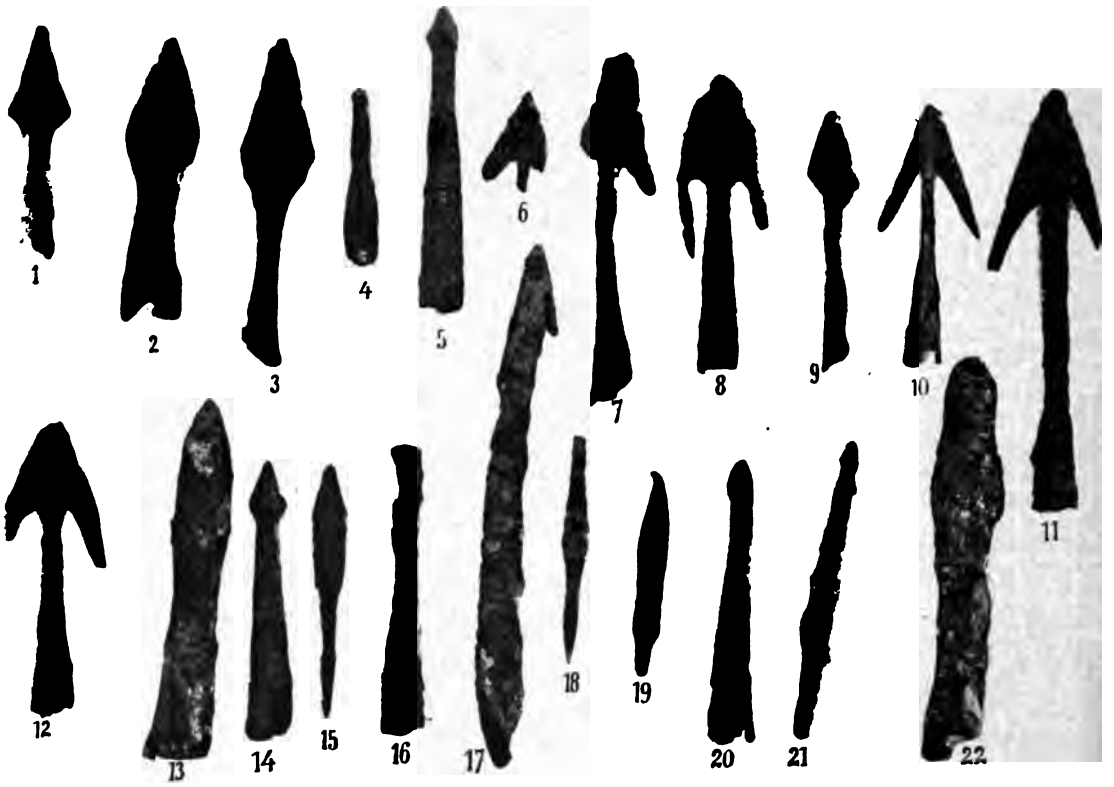

„Oružje njih svakoga sastoji se iz dva mala koplja ili sulice, kod njekih i iz velikih štitova. Rabe im i *drveni lukovi i strielice,* koje su natrte otrovom veoma oštrim".

Što sam kazao o mačevima i bojnim sjekirama, to mi je opetovati i o starohrvatskim strjelicama, da se evo izpunjuje želja pok. Račkia, da bi arheologija odgovorila na pitanje „kakova su oblika bile pojedine vrsti spomenutoga oružja (štita, mača, koplja, sulice, luka, striele, sjekire, bradatice, oklopa, šljema kacige) i nada da bi se to razjasnilo po kninskim izkopinama.

Pisani spomenici podpuno se slažu sa našim izkopinama.

---

[1] „Nutarnje stanje Hrvatske prije XII. stolj." str. 170.

[2] Leo Idiac. Hrist. 108, 135, 139, 188. Procop. de bello goth. III. 14. Mauricii. Strateg. XI. 5. Leo gram. Chronicon 310. — Menandri fragm. 406. Const. porph. De caerem. 579. De adm. imp. c. 9.

Priložena slika prikazuje 22 komada željeznih vrhova strjelicâ, nadjenih najviše u grobovima starih Hrvata, u zagorskoj Dalmaciji od Koljanâ kod like do Podgradja kod Benkovca.

Kako sam se vladao za razdiobu bojnih sjekira, tako ću i naše strie- e da razdielim po klasifikaciji v. Spechta.[1]

I. Svornjaku slične striele.

a) Sa tulcem.

1. Trosječni kratki vrhovi strielâ, kod kojih iztaknute oštrice stoje na cu i dosižu do njegovog najdolnjeg kraja. Iz Hallstattskih grobova. Tavih neima medju našim izkopinama.

2. Obao čunjast vrh sa valjastim tulcem 1″ 4‴ dug, sa rupama za nčiće za utvrdjenje na strjelištu. Nadjena kod Oberflacha u Würtembergu.

Ne ima jih medju našim izkopinama.

3. Četverosječni produljeni vrhovi strielâ sa oblim tulcem 3″ 3‴ dugi. alemanskih uzporednih grobova.

Ne ima jih medju našim izkopinama.

4. Četverosječni vrh striela sa oblim tulcem, pri vrhu nešto tanji, 3‴ dug. Na istom mjestu i iz slavenskih grobova u Mecklenburgu.

Ne ima jih medju našim izkopinama.

5. Četverosječni vrhovi striela sa širokim dnom, kratki nad 3″ dugim cem.

Ne ima jih medju našim izkopinama

6. Trosječan vrh striele sa dugim oblim tulcem, dugim 2″ 3‴, od kojih ıvi vrh ne zazimlje nego 7‴.

Na istom mjestu.

Takova su oblika naši vrhovi striela br. 5. (na slici) sa Bribira, 14 iz dalićeve bašće u Gjevrskam i br. 20. sa groblja u Biskupiji. Naš je prvi enovani vrh dug 2″ 9‴, drugi i treći po 2″ 6‴, odnosno 7·2 cm. i ı cm. Na bribirskom je pravi vrh dug 8 mm., na onom iz Ardalićeve šće 12 mm., a na onom iz Biskupije 8 mm. Šiljci vrhovâ strjelicâ br. 5. 20. su jednaki, te su jim dna tupokutno koso odsječena, dočim je šiljak br. 14. čista trostrana piramida sa okomito odsječenom osnovicom. — br. 5. je tulac dubok 4·5 cm., u br. 14. 3·6 cm., a u br. 20. 4·2 cm. jbolje je sačuvan tulac broja 5., koji je tek malo okrnut, onaj br. 14. je lo više okrnut, a u br. 20. je ne samo najviše okrnut nego je i više poıren brdjom i sgnječen. Premjer na ušću tulca svih triju primjeraka izsi po 8 mm., pa jim je i tolika bila debljina pripadajućih strjelišta.

[1] Geschichte der Waffen. Bd. I. str. 409. i sl.

7. Trosječan srcu naličan vrh strjelice, 1″ dug sa 2″ dugim oblim tulcem. Iz jednog slavenskog groblja u Mecklenburgu.

Takovih ne ima medju našim izkopinama.

b) Sa nasadom ili dušicom.

O takovima piše v. Specht: „Premda nije sumnje da je bilo i takovih vrhova strielâ, ipak se do sada nije nijedan našao, u koliko je nama poznato. Vjerovatno je, da su bili zabiveni u strjelište, koje je zar pri tom kraju bilo obskrbljeno kovinskim ili gvozdenim obručićem, da bude zapriečeno razpucanje ili razciepanje.

Naš muzej posjeduje medjutim malašne, ali zato ipak vrlo zlamenite i originalne predstavnike dviju vrsti takovih vrhova strjelicâ.

1. *br. 15.* Ukupna mu je duljina 6 cm., od kojih jedna polovica pripada nasadu, druga oštrici. Posljednja počimlje valjasto sa 6 mm., u premjeru, te se spljošćuje prama vrhu i razširuje po sriedi završujuć u oštar spljošten *šesterobridan* šiljak, kojemu najveća širina iznosi 8 mm.

2. *br. 19.* Ukupno je dug 4·8 cm. Dušica mu je prelomljena i preostaje joj tek početak. Oštrica je duga 4 cm. I ona počimlje valjastim 14 mm. dugim, 5·5 mm. debelim utegnutim vratom, a završuje *četverobridnim* jakim, oštrim šiljkom, kojega se je vrh zakrivio s udarca u tvrd predmet. Stranica četvorne osnovice šiljka duga je 6 mm. Br. 15 i 19 nadjeni su u Bribiru.

II. Listu (tačnije bi bilo kazati delti ili kosoj četvorini) **slični vrhovi strjelicâ.**

a) Sa tulcem.

1. Dvosječni sa neznatnim srednjim hrbtom, 3″ dugi i sa valjastim tulcem. Iz alemanskih grobničkih poljana.

Takovih se još nije našlo kod nas.

2. Dvosječni kosoj četvorini *(recte* delti) slični, sa oštrim pobočnim bridovima i dugim oblim tulcem. Ciela duljina iznosi 2″, od kojih oštrica zauzimlje 1″ duljine a 7‴ širine. Iz Francuzke (Envermeu). Toj vrsti pripadaju naše dvie striele br. 1 i 3. Vrh br. 1 dug je ukupno 5·5 cm., ali se vidi, da se je okrnuo dosta velik komad tulca. Oštrica je duga 2·3 cm., šir. 1·4 cm. Vrh br. 3 dug je ukupno 7·6 cm., od kojih 4·3 cm. odpadaju na oštricu, koja je široka 1·7 cm. Obedvie su iz Bribira.

3. Dvosječni istog oblika, samo nešto produljeniji ili vitkiji. Iz grobovâ kod Selzena.

Takovih još nije nadjeno kod nas.

4. Trosječne srcu slične sa 2″ dugim oblim tulcem. Šiljak tek 9‴ dug. Na istom mjestu.

Takovih još nije nadjeno kod nas.

b) Sa nasadom ili dušicom.

V. Specht navodi dvie takove vrsti, kakvih se kod nas nije našlo.

III. Zakučasti vrhovi strjelicâ (Sagittae hamatae.)

a) Sa tulcem.

1. Dvosječni listu slični, sa oštrom krajnom kukom i oblim tulcem. Oštrica duga $1^1/_2$″ i oko 9‴ zada široka. Iz alemanskih grobničkih poljana.

Takovih se još nije našlo kod nas.

2. Dvosječni listu slični, sa duljim kukama i četverostranim tulcem. Oštrica oko 3″ duga i 1″ široka. Na istom mjestu.

Takovih se još nije našlo kod nas.

3. Dvosječni, listu slični, sa još duljim kukama, ali oblim tulcem. Oštrica duga $1^1/_2$″.

Takove su vrsti naši vrhovi br. 6, 7, 8 i 10. Vrhovi br. 6 i 7 nadjeni su u Gjeverskama, br. 8 na groblju u Biskupiji kod Knina, a br. 10 u Koljanim kod Vrlike. Prvi i zadnji imaju oštrije i dublje usječene kuke. U br. 6 je sačuvan tek kraj oštrice sa prelomljenim kukama. Dug je 2·3 cm., šir. 1·5 cm. Br. 7 ima okrnut vrh šiljka i jedne kuke, pa i ušće tulca. Dug je 8·4 cm. Br. 8 je imao duge kuke, od kojih je jedna prignuta, a druga prelomljena. Dug je 7 cm., od kojih odpada na oštricu 4.5 cm. Br. 10 je dosta dobro sačuvan vrh. Tek su mu šiljak, ušće tulca i kraj jedne kuke poneznatno okrnjeni. Dug je ukupno 6·3 cm. Strane oštricâ duge su po 3·4 cm. Br. 10 i 6 imaju i najtanji vrat.

Poput naših vrhova strielâ br. 6 i 7 nahode se strjelice u muzeju u Sigmaringenu iz doba Merovingâ.[1]

Naši vrhovi strjelicâ predstavljeni na slici pod brojevima 9, 11 i 12 naliče prediduću vrsti, ali se od nje razlikuju tim, što jim je deblji vrat izmedju tulca i oštrice dva tri li puta zasukan poput svrdla. Takovi v. Spechtu nisu bili poznati, nego jih napominje učeni Lindenschmit,[2] i kaže da se ta zasukanost u vratu nahodi i na nekim svornjaku sličnim strielama, i to na onim iz grobovâ kod Neckarskog kolodvora u Frankfurtu n. M. i onim iz Vallée de l' Eaulne, što jih je Cochet priobćio u svojem djelu.[3]

Oblik strielâ poput ovih naših (br. 9, 11 i 12) uzdržao se je u porabi i do XV. vieka, pa jih ima talijanskih iz toga doba u muzeju u Sigmaringenu.[4]

[1] Demmin. Die Kriegswaffen str. 171.
[2] „Handbuch der deut. Alterthumskunde" I. str. 154.
[3] „Normandie souteraine" str. 385.
[4] Demmin. N. dj. str. 494. br. 15.

Vrh br. 9 dug je 6·2 cm., a ima okrnuto ušće tulca i obedvie kuke prelomljene. Nadjen je na groblju u Biskupiji.

Br. 11 rek bi da je sačuvan u cieloj duljini, koja iznosi 10·1 cm. Malo su mu okrnuti šiljak i krajevi kukâ. Bolje sačuvana strana oštrice duga je 4·7 cm. Nadjen je na groblju u Biskupiji. Br. 12 ima tek malo okrnuto ušće tulca i sva tri kraja oštrice. Dug je ukupno 6·8 cm. Tulac je dubok 3·2 cm. Nadjen je na starinskom groblju u Plavnomu.

4. Dvosječni listu slični sa srednjim rebrom do šiljka. Oštrica trikrat zada nazubljena u kuke. Obao tulac oko 2″ dug. Iz grobova u Hedingenu kod Sigmaringena.

Takovih nije još obreteno kod nas.

5. Dvosječni sa dugim kukama i strjelištnom cievi (tulcem ili uvlakom). Iz Francuzke (Envermen). Približuje se donekle našemu br. 10.

b) Sa nasadom ili dušicom.

1. Široki listu slični, dvosječni sa kukama i dugom dušicom. Oštrica oko $1\frac{1}{2}$″ duga i široka. Iz alemanskih grobova.

2. Jednosječni sa hrbtom, jednom kukom i dugim nasadom. Oštrica duga 2″ 3‴. Iz Livskih ili Veringskih grobova kod Ascherade.

3. Dvosječni sa srednjom hrbtenicom, koja oštro završuje, zada razsiečen u dvie kuke prama četverostranoj dušici. Dušica na niže nešto udebljana, te oštro završena. Na istom mjestu.

4. Sličan bez hrbtenice sa dugom oštro završenom dušicom. Oštrica oko $2\frac{1}{2}$″ duga $1\frac{1}{4}$″ široka. Iz Livskih grobova.

Nijedna od tih četiri vrsti nije još nadjena kod nas.

*

Džiliti, sulice ili striele za bacanje.

Vrhovi strjelicâ predstavljeni na našoj slici pod brojevima 2, 17 i 22, svojom veličinom i težinom težko da bi mogle pristajati u skupinu strielâ za odapinjanje lukom, nego je najvjerovatnije da su to vrhovi strielâ za bacanje, za džilitanje prostom rukom. Džilite ili sulice su u željezno doba srednjega vieka upotrebljavali mnogi evropejski narodi više za lov nego li za ratne svrhe. Vrhovi džilitâ stajali su veličinom izmedju vrhova prostih striela i vrhova kopalja.[1]

Ja ću ove kod nas do sada poznate vrhove džilita razdielita na dvie skupine, sa tulcem i sa nasadom.

[1] V. Specht. N. dj. I. str. 388.

a) Sa tulcem.

1. Dvosječan, kosoj četvorini sličan sa kratkim vratom (br. 2). Dug je ukupno 6·6 cm., od kojih polovica pripada oštrici širokoj 1·6 cm., druga polovica kratkom raztvorenom, čunjastom tulcu, kojega ušće ima u premjeru 1·4 cm., te mu je dakle pripadalo strjelište deblje nego li opisanim vrhovima strjelicâ. Nadjen je u Šupljaji na mjestu rimskoga Burnuma.

2. Dvosječan, uzku koplju sa valovitim stranama sličan, sa srednjim hrbtom do vrha (br. 22). Ima okrnut tulac, koji pokazuje da je završivao u ušće iste veličine kao i prvi opisani. Dug je ukupno 9·8 cm., od kojih polovica odpada na oštricu široku 1·7 cm. Nadjen je u Gjevrskam u Ardalićevoj bašći.

b) Sa nasadom.

Br. 17. Od okrnute dušice vidi se tek početak, jer je prelomljena. Četverostran je pačetvorna presjeka, pri dnu šir. 8·5 mm., deb. 7 mm., pri vrhu do oštrice širok 6 mm., deb. 4 mm. Uvijen je u pravilan kružni luk, kojemu pripada tetiva duga 12·2 cm. Oštrica mu sastoji od šiljka s jednom kukom s nutrnje strane luka poput udice, koja je duga 1·9 cm. Taj je vrh imao biti nasadjen u vrh jaka strjelišta. — Moguće je, da je ovaj ulomak po svojem šiljku i po svojoj nakrivljenosti kao zub pripadao ribarskim ostima čim se nebi ni malo smanjila njegova zlamenitost. Nadjen je na groblju u Biskupiji.

Jedini primjerak vrha striele, sličan ali manje podpun od našega br. 17., iztiče von Specht[1] iz livskih ili veringskih grobova.

*

Vrh striele za bacanje sa nategačom

(Njem. Armbrust, franc. arbalète; tal. balestra.)

To je vrh predstavljen na slici pod br. 13. Svornjaku je sličan sa valjastim tulcem i četverostranom čvrstom oštricom. Premjer okrnuta tulca jednak je najvećoj širini sredine oštrice, koja iznosi 11 mm. Premjer je u vratu 7 mm. Presjek oštrice je četvoran. Ukupna duljina iznosi 8·4 cm., od kojih polovica odpada na oštricu. Nadjen je u Bribiru.

Ovakove striele (kao naša br. 13) zvale su se sredovječnom latinštinom *Quadrelli, Verretones,* franc. *viretons* od virer = gyrare. Još se zvahu *quarelli, tela balistarum, brevia, spissiora et forma quadrata,* i zato franc. *quarreaux,* tal. *quadrelli, querrettoni* kod Danta i Petrarke, ali i prije jih spominje Rigardus g. 1190—1199.[2]

*

[1] N. dj. I. str. 411.
[2] San-Marte. N. dj. str. 186.

Ob ulomcim vrhovâ strjelicâ, predstavljenim pod brojevima 4, 16, 18 i 21 može se samo kazati, da brojevi 4 i 16 imaju valjast tulac, a oni pod brojevima 18 i 21 dušicu ili nasad, jer se ne zna kakve su jim mogle pripadati oštrice. Ulomak br. 4 dug je 4 cm.; br. 16, 6·7 cm.; br. 18, 3·3 cm., od kojih 2·4 cm. pripadaju dušici; br. 21, 7·2 cm. Br. 4 nadjen je u Bribiru, br. 16 i 18 na groblju u Biskupiji a br. 21 u Ardalićevoj bašći u Gjevrskama. Na ulomku br. 18 je plosnat vrat, poput onoga na ulomku zakučastog vrha striele br. 16.

*

Car Karlo Veliki ubrajaše luk, tulac i striele k podpunom naoružanju franačkog konjanika *(„Ut quisque cabellarius habeat arcum et pharetras cum sagittis“)*. U 11. vieku vodio je Gottfried Martel knez anžuvinski strielce i pješake — *„sagittarios et pedites suos“* — protiv Vilima Mantuvanskoga. God. 1114 vodila je kneginja Matilda štitom i lukom naoružanu vojsku — *„xutatas gentes et arcitenentes* (i. e. sagittarios“) — protiv iste Mantuve.[1] Striele su strielci nosili u tulcu, koji je o remenu bio obješen preko ramena, kao što i luk.

Kao što su sjeverni Slaveni nakon VII. v. nosili lukove drvene i bogato urešene tulce za striele, pa i posebne duge tulce za lukove, sva je prilika, da su takove nosili i srodnici njihovi, stari Hrvati.

Po dosadašnjem iztraživanju starohrvatskih grobova, potrebno je, da se iztakne, kako se striela nije nigda našla u istom grobu sa mačem i ostrugama, odakle bi se moglo nagadjati, kao da hrvatski konjanici niesu nosili luka ni strielâ, već da su lukom i strielama bile oboružane tek pojedine čete hrvatskih pješaka, t. j. strielci *(sagittarii)*, ali se o tomu ne može da kaže zadnja rieč na temelju ovoliko ograničenih izkopavanja.

Još jednu mi je da primjetim pri kraju ovog članćića.

Neki njemački učenjaci tvrde, da su najstarije striele one sa nasadom, a one sa tulcem da su iz mladjeg doba,[2] dok ima drugih koji iztiču okolnost kako je već starim Rimljanima bio poznat jedan i drugi oblik.[3] Striele nadjene u kurganim sjeverne i srednje Rusije od Priuralja do južnoga Priladožja i do petrogradske gubernije sve su sa nasadom.[4] Dok su se kod Niemaca i Franceza u mnogobrojnim grobovima iz merovinžkog doba našla cigla tri primjerka strjelicâ sa nasadom, takovih se eto našlo pet komada pri samim prvim pokušajima iztraživanja starohrvatskih grobova, t. j. skoro

[1] San-Marte. N. dj. str. 180—181.

[2] Klemm. N. dj. II. str. 284.

[3] Lindenschmidt. N. dj. I. str. 153.

[4] Н. Е. Брандейбургъ. Курганы южнаго Приладожя у Матер. по археолог. Россіи Но. 18. стр. 63. Таб. XII. Те А. Спицинъ, Курганы С. Пет. Туб. у М. п. ар. Рос. Нро. 20. стр. 34. Таб. XVIII.

tvrti dio do sad izkopanih strjelica je sa nasadom. Starohrvatske strjelice nasadom razlikuju se pak posve i od rimskih i od njemačkih i od skih. Ruske su u oštrici velike, a oblikom ili listu ili bodki slične ili su ostruko zakučaste, dok su starohrvatske sve svornjaku slične uz opine vrhove.

U Korčuli, o Vodokršću 1898.

Fr. Radić.

Starohrvatske bojne sjekire „Prvoga Muzeja hrvatskih spomenika“ u Kninu.

(Sa slikama.)

U svojoj dragocjenjenoj razpravi o „nutrnjem stanju Hrvatske prije XII. stoljeća“, slavni naš pok. akademičar Dr. Fr. Rački iztaknuo je bio viest bizantinskih pisaca, kako je jugoslavenski vojnik u to doba izmedju ostalog oružja nosio i *sjekiru* i *bradaticu*, pa kao što i za oblik mačevâ, tako i za onaj sjekirâ i bradaticâ, nadao se je, da će odgo-

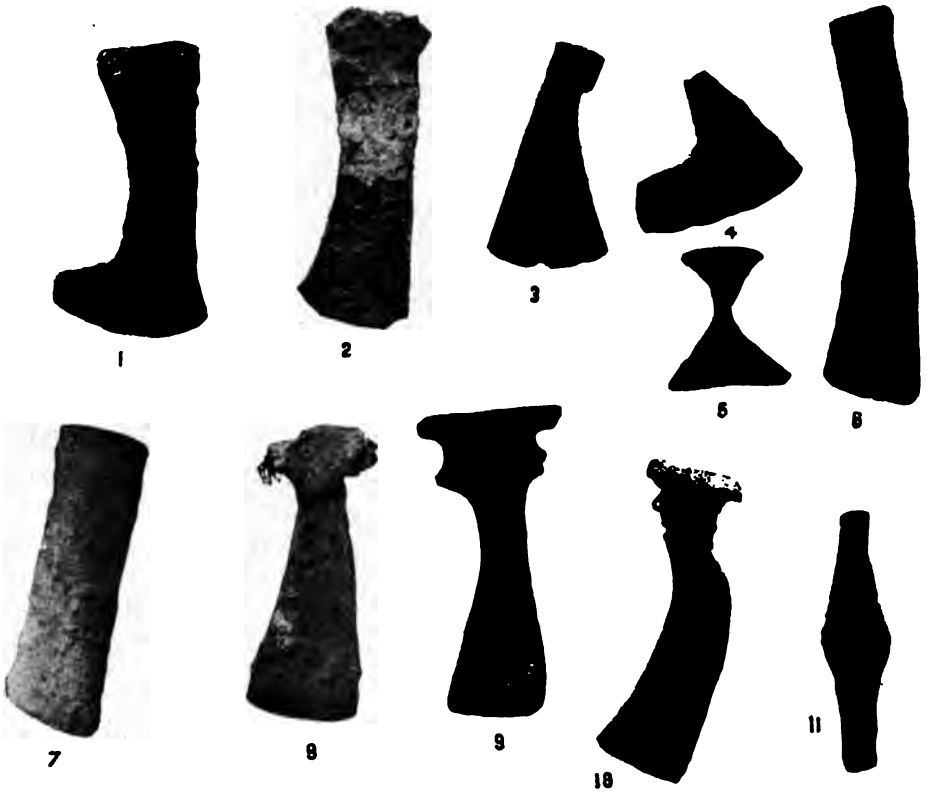

voriti arkeologija i da će nam to pitanje razjasniti izkopine kninske. Temeljite nade velikog nam pokojnika sad se eto, Bogu hvala, izpunjavaju. Na priloženoj slici u stanju smo danas da prikažemo jedanaest komada bojnih sjekira, nadjenih dielom u grobovima starih Hrvata u okolici kninskoj, i to kao jedanaest predstavnika glavnih vrsti tog srednjevjekovnog hrvatskog ubojitog oružja.

Kao što su kod mnogih germanskih plemena (Alemanâ, Burgundâ, Gotâ, Langobarda, Franakâ, Saksonacâ, Skandinavacâ i Danaca), tako su i kod sjevernih Slavena,[1] pa eto vidimo i kod južnih,[2] koji su samo ogranak sjevernih, bojna sjekira i bradatica bile obljubljenim oružjem, koje se nije upotrebljavalo samo za udaranje iza maha na dugu toporištu, već i za bacanje na kratku toporištu. Ova zadnja vrst bijaše privezana na dugu remenu, te su ju osobito konjanici nosili privezanu o sedlu.[3]

V. Specht[4] misli, da su sjekiru stari Slaveni u svojoj pradomovini primili iz Azije preko Skitâ i Sarmatâ ili, što je vjerovatnije, da jim je donesena od samih Fina njihovih sjevernih susjeda, iz njihovog prasjedišta na Uralu. Stalno je pak, da je od prvih doba srednjega vieka pa sve do 17. stoljeća bojna sjekira ostala u svedjernoj porabi kod sjevernih Slavena, tako da ju je do toga doba nosio svaki ruski vojnik,[5] a o českim Husitovcima u 15. vieku zna se, da su bili oboružani i sjekirama.[6] Toliko je kod sjevernih Slavena (polabskih) bila razširena poraba bojne sjekire, da je neki stari njemački spisatelj rekao, da će se riedko naći na svietu Turinžanina, koji nebi poznavao divlje trave i Venda (Slavena), koji bi bio bez bojne sjekire.

Kod Franaka zna se, da su svi vojnici u doba Kilderika (450) i Klodviga, kao što i Teodeberta (538) oboružani bili *francîskom*, t. j. sjekirom sa kratkim toporištem, po kojoj neki hoće da su dobili svoje narodno ime.[7] Langobardi su prozvani pak po sjekirama sa dugim toporištem što su jih nosili svi njihovi pješaci.[8] Kod sjeveroiztočnih germanskih plemena, Wikinga i Veringa, kao što i kod Fina ostala je sjekira u porabi i do kašnjeg doba, kad su Franci i Niemci već mjesto sjekirâ nosili nadžake i topuzine. Waregi u tjelesnoj straži bizantinskih careva, još u XI. vieku nošahu sjekire, pa su jih Grci po tomu i zvali *pelekîforima* (od πελέκυς = sjekira).[9]

Izlazkom željeznoga doba, svršetkom X. vieka, kod Germanâ je već posve prestajala poraba bojne sjekire.[10] Ona je samo kod Saksonacâ pridržana do kašnjeg doba, tako da su ju oni imali 1066. god. u boju kod Ha-

[1] F. A. K. v. Specht. Geschichte der Waffen. I. str. 315. — А. Спицынъ, Курганы С.-Петербургской губерніи въ раскопкахъ Л. К. Ивановскаго стр. 31–35. Tab. XIX, sl. 4, 7—9, 12, 18—22 и Матеріалы по Археологіи Россіи Nro. 20. — 1896. i Н. Е. Бранденбургъ – Курганы южнаго Припадожя у Мат. По арх. Росс. Nro. 18. 1895. str. 62—63. Tab. XIII. sl. 2 - 4, 7—9.

[2] Da je svim Slavenima u zajedničkoj pradomovini poznata bila sjekira, svjedoči nam njezino rusko ime *topor*, koje se je kod nas Hrvata i kod Srba sačuvalo u nazivu *toporište* mjesto držalo, na isti način kao što zovemo kopljištem držalo koplja. Česi pak zovu sjekiru također *sekera*, a polabski Slaveni su ju zvali *sokerom* (v. Specht. N. dj. I. str. 308.).

[3] V. Specht. N. d. I. str. 315.

[4] N. dj. I. str. 317.

[5] V. Specht. N. dj. I. str. 317.

[6] Lindenschmit. — Handbuch der deutschen Alterthumskunde I. str. 204.

[7] V. Specht. N. dj. I. str. 316.

[8] V. Specht. N. dj. I. str. 316.

[9] V. Specht. N. dj. I. str. 316.

[10] V. Specht. N. dj. I. str. 315.

stingsa,[1] San Marte[2] mnije dapače, da su ostali Germani počeli napuštati porabu bojnih sjekirâ još pri kraju merovinžkoga doba, oslanjajuć se na naredbu Karla Velikoga o naoružanju herbana,[3] gdje nabraja samo štit, koplje, mač, polumač, luk, tulac i striele.

Navedene ruske sjekire iz petrogradske gubernije i južnoga Priladožja potiču iz XI. i XII. vieka, a hrvatski pješaci, cienim da su takodjer do toga doba mogli biti naoružani sjekirama. U hrvatskom narodu ostala je vazda živa uspomena sjekire kao bojnoga oružja, te se nje hvata i u današnje doba kao oružja za obranu u pogibelji života i za napadaj u buni i ubojstvu. Težko da se je obćenita poraba bojne sjekire održala kod nas i preko XII. vieka, jer, u koliko nam je poznato, niti se ona nahodi igdje urezana na stećcima, kao što se nahode urezana koplja, mačevi, lukovi, striele, buzdovani, šlemovi i štitovi, niti je o njoj igdje spomena ni u starijim narodnim junačkim pjesmama.

U prvoj polovini srednjega vieka osobita se je skrb polagala kovanju i urešivanju tako obljubljenog oružja kao što bijahu bojne sjekire. Oštrice bi jim se najvećom pomnjom brusile i gladile; ne riedko bi se izvezivale umetnutim zlatom i srebrom, a najviše se je cienila njihova oštrina. Worsaee[4] ističe na osobiti način, da su više spom. sjekire Varezâ u Carigradu bile izvrstno radjene i krasno urešene. Danske sjekire da su bile na vrlo dobru glasu. Isto tako, ali još bogatije bi se urešivalo toporište, te se je kitilo rezbarijom, okivalo plemenitim kovinama i oblagalo bjelokošću i dragim kamenjem. Vriednost tako umjetnički urešenih sjekira i bradatica, uz veći ures rasla bi naravski još i slavom, što bi jim namirali junački jim gospodari. Takove bi se bojne sjekire kao zlameniti porodični amaneti, baštinile od oca na sina, te bi, kao i glasoviti mačevi, imale svoju osobitu povjest, koja bi se brižljivo čuvala u porodičnoj predaji.

Poveće i teže sjekire su se nosile na duljim toporištima o remenu obješene preko lievog ramena, dočim su se manje sa kraćim držalom s desne strane zadievale o pasu.

Prokopije[5] piše, da su Franci običavali u ratu s početka nasrtaja, podavši dogovoren znak, svi jednim mahom baciti sjekire na neprijatelja, nebi li jim tako pociepali štitove i poubijali jih.

Von Specht[6] dieli bojne sjekire željeznoga doba na tri glavne vrsti:

1. takove, koje se vanjskim oblikom priključuju keltima od tuči;

2. jednostavne bojne sjekire, koje se slažu s našim običajnim šumarskim sjekirama, na kojima je oštrica malo šira od ušiju, i

---

[1] Lindenschmit N. d. I. str. 203. Math. Paris. Hist. angl.: „Saxones pedites omnes cum securibus"
[2] Zur Waffenkunde str. 192.
[3] Epist. Caroli M. ad Fulradum Abb. S. Dionys. 784.
[4] Die Dänen und Normannen in England.
[5] De bell. zot. II.
[6] N. dj. I. str. 317.

3. sjekire sa širokom oštricom.

Od prve vrsti navodi v. S. tri primjerka. Prvi on zove gvozdenom bojnom sjekirom najstarijeg doba, iz nekog Hinskog groba u Mecklenburgu, zašiljena prama obadva kraja, ušica (rupa za držalo) u sredini. Ona je 6″ 2‴ duga i 7‴ široka u rupi za držalo. Sjekira br. 11. na našoj slici prikazuje takovo, malomu maškliniću slično oružje težko 0·32 kg, dugo 15·6 cm., šir. pri ušici 3·6 cm., pri jednom kraju 16 mm., pri drugom 15 mm., deb. po sriedi 18 mm. Ušica je pačetvorna sa malko zaobljenim vrhovima kutova, sprieda duga 2 cm., šir. 1·3 cm., zada 1·7 cm. i 1·4 cm. Sprednja joj je strana svedena, stražnja na jednoj polovici ravna, na drugoj lagano svedena. Mislimo da je naše oružje starinski bojni mlat ili nadžak, samo ponešto tanji od gvozdenog mlata nadjenog na franačkom groblju kod Sierka u luksenburžkoj vojvodini.[1] Naša je sjekira slučajno nadjena u Lisičiću blizu Podgradja *(Asseria)* benkovačkoga medju nekim ruševinama. Poklonio ju je našem muzeju uz druge neke predmete Rikard Bačić.

Drugi primjerak, što ga navodi od prve vrsti, zove v. Specht gvozdenim keltom, pošto svojim oblikom naliči istoimenu oružju iz tučanog doba. Taj gvozdeni kelt sa četverostranom, na jednoj strani razsječenom, rupom, nadjen je u gradjevini na kolcima Tene u Neunburžkom jezeru, dug je 3″ 8‴, šir. pri tulcu 10‴, a na oblučnoj oštrici 2″ 6‴.

U br. 7. naše slike prikazujemo vrlo zlamenito i riedko, ako i nije jedino do sad nadjeno, gvozdeno oružje te vrsti. Teži 0·95 kg. Dugo je 17 cm.; oštrica je malko savijena kao na običnoj sjekiri, šir. 8·5 cm. Od polovice duljine počimlje klinasto poput sjekire usječena oštrica, a druga, gornja, polovica odpada na valjast šuplji tulac, pakružna presjeka. Velika osovina te pakružnice duga je pri ušću 5·2 cm., mala osovina 4·5 cm. Tulac prima iznutra oblik sličan vanjskoj površini i dubok je 10 cm. To se je gvozdeno oružje upotrebljavalo na isti način kao i bronzani keltovi, tako da se je kuka zakučenog drvenog toporišta uvlačila u tulac. Mjesto izvanjske ušice, za koju su se bronzani keltovi likovinom ili lančićem priveživali na toporište, ima naša gvozdena kelt-sjekira pri stražnjoj strani tulca 11 mm. daleko od ušća, u izpupčenoj okružnoj nadizini probivenu, 7 mm. šir. rupu, kroz koju se je čavlom pribijala na držalo. — Ovoj je našoj sjekiri namienjena zadaća, da nam očito prikaže prelaz sa bronzanog kelta k gvozdenoj sjekiri, i zato nam je bila dužnost da ju osobito iztaknemo, kako bi na nju svratili pozornost zanimanih učenih krugova. Slučajno je nadjena više S. Petra u Klancu kod Siverića na položaju stare Promone. — Ne može se uprav kazati, da je pripadala Hrvatima, jer su u doba seobe naroda razni narodi prolazili Dalmacijom i zadržavali se n njoj, ali opet nije ni izklju-

[1] Lindenschmit. Nav. dj. I. str. 197.

čena vjerovatnost, da je od hrvatske ruke, kad znamo da su se naš djedovi preselili u ove južne krajeve, dok su se nahodili u kulturnom prelaza sa tučanog u željezno doba.

Treći v. Specht-ov primjerak prve vrsti sjekirâ jest gvozdena sjekira iz takozvanog vendskog (slavenskog) groblja u Meklenburgu, duga, pri ušici $3^1/_2'''$, pri oštrici 1″ 5‴ šir. U našoj sbirci ne ima m sjekire takove vrsti. Opazit nam je pak, da ta sjekira svojim oblikoi ne može da se pribraja k prvoj nego k drugoj, po istom Spechtu p ljenoj, vrsti.

I druge vrsti sjekirâ ističe v. Specht[1] tri primjerka kao predst glavnih u Njemačkoj i Francuzkoj izkopanih oblika.

Prvi primjerak zove franačkom bojnom sjekirom iz 5. vieka, k ju je nosio i kralj Kilderik I. Oblik obične šumarske sjekire; 8″ du šir. u oštrici.

Od te je dulja ali uža naša sjekira br. 5. Težka je 0·93 kg ; dug cm., pri ušima šir. 3 cm., u oštrici 5·6 cm., deb. u ušima 4·3 cm. je slična spljoštenoj pakružnici, duga, smierom duljine sjekire, sprieć cm., straga 3.6 cm., široka sprieda 1·8 cm., straga 1·7 cm. Sa straž strane dakle ponešto uža. Uši se iza ušice protežu za 2·2 cm., te je n težina služila da se lašnje uzdrži ravnovjesje sa tako dugom oštricom. Sp joj je strana ravna i sklapala je pravi kut sa toporištem, stražnja se l svija na luk, koji je prelomljen preko sriede. Prednji se kraj oštri 1·4 cm. pruža na niže od stražnjega. Nadjena je u grobu na rimokatol staro-hrvatskom groblju oko bivše biskupske bazilike S. Marije u Bis kod Knina.

Lindenschmit[2] piše, da je poprieèna mjera franèiske od ušiju do 14 do 18 cm., te da zadnja mjera prevladjuje kod komadâ nadjenih mačkoj. Od v. Spechta navedeni primjerak prelazi tu mjeru, a opisana sjekira br. 5 je još dulja. Kad se pak obazremo na njezinu neobičnu u možemo kazati, da je ona jedna od bar razmjerno najduljih i najvitij znatih bojnih sjekira.

A. Спицынъ[3] priobćuje sliku sjekire nadjene u ruskoj petrogra berniji, koja je duga 23·6 cm., ali pripada tipu širokih oštrica. Uob ruske sjekire XI. i XII. vieka priobćene u spomenute dvie razprav širokih oštrica.

Drugi primjerak druge vrsti, što ga ističe v. Specht, po Lindensc zove ga alemanskom bojnom sjekirom iz doba Merovingâ, ali joj ne ćuje protegâ. Sličnu sjekiru priobćuje i Lindenschmit iz nekog grob

[1] N. dj. I. str. 319.
[2] N. dj. I. str. 190.
[3] N. dj. Tab. XIX. 23.

Wiesbadena, te o mlatu sličnom nastavku ušiju kod te vrsti uzkih sjekira, koje da ipak pokazuju u tom karakteristično obilježje sjekire kao oruđja, što sredina njihove oštrice pada izpod sredine ušiju. Ona pokazuje pri ušici, s jedne i s druge strane pružene lapte, koji da se osobito nahode kod rimskih sjekira i oruđja, kao što za neke navlaš od povećih sjekira franačkih grobova, ili odista od rimske ruke, ili točno oponašanje rimskih uzoraka. U ruskoj petr. gub. kao što i u juž. Priladožju nadjene mnoge sjekire imadu u još većem stupnju istu vlastitost, pa je, mislimo, daleko vjerovatnije, da je to praslavenski motiv, nego da su ga, nakon svojeg odieljenja, na isti način prisvojili od Rimljanâ južni kao i sjeverni Slaveni.

Naša je sjekira br. 9 donekle slična navedenim franačkim i alemanskim. Razlikuje se od njih u tom, što joj je razmjerno uža oštrica, tanji vrat do ušice, uši znatno šire; što ne ima mlatu slična nastavka, što joj je ušica okružna, a ne pakružna, i što joj sredina oštrice odgovara tek zeru izpod sredine ušiju. O njoj se dakle može samo kazati, da su joj laptovi, na tenelju gori rečenog po svoj prilici čisto slavenski motiv, pa da ima i u cielom svojem obliku samostalan od germanskog različit hrvatski tip. Teži kao i br. 5, 0·93 kg. Duga je 17·4 cm., šir. u oštrici 5·3 cm., u vratu 2 cm., u ušima 7·7 cm., deb. u ušima 3·8 cm., u vratu 3·2 cm. Ušica ima u prejeru 3 cm. Nadjena je slučajno pod Otresom kod Bribira.

Naša sjekira br. 8, koja teži 0·65 kg., slična je broju 9. Ona je hrdjom najviše pokvarena, te joj se ne može znati prvobitnog oblika ušiju. U ušici joj se sačuvalo komadić, rek bi drenova, toporišta. Duga je 17 cm., šir. u oštrici 6·4 cm., u vratu 2·6 cm., u ušima će bit bila šir. oko 5 cm., deb. 3 cm., u vratu 2·3 cm. Ima takodjer okružnu ušicu, kojoj je u premjeru 8 cm. Nadjena je u rieci Krki kod Bilušića buka prigodom radnje izvedene pri tuskorašnjem uredjivanju iste Krke.

Poput naše sjekire br. 10 nije nijedna prikazana ni u v. Spechtovoj u Lindenschmitovoj navedenoj knjizi, niti oni takovih napominju, niti jih je našlo izmedju izkopinâ iz toliko tisuća ruskih kurgana (mogilâ) prepanih u petrogradskoj guberniji i u južnom Priladožju. Ona samo toliko nalikuje germanskim frančiskama, u koliko joj sredina oštrice odgovara malo da ne sprednjem rubu ušiju, pa se može nagadjati, da poredujuć jednake statičke i dinamičke uvjete, imala je poput francuske pridati sjekirama sgodnim za bacanje (*secures missiles*, kako jih zove Sidonius Apollinaris u Epist. XX.). Ona ne ima oštricu tako široku kao što ju imaju francuske, niti joj je sprednja strana uzvijena sprieda, nego je ravna, svijena joj je unatrag stražnja strana. Njezina osobitost leži u tom, što u vratu za četvrtinu kruga svijena sprieda. Razlikuje se od ostalih i naših tudjih sjekira u tom, što njezine dvie ravne pobočne strane sačinjavaju klin osobito oštar klin, koji počimlje prama sredini ušice. Ušica je lagano

pakružna duga 3 cm., šir. 2·5 cm. Sjekira je ukupno duga 18 cm., pa i to što se uz navedenu okolnost i njezina duljina slaže sa običnom duljinom germanske frančiske, svjedoči nam za sličnu njezinu porabu. Germanske frančiske imaju razmjerno širu oštricu od naše. Oštrica joj je široka 5·4 cm., uši 3 cm., a deb. su 3 cm. Teži 0·70 kg. Nadjena je kao i br. 8 na istom mjestu u Krki.

Sjekirica br. 3, koja je takodjer nadjena u grobu na rimokat. groblju u Biskupiji, mogla je služiti i kao alat za domaću potrebu ili kao oružje kakva dječaka. Slomljena je preko ušice, koja rekbi, da je imala okružni oblik. Duga je 12 cm., šir. u oštrici 6·6 cm., u ušima 2·2 cm., u vratu 1·9 cm., deb. u vratu 1·4 cm. Sprednja joj je strana upravno okomita na smjer toporišta, stražnja kosa i posve malo uvijena. Teži 0·25 kg.

Trećoj vrsti bojnih sjekira pribraja v. Specht dva razna oblika frančiskâ iz merovinžkog doba, te pet raznih oblika bradaticâ, kojima se svima sprednji rub manje ili više uzvija sprieda, a stražnji za četvrtinu kruga, te proti zada produženu oštricu na način brade.

Naše dvie takove bradatice br. 1 i br. 4 su srodna oblika. Br. 4 je teke ulomak oštrice od bradatice, koja je imala sprednji brid jače uzvijen nego li se to vidi na br. 1. Njoj je oštrica široka 9·5 cm., dno brade šir. 3 cm., vrat 3·3 cm. Teži 0·20 kg. Nadjena je medju izkopinama sa *kraljskih mirina* u Biskupiji kod Knina.

Bradatica br. 1 duga je 15·8 cm., oštrica joj je šir. 8·8 cm., vrat 3 cm., uši s prednje strane 5 cm., sa stražnje 3·2 cm.; deb. je ušima 5 cm., u početku vrata pri ušici 3 cm,, pri donjem kraju vrata 1·3 cm. Ušica je nalična istokračnu trokutu zaobljenih vrhova kutova, šir. 4 cm., duga 3·7 cm. Teži 0·82 kg. Nadjena je u grobu na rimokat. groblju u Biskupiji kod Knina.

Mala sjekirica trokutaste oštrice br. 6 nadjena je slučajno u Strmici kod Knina, te je možda i ona pripadala kakvu dječaku, ili je još lašnje mogla služiti u simbolične svrhe pri obavljanju kakvog starohrvatskog poganskog obreda bogovima Davoru ili Gromovniku. Oštrica rekbi da prvobitno nije imala izkopano sječivo, nego se je izkopalo trošenjem u čestoj porabi. Ona je od mazije i bila bi dobro sačuvana, da nije težkim udarcem u novije doba razpukla na dva mjesta u ušici. Duga je 7·8 cm., široka u oštrici 6·9 cm., u ušima 4·3 cm., u tankom vratu 0·6 cm.; deb. u ušima 1·7 cm., u vratu 1·5 cm. Ušica je prije pognječenja bila pakružna: duga 2·3 cm., šir. 1·7 cm. Teži 0·15 kg.

U br. 2 naše slike prikazan je ulomak sjekire razplaćene u ušici tako, da joj je odpala sva prednja i pola desne strane. Ni oblikom ni razmjerjem ne može da se ubroji u nijednu od opisanih vrsti. Sačuvana lieva strana ušiju tako je koso ravno upućena prama protivnoj strani sačuvane oštrice, kao da se je iznad ušiju imala nastavljati u drugu oštricu. To nam daje

slućivati, da je čitava sjekira mogla biti jedna od onih u sredovječnoj iževnosti toliko puta spominjanih, a izmedju toliko stotina u Francuzkoj, mačkoj, Skandinavskoj, Rusiji i Austro-Ugarskoj izkopanih primjeraka nih sjekira nikad još na svietlo ne izašlih sjekirâ-dvosjeklicâ[1] *(bipennis* grč. πέλεκυς χμφισόμος). Duga je, u koliko je sačuvana 16·8 cm., šir u oštrici cm., pri ušici 4·4 cm., a na gornjem odlomljenom kraju 5·7 cm., u tu 3·7 cm. U vratu je imala 3·5 cm. deb. Ušica je mogla imati oko cm. širine. Teži 0·70 kg. I ona je nadjena u grobu na groblju u Bipiji kninskoj.

U Korčuli, o mladom ljetu 1898. **F. Radić.**

[1] Lindenschmit. N. d. I. str. 197. San-Marte N. dj. str. 191.

Sredovječni natpisi.

Priopćuje
Vid Vuletić-Vukasović.

A. Natpisi Dubrovački.

XIII.

. S . FAMILIE .
ARANEOR:[1]

Na ploči je grb-štit sa četiri prečage u donjoj česti polja, a povrh toga, u g njemu su dijelu, *tri pauka*. — Grb-štit je visok 0,75 m., širok 0,46 m. — Spomenik pod br. 15. — U Dubrovniku je daleko slovila porodica *Ranjina*, te rek bi, da je *A neorum*[2] prevod latinski, a na Koločepu su i sada poznati *Pôkovići*, pa je to moglo l isto stablo, kao što su *Gvozden* = *Ferri*, *Sladjen* = *Dolci* i t. d., a to je sve l posljedica Dubrovačkoga humanizma.

XIV.

* S PAVLI
PABORA[3]

Okvir širok 0,45 m., vis. 0,12 m. Kašnje je bio ukopan drugi. a to ispada natpisu: S . NICOLAI ILLICH 1772.

Ovo je pod br. 91.

XV.

. hOC . SEPVLCRVM FECIT
FIERI . VIR . NOBILIS . DNS .
NICOLAVS . GEORGII . PRO
SE . SVIS . QVE . EREDIB' .
ANNO . DNI . MCCCC . LIIII[4]

[1] Čita se: . *S(epultura)* . *famili(a)e* .
Araneor(um)

[2] U Lib. Ref. T. I. pod g. 1347. spominje se Grube de *Rania*, što izdavatelj popravlja *Ra(g)* U istoj knj. Ref. na str. 305, 308 i 314 spominje se Priasnus de Ranena. Op. U

[3] Čita se: * *S(epultura)* . *Pauli*
Pabore

Tu je dakle pokopan onaj *Pavao* plemenitog roda *de Pabora* ili *Pobora*, koji je od dubrova kneza Marka Dandula na dan Sv. Mihovila g. 1301. uz Junija Bojislavova, Nikolu de Cruce, I Bobalića i Cvjetka de Bodaza bio učinjen sudcem velikog dvora. (Mon. Rag. Lib. Ref. T. II. str

[4] Čita se: . *Hoc* . *sepulcrum fecit*
fieri . *vir* . *nobilis* . *d(omi)n(u)s* .
Nicolaus . *Georgii* . *pro*
se . *suis* . *que* . *(h)eredib(us)* .
Anno . *D(omi)ni* . *MCCCC* . *LIIII* Op. U

Golema ploča, a na njoj grb-štit širok u vrhu 0,63 m., visok 1,10 m. Uvrh grba (u okviru) navedeni natpis. U polju su, na štitu, četiri prečage, a na ugnutu pojasu dva krina, pa po srijedi gavran. Biljeg je pod br. 4. — Razlika je izmegju ovoga i vedenijeh natpisa barem za jedan vijek.

Ovoj vlasteoskoj porodici dubrovačkoj prezime je (kako se piše u srpskijem spo-enicima) ЖОУРЬГОВИЋЬ ili ЖОУРЬКОВИЋЬ, te se spominje ЖОУЊ god. 1334. M. 107. ЖИКЄ (? Vita u natpisu) oko g. 1364. П. б. 26. — ΜΛΘЄѠ 1378—97 (naveden u tpisu). Ime mu pišu i ΜΛΤЄ i ΜΛΤЄΙ i ΜΛΤΚΟ, a prezime mu je i ЖОУРКОВИЋЬ na lnom mjestu, izabrani vlastelin god. 1390. M. 187., 202., 215., П. 8. — ИИКОΛΛ (na-den u natpisu) g. 1399—1444, ime mu pišu i ИИКШΛ, izabrani vlastelin više godina. 240., 262., 282., 287., 367., 427. — U Dubrovniku je i sada živa tradicija, da su *rkovići* (Gjorgjići, Giorgi) primili grb-štit od kralja Matjaša (Matthias, Hungariae rex), jim je s toga na pojasu *gavran (corvus, Corvinus),* al' je to posve izmišljeno, jer je štitu *Zurkovića gavran* još s početka XIV. v., a Matijaš je bio XV. v.

Nikola Marinov Žurković (Giorgi) bi god. 1419. poslan skupa sa Jakovom Gundulićem k Sanju Hraniću, da se s njim pogadja za nabavu Konavala (Chr. Rag. Junii Restii u Mon. spect. hist. v. Mer. Vol. XXV. str. 219.)

God. 1425. i 1426. nahodio se je u Ugarskoj na dvoru cara Šišmana, kao poslanik republike. uzimao se je kod cara oko toga, da bi pri sklapanju ugovora mira s Mlecima bili poštedjeni probitci brovačkih trgovaca, koji su često putovali po moru, i da bi, po mogućnosti, opet zapali pod upravu brovačku otoci Brač, Hvar i Korčula, koji su se već bili predali Mlecima. U isto doba je nastojao livati na Šišmana, da bi pri sklapanju ugovora mira s kraljem bosanskim ostale netaknute pogodnosti ovlastice dubrovačke po Bosni i Hercegovini. (N. dj. str. 228.)

God. 1427. bi poslat od republike kao providur sa nekoliko vojske, da primi posjed Konavala, pljenih od Radoslava Pavlovića. (N. dj. str. 230.)

God. 1429., kad se je Radoslav bio već pokajao, što je prodao Konavle, te jih je tražio natrag, Nikola od republike opet poslan k njemu u družtvu sa Ivanom Lamprom Crievićem, nebi li mu tazali nepromjenjivost pogodbe. Njihovo poslanstvo ne umiri nestalna Radoslava, koji dapače do skora taza otvoreno neprijateljstvo sa republikom, te zarobi neke dubrovačke trgovce. (N. dj. str. 232.)

God. 1431. nahodio se je Nikola sa Ivanom Gundulićem, kao poslanik republike. na dvoru bosan-ga kralja Stjepana Tvrdka II. Tvrdkovića, gdje su opet imali braniti probitke dubrovačkih trgovaca, i su putovali preko Bosne, kao što i po zemljama Radoslava Pavlovića i Sandalja Hranića. (N. dj. 251—52.)

God. 1432. skupa s nekim Gučetićem sklopi na ime republike nakon duga natezanja mir sa spom. ljem bosnaskim i sa Radoslavom Pavlovićem i sinom mu Ivanišem. (N. dj. str. 260—61).

Sliedeće godine sastao se je Nikola sa kraljem Tvrdkom pod Visokom, gdje obeća kralju, da će od republike izposlovati, da mu se pošalje dubrovački plemić, koji će zastupati njegovo poslanstvo l cara Šišmana. I bi zbilja poslan iz Dubrovnika Paško Rastić, a po Nikolinu savjetu doda mu kralj ratnju i nekog svojega rodjaka. (N. dj. str. 262.)

God. 1436. nahodimo Nikolu, gdje putem Neretve prati natrag k dvoru Stjepana Kosače Pribi-a Pohvalicu, koji je, radi nekih priepora, sa Kosačina dvora bio pribjegao u Dubrovnik. Tom je godom ostao bio kod Stjepana, te je svojim mudrim i okretnim vladanjem uredio na korist republike letene poslove o solarini u Neretvi. (N. dj. str. 268.)

Iste godine bi kao zapovjednik dviju galija poslan u potjeru za tarentinskim i sicilskim gusa-a, koji su kod Korčule bili zarobili dva dubrovačka broda krcata bogate trgovine iz Mletaka, ali uspjeha. (N. dj. str. 270.)

God. 1440., kad je Stjepan Kosača, herceg Sv. Save, obsjedao Omiš, te se je bio približio dubro-koj granici, posla mu republika na susret i poklonstvo Nikolu Žurkovića i Andriju Bobalića s na-om, da bi ga pozvali u Dubrovnik. (N. dj. str. 278.)

Op. Uredništva.

XVI.

: S : hGRGDVM :
MATGI : DG VI
TAMA : DG GOR
GI : x [1]

Na ovoj je ploči grb-štit sličan opisanomu, al' dosta manji i nije izlizan, te dobro pozna na ugnutu pojasu po srijedi navedena ptica (gavran) i dva krina sa stra

[1] Čita se: *: S(epultura) : heredum : Matei : de Vi tana : de Gor gi : x*

I *Vita* (Živе ili Živan), Vital ili Vitticus Žurković otac, kao što i na istoj ploči spomenuti sin *Mato* zauzimali su odlična mjesta u službi republike dubrovačke, te je vriedno da o njima općimo sliedeće bilježke:

Vita Žurković. Na 28. stud. 1344. bi s drugom dvojicom izabran od maloga vieća, da traže ćene ljude, koji će biti stražarima Stona. (Mon. spec. hist. Sl. mer. T. X. Lib. Ref. I. str. 167.)

Na 5. siečnja 1345. bi izabran, da bi otišao kao poslanik kralju srbskomu sa tri sluge, a o odreče izbora, te bi osudjen, da zato plati 100 perpera. (N. dj. str. 168.)

Dne 19. ožujka 1346. razglašeno je po kneževoj naredbi, da se od tada nebi ko usudio prol preko Vitinog vinograda „ad Bolento" u Zatonu, činiti u njemu štetu ili pasti životinju pod zep pedepse od 5 perpera. (N. dj. str. 206.)

Dne 16. stud. 1348. bi imenovan u malom vieću uz drugu dvojicu skrbnikom „filie Vlcine, u dicti Niffici de Galaco". (Mon. sp his. Sl. mer. Vol. XIII. Mon. Rag. Lib. Ref. T. II. str. 87.)

Dne 29. rujna 1357. imenovan je od kneza medju odvjetnicima kurije. (N. dj. str. 195.)

Na 30. prosinca 1358. imenovalo ga je malo vieće medju skvaragvajtima za siečanj 1359. (N str. 258.)

Početkom siečnja 1359. dato mu je dopuštenje, da s drugom dvojicom može s nekima pogo „qui vadant ad iucidendum lignum necessarium pro retibus archuum arsenatis pro meliori precio, potuerit, quod lignamen debeat esse de revro(?)". (N. dj. str. 259.) Izdavač dodao je upitnik, nezn o kojoj li se vrsti drva ima razumievati. Mislimo, da ima biti drvo roda (*Quercus*, dakle hrast (tal. *rovere*).

Iste godine na 4. siečnja malo ga je vieće učinilo *knezom stonskim*. (N. dj. str. 259.)

Dne 31. siečnja i. g. prima malo vieće zaključak, da se po zahtjevu Vitinom pošalje na t općine poslanstvo u Ucinj nekomu Luki de Chimo radi soli, dok se Vita obvezuje, da će izp trošak poslanstva od prvih novaca, što jih utjera od soli, a ostavlja u zalog nešto srebra. (N. dj. str.

Po zaključku maloga vieća dneva 29. prosinca i. g. razumije se pak, da je Luka bio prima ali ju nije hotio izplatiti, pa je Vita pitao u zajam občinskoga novca, kojim bi platio troškove z slanika, koji bi pošao u Ucinj radi kradje njemu učinjene. (N. dj. str. 288.)

Dok je Vita kneževao u Stonu, pisao mu je rektor Nikola Sorkočević dne 23. srpnja 1359. p u kojem ga obaviešćuje, kako je naredio Juniju Slavci, knezu otočja, neka pazi na znakove, koji javljali iz Stona obdan dimom a obnoć ognjem, te bi se imali činiti u slučaju, da bi bilo do pc radi približavanja neprijateljskih četa; kad bi opazio znakova, neka odmah pošalje Stonu u pom Šipana 60 ljudi, iz Lopuda 20, a 20 iz Koločepa. Viti pak naredjuje rektor nakon učinjenih zna neka odašalje ladjicu u Šipan s porukom rečenomu Juniju, neka dodje s ljudima u Ston; a ista l neka prosliedi put Dubrovnika javiti rektoru, da i on pošalje pomoć. Juniju da je naredio, da ima odlučivat od Šipana, a kad bi došao u Ston, da se ima pokoravati Vitalinim zapovjedima. (I str. 276—277.)

God. 1362., budući je na 9. srpnja stigao srbski car Stjepan Uroš do granice dubrovačke, republika jaku posadu u Ston, da ga brani, ako mu bilo do potrebe, a na čelu joj postavi Pašku B dodavši mu za pobočnike našega *Živu* Žurkovića i Blaža Bobalića. (Mon. sp. hist. Sl. mer. V. Scriptores V. II. Chron. Rag. Junii Restii, str. 143.)

Mato Žurković. God. 1371., kad je Andrija Beneša upravljao s brodovljem poslatim u repu u Boku Kotorsku, da podanicim Nikole Altomanovića, s kojim je bila u neprijateljstvu, zaprieči p put Konavala, glavni su mu pobočnici bili Mato Žurković i Stjepan Sorkočević. (N. dj. Chr. Je str. 154.)

) ovomu natpisu ispada DЄ VITAИA, te je slično spomenutomu VITA. — Pod ojem 10. je druga ploča bez natpisa, a na njoj je golem grb-štit sličan opisanijem' su ovo grobnice iste porodice *Georgii*.

God. 1378., u vrieme rata izmedju Genuezâ i Mlečićâ, kad se je republika dubrovačka, pomažuć alju Ljudevitu, savezniku Genueza, bojala napadaja Mlečićâ na Ston, posla na zapovjed obranbene sade stonske Marina Junijeva Menčetića, dodavši mu za pobočnike Matka Žurkovića i Blaža Sorkovića. (N. dj. str. 164.)

Početkom 1379. god. skupa sa Medanom i Matkom, poglavicama kotorskih pučkih buntovnika, ji su bili protjerali iz grada plemiće tad pribjegle u Dubrovnik, podje Mato na ime republike u tor. i posluži ga sreća, da primiri zavadjene gradjane i navede puk, da primi u grad vlastelu. (N. str. 168.)

Iste je godine republika na zadnji dan mjeseca travnja poslala bila dvie galije u pomoć saveznom dovlju Genueza i kralja Ljudevita, te je Matiji bila povjerena zapovied jedne galije. Te dvie galije hu pridružene onima, koje su plovile u pomoć Genuezim prije sukoba s Mlečićima u Pulju, ali rek' kao da one ipak niesu sudjelovale u bitci. Kroničar Rastić ipak hvali Mata, da je i unaprieda služio ubliku djelatnošću dostojnom njegove hrabrosti i mudrosti. (N. dj. str. 168 169.)

God. 1380. posla vlada dubrovačka galiju i fuštu pod zapovjed istoga Mata, da krstare po puljimu moru do Otranta, i da drže daleko od njega gusare. Tom prilikom ulovi Mato jakinski brod at trgovinom mletačkih podanika i odvede ga u Dubrovnik. Protiv toga prosvjedova knez zadarski da je trgovina pripadala nekim Zadranima, ali bjehu odbivena njegova netemeljita zanovetanja, te jeno izmedju njega i dubrovačkih izaslanika, da se brod ima smatrati pravim ratnim plienom, i kao v predati državnoj kazni dubrovačkoj.

Htijuć se Mlečići osvetiti radi toga, poslaše nekoliko galijâ, koje popališe dubrovački trg u etvi, te sliediše plieniti i paliti po svemu dubrovačkom Primorju do Zatona. Tu pomogoše Dubrovima bosanski dobrovoljci, navališe na galije, te hametom potukoše Mlečiće i zaplieniše jim dvie je radi kojih su Mlečići pri sliedećem sklapanju primirja za 10 god u ime odkupnine bili prisiljeni iti 15.000 dukata. Da osigura ljubav Bošnjaka i za unaprieda razdieli jim dubr. staro vieće sve te ce kao nagradu za njihovo junaštvo. (N. dj. str. 169—170.)

Nakon smrti ugarsko-hrvatskoga kralja Ljudevita, moćnoga pokrovitelja republike (god. 1382.), bi se obranili od Mlečića i od Bošnjaka, sklopiše Dubrovčani savez sa svim većim dalmatinskim lovima; a da jih nebi uznemirivali ni Balšići zetski poručiše jim viest o tome savezu po Blažu Sorviću i Matiju Žurkoviću. (N. dj. str. 170.)

God. 1383., kad se dočulo, da bosanski kralj Tvrdko kupi vojsku, da bi navalio na Dubrovčane isilio jih na kakvu po njih štetnu promjenu dotadanjih odnošaja u velevažnoj trgovini soli, kojom ni sami obskrbljivali sve svoje sjeverne susjede, poslaše oni kralju u susret odiel vojske pod zapovjed ije Žurkovića, a u isto doba pošvlju s galijom put Zadra poslanike kraljici ugarsko-hrvatskoj. Kad a sve to doznao Tvrdko, uznastoja, da se sporazumi i pomiri s Dubrovčanima. (N. dj. str. 171.)

Kad je 1388. god. Gabriel pazmanski kaštelan, sakupivši neke gusare iz grada Bari izašao bio sa bliko brodovâ, da gusari po jadranskom moru i da navlaš uznemiruje dubrovačke trgovce, pod om, da se osvećuje, što su oni bili uhvatili neke francuzke plemiće, republika naoruža četiri galije vrhovnom zapovjedi Mata Žurkovića Zapovjednicima pojedinih triju galija bijahu Miho Menčetić, tinuša Sorkočević i Pero Palmotić. To brodovlje odplovi u potragu gusara, te stade napadati njie jatake na puljiškom kopnu. U toliko su Dubrovčani nastojali skloniti Jakin, Zadar i druge lavitije gradove dalmatinske, da bi svi skupa doprinašali svojim galijama za stražu jadranskoga a i sjegurnost trgovine od gusarâ. Matija ulovi jednu gusarsku galijicu, gusare dade poubijati a jicu slomiti na rtu S. Angjelo. Tad stade navaljivati na Barane, ali uz posredovanje Rajimunda, aoca tih krajeva, gusari povratiše Dubrovčanima zarobljenike i trgovinu, što jim bijahu zaplienili, atija se slavno povrati u Dubrovnik. (N. dj. str. 176.)

God. 1389. bi Mato poslan sa Mihom Menčetićem najprije u Skadar k Jurju Stracimiru Balšiću, e s njim sporazumi u ime republike, pak k Radiću Sankoviću, nebi li ovoga nagovorili na primie i odustajanje od tajna rovarenja u oči zajedničke pogibelji, koja jim je prietila od Turaka, ali a ne opremiše i, kako oni bijahu prorekli, Turci do malo osvojiše Skadar. (N. dj. str. 177.)

Op. Uredništva.

XVII.

: S : VITA : DE GORGI : IA
COBIÇA : VXSOR : SVA :
DEA : FILIA : SVA :[1]

U prvoj riznici (s lijeve strane) uz klaustar Oo. Dominikanaca u Dubrovniku. – Ime VITA je izlizano, te nije sigurno IT, te bi moglo biti i VG. — Ispod natpisa je targa s vješalicom. Preko polja joj je, koso s lijeve put desne, pet prečaga, a lomi ju vodoravni ugnuti pojas (udubljen). Na pojasu je ptica (gavran), a sa strane su dva krina, al' je sve izlizano. Sve je ovo na ogromnoj vapn. ploči, te je po tlima, a natpis je u okviru široku 0,55 m., visoku 0,23½ m. Targa je s vješalicom visoka 0,72 m. široka (u vrhu) 0,44 m. Spomenik je pod br. 11.

XVIII.

✠ S·· MAGISTRO FRAN U sv. AN
CISCO CIMATOR D
PADVA CVM VXOR
E SVA ET P/// MOR
TE MEORVM SIT
PEREGIRNORVM (sic)[2]

Prosta pločica vapn. ugragjena u klaustru Oo. Dominikanaca u Dubrovniku. Široka je 0,42 m., visoka 0.28 m., a navedeni je natpis ukresan u prostu okviru. — Uz navedeni je spomenik slična pločica, al' je skresana, te se razaznaje jedva po koje slovo, a tako je još jedna skresana i ugragjena u manastirski obor, to prama navedenijem pločicama.

XIX.

S D PIERC
O GINOVI
C CVM OMN
IBVS SVIS[3]

Prosta pločica vapn. široka 0,24 m., visoka 0,22 m. Udarena je u zid kao samrtni biljeg blizu navedene pločice s natpisom.

[1] Čita se: *: S(epultura) : Vita : de G(e)orgi(i) : Jacobiça · vxor : sua : Dea : filia : sua :* Op. Uredništva.

Pod tom je pločom dakle grob prije napomenutog Vita kneza Stonskoga, žene mu i kćeri.

Godine 1347. spominje se u knjizi reformacija plemenita gospodja Jakovica, kojoj je prije istečenja pogodjenog vremena službe pobjegla iz kuće službenica Dobrica, te ukrala: „unam tovalliam. unam tunicham de dorso suo de lino, et unum bazile et duo bacilo de rame" (Monum. Rag. Lib. Ref. T. I. str. 216), pa je sva prilika, da ta gospodja bude ona, koja je spomenuta u nadpisu. Da bude bilo više vlastelinkâ toga imena u ono doba, svakako bi u reformacijama bilo dometnuto i njezino prezime. Kćerino joj ime Dea bit će prevod starohrvatskoga *Boža, Božica* ili *Božana*. Tako se god. 1350. u istim reformacijama spominje Bosiza, famula Mate de Saraha. (N. dj. str. 115.) Op. Uredništva.

[2] Čita se: *† S(epultura)·· Magistro Francisco cimator d(e) Padva cum vxore sua et p(ost) morte(m) meorum sit peregrinorum* Op. Uredništva.

[3] Čita se: *S(epultura) d(e) Piercо Ginovic cum omnibus suis* Op. Uredništva.

XX.

S . DЄ . LVCA . DRA
SCOVICh : CV̄
OĪB3 . SVIS[1]

Ovaj je natpis na *Gorici sv. Vlaha* (kod Dubrovnika), te je sada ovaj kam kao pen ispred zavjetovne drevne crkve sv. Vlaha, to na ulazu u crkvicu. Na ovomu se nenu još raspoznaje utarak upravna mača, a vigja se još na drugomu kamenu ostatak ge.

[1] Čita se: *S(epultura) . de Luca Drascovich : cu(m) o(mn)ib(us) . suis* Op. Uredništva.

Crkva S. Klimenta u Sitnomu u bivšoj poljičkoj knežev

(Sa 5 slika.)

U svojem »izvješću o putovanju kroz Dalmaciju u Napulj i Rim«[1], slavni pok. Ivan Kukuljević, otrag četrdeset godina, ovako je pisao: »... Koc *Sitna* (u Poljici) ..... vidio sam na visokih brdih dvie starinske crkv *Luke* i *sv. Klimenta*, obe sagradjene u bizantinskome slogu na krst s ol kubama. Kod župnoga sela *Dubrave* stoji na visokome brdu druga crkva *sv. Luke* koje leži starinsko groblje s velikimi pločami, a u crkvi nalazi se grob Nikole Ugrinc biskupa smederevačkog, koj je umro god. 1577. Na grobu je latinski napis«.

Ponukan Kukuljevićevom bilježkom, ja sam kroz jesenske praznike 1896. obašao i izmjerio, te nacrtao sve tri spomenute crkve i našao sam, da nije točno ono, što je o njima pisao Kukuljević; jer, ni crkva sv. Luke, ni ona sv. Klin u Sitnomu nisu sagradjene na krst, niti su bizantinskog sloga, niti imaju oblih ku Na krst je sagradjena sama crkva sv. Luke u Dubravi i razkrižje joj je pokr nizkim, oblim kubetom, dok su spom. druge dvie crkve u Sitnome sastavljene od diela, tako da su u istoj uzdužnoj osovini združena obadva glavna tipa staro-kršć crkve ona na bazilikalnoj i ona na centralnoj osnovi. Bazilikalni dio je posvodjen čvastim svodom, centralni, osmerokutni kapastim kubetom (Kappengewölbe).

Kao stariju i sa svakog gledišta zlamenitiju, ovdje ću najprije da opišem c S. Klimenta. Da je to najstarija crkva u selima Žrnovnici, Sitnomu i Dubravam, doči nam narodna predaja, koja joj uz to pridaje naslov »S. Kliment prokuratur crkava«.

Crkva je to na osami, obilat kilometar daleko od sitnjanske crkve sv. Luke iztoka, uz južnu stranu puta, koji vodi iz Sitne u Dubrave na visočini od 450 m morskom površinom. Na priloženoj tablici prikazuje sl. 1. tloris, sl 2. uzdužni pr *MN*, sl. 3. poprečni presjek *AB*, sl. 4. pogled s južne strane, sl. 5. pročelje crk Klimenta u Sitnomu. Crkva je okrenuta od iztoka put zapada sa pročeljem na zap strani. Sastoji od tri glavne česti: predvorja *(atrium) C*, baziličice *(basilicula)* svetišta *(sanctuarium) E.* (Vidi u tlorisu, uzdužnom presjeku i pogledu s južne st

Predvorje je onizka 2·29 m. duga, 3·02 m. široka, otvorena sgrada posvo bačvastim svodom. Početci svoda naglašeni su debelom oblom grivnom *(tora)*. Iz vorja vode 1·21 m. šir. gori polukružno završena vrata u jednobrodnu baziličicu, 5·94 m., šir. 2·43 m. Baziličica je s dvora najviša od svih triju česti crkve, jer j dvostruka (Doppelkapelle), t. j. u visini razdieljena na dvie prostorije, gornju i d Dolnja je služila zar za mužkarce, gornja za ženskinje *(matroneum)*. Dolnja je baz posvodjena bačvastim polukruzima, gornja bačvastim paraboličnim svodom. Na se baziličicu pristupa preko izvanjske stepenice, prislonjene uz južno platno baz *(G* u tlorisu, popr. presjeku i pogledu s južne strane), u kojem su takodjer prol prosta vratašca. Gornja baziličica prima svjetlost kroz prozorčić *o* u južnom

[1] Arkiv za jugosl. pov. knj. IV. str. 321—322.

), te iz svetišta. Kroz paraboličan, nizak, u začelju baziličice i svodu svetišta koso
n luk *p* (sl. 2. i 3.) može samo pogled sprieda stojećih osoba da dopire do oltara
svetištu. Dolnja baziličica ima u južnom i sjevernom platnu udubljene po tri, ne
jednake sliepe arkadice *m* (sl. 1., 2.
Takove su sliepe arkade medju nutr-
odpornjacima zajedničke mnogobrojnim
rvatskim crkvama romaničkog sloga
u južnoj Dalmaciji, rek bi da potiču
a od XI. do XIV. vieka, te podavaju
karakteristično obilježje osobito jedno-
h crkava hrvatsko-romaničkoga sloga.
bjelodanjena crkvica sv. Mihovila u
i, sa takovim arkadama samo u juž-
platnu, obstojala je već u XII. vieku[1].
ri ulazu (*r*, sl. 1.) iz dolnje baziličice
tište, sačinjavaju pregradu dva tanka
a, bez uresne rezbarije i bez pilastrića.
vetišta je za jedan onizak stepen niže
baziličice. Svetište je sagradjeno na
i pravilna osmerokuta, koji se s jednom
om sljubljuje sa začeljem baziličice.
ma i poseban ulaz na jugozapadnom
. Osmerokutna sgrada svetišta niža je
ziličice, posvodjena je, kako sam prije
nuo, osmerokapastim svodom, a po-
a nizkim krovom u obliku osmero-
. šiljnika. U vrh šiljnika je kamenita
a, a nad njom gvozden štap, koji nosi
ni barjačić sa monogramom Isusovim, i
je u monogramatičan konstantinijanski
Zid je svetišta ukusno ovjenčan više-
tim romaničkim kvirom, a na 1·35 m.
emljom opasan je takodjer višečlanastim
ničkim pojasnim kvirom od 15 cm. deb-
Na južnoj, iztočnoj i sjevernoj strani
e po dugoljast, s gornje strane šiljasto
en prosor (sl. 1.). Sad je otvoren tek
prozor, druga dva su zazidana. Iztočni
prozor svjedoči, da prvašnji oltar nije
ao sadašnji novovjeki, prislonjen uza
nego slobodan i, po svoj prilici, po-
i ciborijem. Pilastri ulaza u svetište iz
ice imaju nadstupine (sl. 1. i 2., *t*)
e dvostrukim redom stojećeg bodki slična lišća.

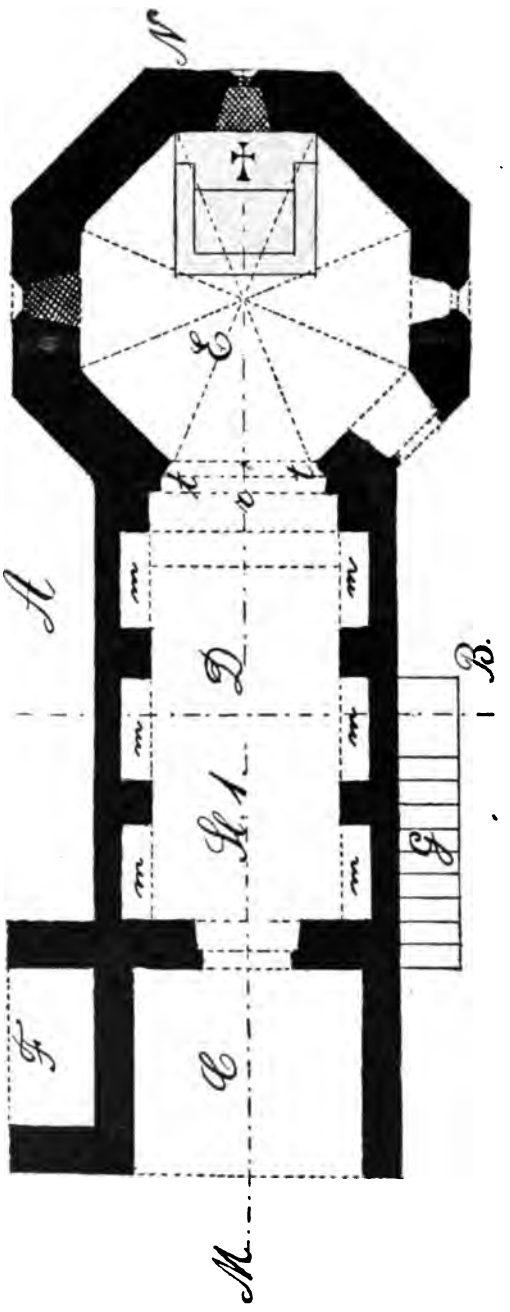

Uz predvorje, sa sjeverne strane, prislonjena je četvrta, najmanja otvorena sgrada,
ža od predvorja (sl. 1. *F*) i takodjer bačvasto posvodjena, koja je mogla služiti
aklon putniku i kao privremeno spremište orudja i alata.

[1] V. „Star. Prosvj." God. II. Br. 3., str. 156—157.

Izvorno je i zato vrlo zlamenito graditeljsko ustrojstvo ove poljičke crkve. Samostalan je to i ako nespretan pokušaj sdruženja bazilikalne sa centralnom osnovom. Mislim, da je osnivaču tog osmerokutnog svetišta lebdio pred očima kao uzor osmerokutan spljetski hram Sv. Dujma. Sdruženje dviju osnova bilo bi možda bolje uspjelo, da nije bilo po sriedi potežkoće dvostruke baziličice, kako se može razumjeti po crkvi Sv. Luke, kašnje sagradjenoj, gdje je jednostruka bazilika sretnije sdružena sa osmerokutnim svetištem zato, što je ovo više od nje. Tako složena graditeljska kompozicija nije našla daljeg odziva u Dalmaciji, nije bila oponašana, niti se je mogla razvijati, jer u prvom pokušaju zatočena i slabo pristupna medju poljičkim brdima, trebalo je da ostane osamljena. A žaliti je u velike, što je ta osamljenost bila donekle uzrokom, da se hrvatsko crkovno graditeljstvo nije i dalje koristilo uporabom oblika osmerokutne ni u obće poligonalne ni centralne osnove po sebi, ni u svezi sa bazilikalnom, jer nije sumnje, da bi uvedenje tih dvaju elemenata bilo donelo najljepše plodove. Ako pak tako sjajan i vidljiv uzor, kao što je crkva Sv. Dujma u Spljetu, nije bio kadar da i inače potakne dalmatinske graditelje na oponašanje i nasliedovanje, to se ima pripisati njezinoj velebnosti i monumentalnosti, koja se nije mogla slagati s razciepkanošću i neslogom te dosliednim neizbježivim siromaštvom hrvatskoga naroda, te ih je odbijala, jer samo složni, slobodni i ujedinjeni narodi mogu da imaju smjelosti i sredstava, potrebitih za podizanje sličnih spomenika.

Oko crkve Sv. Klimenta je, po starohrvatskom običaju, groblje sa velikim pločastim stećcima, od kojih je veći dio zapao duboko u zemlju. Na jednom stećku, koji stoji pred izvanjskom stepenicom, urezana je 1·29 m. duga starohrvatska palošina sa kockastom jabukom i 0·33 m. dugim križem (Parier-Stange). Na drugom nekom stećku s južne strane groblja urezan je bio nadpis, koji se je dosta izticao, te od njega ostaje još:

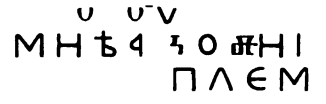

što bi se moglo zar čitati: . . . . . .

. . . *mija koli* . . .

. . . . . *plem* . . . . .

U tomu su nadpisu uz bosančicu pomiešana dva glagoljačka slova ⰾ i ⰻ.

Sudeć po obliku i veličini spom. palošine (mača), stećak na kojemu je urezana, može poticati iz XII.—XIV. vijeka.

O crkvi, obzirom na paraboličan svod gornje baziličice, obzirom na romaničke oblike vienca i pojasnog kvira na svetištu, kao što i na ustrojstvo samog svetišta i na njegove šiljaste prozore, može se kazati, da bi imala poticati iz druge polovine XII. ili iz prve polovine XIII. vieka.

U Korčuli, o Bartulovu dnevu 1897.

F. Radić.

Arkeologički prilozi o religiji poganskih Hrvata.

(Sa slikama.)

(Nastavak. Vidi br. 2. god. 1897.)

C. Sevid Vaćanski.

U starohrvatskoj županiji bribirskoj, a u sadanjoj skradinskoj obćini, u selu Vaćanima, upravo pri mejašu Ždrapnja, podižu se nad poljem za 150 met dvie usporedne glavice, razdieljene sa dolinicom, širokom kakvih 100 met Ona sa zapadne strane zove se »Pipunića kosa«, dok ona sa iztočne »Gavranova greda«. Iztočni dio glavice »Pipunićeve kose«, te spomenutu dolinicu i vrelašce, što kroz ovu dolinu od sjevera teče k jugu, sadanje pučanstvo zove »Sevidom«.

Pri iztočnom kraju na vrh »Pipunićeve kose« — koje je ime ta glavica kašnje primila — ili bolje, zovuć je starim imenom, »Sevida«, ima mala nanesena gromila, oblika predhistoričkog, kojoj je u premjeru 10 met., a visoka je samo 0·80 met. Na sred te gromile nešto se malo razabiru tragovi male suhozidane sgradje. Po gromili razabiru se takodjer tragovi od nekoliko grobova.

Sl. 1.

Jesu li upravo na toj gromili pogani Hrvati svojim bogovima žrtve prikazivali, za izvjestno se ne može uztvrditi, ali za mene je izvan sumnje, da sadanje ime polažaju »Sevid« ili »Svevid« ili »Sutvid« podsieća na kultus toga glavnoga boga slavenske mitologije.

Sa iztočnog boka glavice »Sevida« seljani su mi kazali, da se slučajno naidje na grobove. Zato sam dao ponešto kopati, gdje sam nagadjao, da bi se takov grob mogao naći, i zbilja odmah ga nadjosmo, i to ozidana sa običajnim poklopnicama i kamenjem na okolo posadjenim, ali u grobu nikakovih ostanaka ne nadjosmo, što sam tumačio tim, da se je mrtvac sasvim u humus pretvorio. Tu sam opazio i komad tesanog kamena od bielog domaćeg zrnatog vapnenca.

Sa podnevne strane »Sevidu« za 500 met., a sa zapadne strane starohrvatske crkve i groblja sv. Bartula u Ždrapnju, na jednoj ledini ima dosta prostrano sredovječno groblje, koje nadati se da će s vremenom, kad se bude pretražilo, dati obilnih priloga za hrvatsku arkeologiju.

D. Sutvid Živogoštski.

U starohrvatskoj županiji Poganiji, a nad selom Živogoštem, občine Makarske, razkriljuje se daleko čitavim makarskim primorjem planina Biokovo. Jedan njezin vrhunac, koji nam prileżeća slika prikazuje pod slovom A i danas se zove »Sutvid« ili kako ga redje zovu »Svevid« ili Kapela. Taj vrh puk zove *kapelom*, po tobožnjoj predaji, koja je silno o tom mjestu istančala i izkrivljena, da bi bila tu mala crkvica podignuta u čast Sv. Vida. To ondješnje pučanstvo tolikom stalnošću tvrdi, da jamči, kako se još vide ostanci te kapele. Ovo su mi tvrdili i ljudi, koji se ponešto i arkeolo-

Sl. 2.

gijom zanimaju. Da odstranim svaku sumnju o tom i da točno pregledam položaj, stadoh se penjati uz brdo visoko 1155 met. Putem moj vodić Ivan Frančević, komu se bijaše na putu pridružio i Jakov Škender, kazivaše mi, kako do nazad stotinjak godina okolno pučanstvo u neko stanovito doba svetčanim obhodom hodočastilo je na Sutvid. Nu da su župnici to ukinuli, te na polu brda, na položaju Križice podigli crkvicu na čast Gospinu, i tu da o Križima hodočaste. Suviše mi kazaše, kako su na »Sutvidu« zakopane »svetinja, svete moći«, kako okolno pučanstvo danas u velikom štovanju to mjesto drži.

Poslie tri sata penjanja, na brdu, poput stoga od siena, a na prostoru od 30 met. emjera, diže se nanesena gromila, kojoj je u premjeru 15 met., sa sjeverne strane vika 7 met., a sa podnevne 4 metra. Na ovoj gromili niče opet druga nešto manja omila, na kojoj je opet podignut četvrtast suhozid upravo kao žrtvenik, kako se to zabire i na priloženoj slici.

Tu nema ni traga ikakovoj kapeli a ni grobovima, a po gromili malo zakopavši azio sam uglevlja i pepela, tih jasnih dokaza o paljevini. Valjda je ovaj pepeo ona etinja, koja bi po tradiciji u narodu bila simbolizirana pod riečima »svete moći«.

Ja ostadoh podpuno uvjeren ob onomu, što je i prof. Nodilo nagadjao, da ovaj hunac bijaše posvećen poganskomu bogu Sutvidu, i da na ovoj gromili prikazivane mu za doba poganstva žrtve od naših pradjedova, dok nema tu ni najmanjeg traga kvu kršćanskom bogoštovju.

Kakovo me je čuvstvo obuzelo na tomu narodnomu svetištu; kakove su mi se misli jile sižuć u davne sgode našega naroda, kad se svojim krivim bogovima klanjaše, to spadajuć na arkeologička iztraživanja, ovdje ne spominjem. Samo primjećujem, da naran trud trosatnog penjanja blagodario sam, kod podpunog osvjedočenja, da sam ašao i kao rukom opipao mjesto, gdje se kultus Sutvidu izkazivao.

Pogled sa ovog »Sutvida« siže na sve krajeve u nedogled na iztok Mostaru i Duovniku, na zapad Spljetu, na jug preko Pelješca, Hvara i Brača k Italiji, a na sjever gorcu, Ljubuškomu i dalje po Hercegovini.

Mislim, da je ovo mjesto bilo od glavnijih upravo rad njegovog izvrstnog položaja je se štovanje Sutvidu izkazivalo.

E. Sutvid tučepski.

Sl. 3.

U istoj starohrvatskoj županiji i sadašnjoj općini, a u selu Tučepima, upravo pri ašu Podgore, na podnožju planine Biokova, podiže se malo brdašce od 431 met.

[1] Nodilo u Radu LXXVII. str. 79.

nad morem, koje odtiskava se poput jezička od iztoka prama zapadu u vrlet tučep zvano Sutvid.

Na vrh toga brdašca umjetno podignuta je gromila, kojoj je u premjeru 25 me visoka je 6 met. Na toj gromili razom zemlje jedva se razabiru tragovi jednoj p tvornoj sgradi od zapada k iztoku okrenutoj, dugoj 11·50 met., širokoj 6·30 met.

Opet u ovoj nešto bolje razabiru se tragovi druge sgrade, ali nešto manje od p koja je svršavala sa polukružnom absidom. Napokon opet usred ove strši razvaljena vi crkvica 1·60 nad zemljom. Duga je izvana sa pačetvornom apsidom 6·60 cent., šir. 3·50 Nutrnjost te crkvice bila je providjena sa dvjema za 0·30 cent. iznesenim pačetvor lezenam. Pri uglovima u absidi opažaju se malušne poluoble konke. Opaža se, d absida bila posvodjena, a tako i čitava crkvica.

Pred spomenutim trim sgradama, na istoj gromili, sa iztočne strane, opaža razom zemlje još jedna jajasta tlorisa u suhozid, od sjevera k podnevu okrenuta djevina duga 3·00 m., široka 2·50 m.

Sve te gradjevine bila bi potreba sistematičnim izkopinama točnije proučiti i sumnjam, da bi nam izkopine to bolje potvrdile moje uvjerenje, kako na njima im čitavu evoluciju štovanja poganskoga Svantevida u onu kršćanskoga Sv. Vita.

L. Maru

Izvješće

o radu Hrvatskoga starinarskoga družtva u Kninu u obće, a napose o kršćanskim starinama do sada odkrivenim i objelodanjenim u Dalmaciji, osjem Solina, Bosni-Hercegovini, Hrvatskoj, Slavoniji i Istri.

Sastavio ga

Frano Radić,

izvjestitelj znanstvenoga odbora hrvatskoga starinarskoga družtva u Kninu i zastupnik istoga družtva na prvom Kongresu kršćanskih starinara u Spljetu-Solinu, za isti Kongres.

(Nastavak.)

U Garrucci-evoj V., tab. 344, sl. 1. Isus sjedi na priestolju sa ljevicom na krilu, u njoj drži smotak, a desnicom podignutom. Oko glave mu je monogramatični nimbus Desna mu je noga na glavi lava, a lieva na zmaju prema onoj sv. Pisma: »*conculcabit leonem et draconem*«. Desno i lijevo stoje mu apostoli Petar i Pavao, ali ne ima onoga u položaju »adorans« kao u Spljetu.

Na Garr. V., tab. 345, sl. 1. po sriedi je Isukrst, gdje sjedi na prijestolju naslonjenu na hridi, iz koje izviru četiri potoka. Oko glave mu monogramatični nimbus, a otvorena knjiga u zastrtoj ljevici. K njemu se primiču sveci Petar i Pavao i pružaju mu vienac, imajući ruke pokrivene pallijem. Uz to sv. Petar, s lieve strane nosi na ramenu križ. Isus golobrad, a oba svetca bradata; u sv. Petra kratka, u sv. Pavla duga brada. Sveti Petar postrižene kose, sa pramenom povrh čela, dočim je sv. Pavao posve ćelav. Svi imaju sandale, tuniku sa rukavima i pallij.

U Garr. knj. VI., tab. 440, 1. sjedi golobrad Spasitelj bez krune i bez nimbusa na glavi, te blagoslivlje sa tri prsta desne ruke prignute k prsima. Apostoli Petar i Pavao (ovaj baš ob desnu Spasitelja) sjede na faldistorijama, a ne stoje, te Pavao drži u ruci knjigu, a Petar šibiku, kao žezlo crkve Isusove. Osjem Petra i Pavla sjedi desno i lievo još po 5 apostola.

Na tab. br. 465, sl. 6., VI. svezke Garr. Isukrst stoji na mističnoj hridi, pred kojom je manja hrid, na kojoj je simb. jaganjac sa nimbom; poviše nimba mu križ. Isusu je okružni nimbus oko glave; živo podignuo desnicu put desne strane, a na lievoj predaje Petru u pallij svezak zakona. Petar nosi na lievom ramenu krst kao žezlo vladalačko (princeps Apostolorum). S lieve Isusu je Pavao, koji vadi desnicu iz pallija, i podiže oči k Isusu, koji gleda na Petra. Svi su bradati: u Petra je obla brada, u Isusa dvodielna u Pavla duga. Svi imaju tuniku, palij i sandale.

Mislim sada, da mi ne treba drugih činjenica za dokaz, da je mnienje prag Bulića netemeljito, a da još stoji neoborena tvrdnja Kukuljevićeva, da sjedeća osoba predstavlja kralju hrvatskoga, po svoj prilici uprav Tomislava, kojemu je pred nogama podanik, klanjajući se po običaju onoga vremena, u položaju proskineze; a stojeća osoba mogao bi biti onaj viši svećenik, o kojemu Kukuljević (Nav. rasp. u »Radu« knj. 58.) piše, da nakon krunitbe kraljeve u crkvi, »uspev se na povišeno mjesto, stade pjevati hvalospjev kralju uz odgovaranje naroda«.

Pok. dr. Rački napominje takodjer zlamenitu spljetsku ploču i pristaje uz mnienje prag. Bulića, dodavši, da je osoba uz onu na priestolju po svoj prilici apostol Petar (Spom. rasprava »Rad« knj. CXVI., str. 212 - 213).[1]

Zlamenita je oko krstionice još druga jedna ploča, na kojoj je u kolobaru, svijenu od dvostruke troprutaste pletenice upisan pentagram, u kojega su četiri vanjska kuta golubovi, tri koja zoblju grozdje što iz njega probija, a jedan zatvorenih krila. U sredini i u petom vanjskomu kutu pentagrama su ruže, po srijedi šesterolatična, pravilna, a u

[1] Ovaj članak o plohoreznoj figuralnoj spljetskoj ploči pročitao sam u II. sjednici V. odsjeka I. medjunarodnog kongresa kršćanskih arheologa u Spljetu-Solinu, kojoj su prisustvovali sami slavenski članovi kongresa.

Prag. Bulić je nakon mojega čitanja uzkliknuo, da bi se on veselio, kad bi tako bilo, kako sam ja dokazivao.

Prof. dr. Luka Jelić je nastojao dokazati, da ono na glavi sjedeće osobe nije kruna nego gornji dio katedre, jer da nije u istoj plohi lica, već da ostaje iza glave, a niz biserja, kojim je urešen rub krune, da je biserni nimbus; u ruci sjedeće osobe da nije prost križ, nego križ na štaki (crux astata), jer da je štaka ona crta pod laktom ruke, koja predstavlja stražnji dio pallija; te da u vrhu tobožnjeg naslonjača katedre niesu bila samo tri već četiri križića, jer da onaj srednji nije baš po sriedi, ali da slika u Bulićevoj knjizi nije posve točna.

Ja sam mu odvratio, da se pomoću žive mašte može prizor da tumači kako se hoće, ali da je spomenik jasno urezan i prilično točno naslikan, da sam ja sliku pokazao dr. Wilpertu pitajuć ga, da bi se izrazio o njezinu sadržaju i da je on na prvi mah kazao, da predstavlja kralja sjedećega na priestolju itd., i predložio sam, da će ipak biti najbolje, da se ploča ide razgledati na lice mjesta u krstionici, da se izreče konačni sud o glavnom licu. Predlog bi prihvaćen većinom glasova.

Prof. Simon Ljubić, predsjednik odsjeka, je primjetio, da se spominje, da je u Rimu vidio okrunjenog kralja sitno slikana na jednom staroslavenskom rukopisu iz XI. vieka, na kojem da bi se mogao pobliže izpitati oblik krune.

Prof. Syrkou je opazio, da nije moguće, da novci navedeni iz Ljubićeve knjige budu Simeonovi, jer da njemu nije poznato, da je bugarski kralj Simeon kovao novac, nego da imaju biti iz kašnjega zemana, na što je prof. Ljubić odvratio, da nije ni on bio posve sjeguran, da li su Simeonovi kad je te novce objelodanjivao.

Ja sam primjetio na to, da i ako novci nisu Simeonovi, pripadaju ipak nekomu od prvih bugarskih vladaoca, svakako ne kašnje X. vieka, pa ostaje ipak valjana prispodoba za oblik žezla.

Još je prof. Syrkou dodao, da je na spljetskoj ploči kruna, ali da to nije oblik bizantinske krune.

Ja sam odvratio, da nisam uprav tvrdio, da je taj oblik posve bizantinski, nego da sam na prosto naveo Kukuljevićeve rieči, po kojima da se može ipak razumjeti, da se ta kruna od bizantinske razlikuje po onim križićima u vrhu, što da je motiv suvremenih franačkih kruna, pa da je lako moguće, da hrvatski kraljevi, stojeći na razmedju Iztoka i Zapada, budu na svojoj kruni primili nešto od Iztoka iz Carigrada, a nešto od Zapada sa franačkoga dvora, pošto znamo, da su bili u saobraćaju s jednom i drugom stranom.

Sutradan po objedu, prije III. sjednice, sliedilo je razgledanje ploče. Učestvovali su prof. dr. W. A. Neumann, diakon dr. Gradmann, dr. Mantuani, prof. Syrkou, prof. Smirnov, prof dr. Luka Jelić i ja.

Osjem dra. Jelića svi pripoznaše, da slika u Bulićevoj knjizi dobro odgovara izvorniku, da je *kruna* na glavi sjedeće osobe, da osoba predstavlja *kralja* sa prostim križem u ruci, a dr. Jelić je samo priznao, da sjedeća osoba *može biti kralj*.

Pošto je tako utvrdjeno, da je prizor predstavljen na ploči profanog sadržaja, dr. Jelić je niekao da bi ploča mogla poticati iz kakve crkve, jer da u crkvi nebi mogao biti predstavljen kralj, kojemu se izrazuje duboko poklonstvo, što ja uprav nisam baš odlučno ni tvrdio.

Profesori Syrkou i Smirnov su se izjavili o kruni, da nije oblika bizantinskoga, te su prof. dr. Neumann i diakon dr. Gradmann potvrdili, da je franačkog oblika.

Još je diakon dr. Gradmann priznao, da prizor može slobodno predstavljati i uprav hrvatskoga kralja, dočim toga nije dopuštao dr. Neumann, a prof. Syrkou je izticao okolnost, da bi ploča mogla biti unešena sa inozemstva.

Na III. sjednici sam izvjestio o navedenom uspjehu razgledanja ploče.

u deveterolatična nepravilna, jer su joj dvie latice zato bolje razvijene, da napune stor kuta i da postigne veličinu golubova. Vanjska su četiri kuta izpunjena palmea. Prag. Bulić je opširno iztumačio zlamenovanje pentagrama u staro-kršćanskoj etnosti kao *signum Christi*, po O. Cahieru. Otte-u, Krausu i De Rossi-u. Taj plutej ominje po Buliću i dr. Rački (Nav. raspr. str. 212). On se ne obzire na tumačenje ;. Bulića, nego kaže, da je pentalfa »simbol peterih ćutila, te se je kod Izraelićana na ateneh, a kod kršćana na stari zavjet protezalo«.

Još je prag. Bulić u svojoj knjizi (str. 42—44) sa dotičnim slikama objelodanio *domaka uresnih hrvatsko-bizantinskoga sloga nadjenih u Spljetu*, od kojih je devet ada sačuvano već u Spljetskom Muzeju, dva, po predaji, iz solinske crkve Sv. Petra, ju se sada u crkvi Sv. Petra na Lučcu, jedan je uzidan u Gjeremijinoj kući kod crkve Duha, dva su uzidana u trećem redu zvonika sv. Dujma, a jedan je uzidan u kući ini s južne strane spljetske stolne crkve.

Od komadâ što su u Muzeju: jedan nepoznata prvobitnog mjesta ima ostatak pisa:

... *(Eu)*T*(?)*ROPII · HVNTOR*(is?)*

slovima, kako kaže prag. Bulić, predkarlovinžke dobe; drugi takodjer nepoznatog prvog mjesta nosi ostatak nadpisa:

... N MAGNA*(m)*;

i takodjer nepoznata nalazišta osjem uresa ima takodjer i trag nadpisa:

*(Sol)*VIMVS VO*(tum?)*.

Od dva komada, koji se čuvaju u crkvi Sv. Petra, jedan je tegurij ciborija sa em po sriedi a naokolo dvie ruže, lučići (arcatine) i kuke, te nosi ostatak nadpisa: SEMEA · EDIFICAVI · DOMVS · DEI AD · ONORE · S*(an)*C*(t)*I · PETRI · ET · S*(an)*C*(t)*I · ANDREAE . . . .,

i je plutej žrtvenika, pregrade svetišta ili amvona.

Komad na Gjeremijinoj kući nepoznata prvobitna mjesta je obložna ploča žrtvenika.

Jedan od komadâ u trećem redu zvonika Sv. Dujma je nadstupina sa oblim pulm i uvojicama, a drugi je obrubni pleter plutêja.

U *krstionici* je još drugi sarkofag nadbiskupa Lovra Svinimirova suvremenika sa isom u stihovima:

✠ QVIS SIT SCIRE VELIS QVI IACIORTIS STRINGOR HABENIS
PASTORE RAPITVR BIS HVIVS LAVRENTIVS VRBIS
QVARI EGO DVI REXI SI QVID IIIIVS VTILE GESSI
ID PRECETE FLAGITO TERGAS VT O///CE XPISTO
CRIMINE TE SANCTVS REX PVRGO ///GINE NATVS

Prag. Bulić je o tom sarkofagu razpravio u knjižici »Sarkofazi Ivana Ravenjanina vre Dalmatinca spljetskih nadbiskupa« Zadar 1884. — Taj je nadpis objelodanio i son (Op. cit. II. str. 70).

U Spljetu je još do nazad malo godinâ, kad je na žalost ognjem izgorila, sačuvana crkvica S. Eufemije, bizantinska bazilika, u vojničkoj bolnici. O njoj je pisao Eitelr, te joj je donio srećom tloris, presjek i sliku jedne nadstupine (Op. cit. strana –294). To je bila bazilika na tri broda sa pravokutnom apsidom, pokrivena bačm svodovima. Ćeliju crkvi pridruženu s desne strane zove Eitelberger poprečnim om, dok mu s lieve strane ne ima traga. Ladje crkve imaju po četiri travéa. Treći avne ladje, brojeći s ulaza, pokriven kubetom iznutra polueliptičnim s dvora valjastim, se podiže na četiri stupa poput kule, kao u Sv. Križu u Niuu. Brodovi su razstav-

ljeni sa tri para stupova, koji su dignuti za rimskih zgradja, samo je nadstupinama dodat ravenatski pulvin. Na zidovima odgovaraju stupovima lezene. Glavni joj razpored naliči onomu crkve Sv. Barbare u Trogiru, od koje je malo manja. I pok. dr. Rački je u spom. svojoj poslj. razpravi izvjestio ob ovoj crkvi (Rad knj. CXVI. str. 196) takodjer po Eitelbergerovim podatcima, samo što on nije još znao da je izgorila.

Osjem komada objelodanjenih od prag. Bulića, nalaze se *u spljetskom Muzeju još drugi komadi hrv.-biz. sloga*, i to:

U odjelu kod gimnazije komadi zabilježeni 11E, 23E i 211E, prvi sa zavijenim paomovim lišćem VIII. vieka, drugi sa urezanim lukom na nadstupini, treći sa pleterom, te ulomak praga sa monogramom Isukrstovim XP u krugu, a pod prečagom krsta slovima A i Ω, te do kruga spletenim krugovima, od kojih svaki zadrži križ Taj komad bi rek da je iz VIII. vieka Još je u tom odjelu Muzeja: ulomak 55E, u kojemu je jednokraki križ sa dva kruga u dva kuta, a s druge strane prelomljen; ulomak 61E sa komadom raznokraka križa, sa užetom i vijugastom lozom.

U glavnom odjelu Muzeja kod S. Dominika nahodi se mramorni ulomak, 44E, doljnjega kuta tegurija ciborija sa lukom obrubljenim nizom duguljastih biserova (fusarole) i sa tri vrsti vijugastih loza: jedna sa zavojicama i prostim lišćem, druga u sriedi sa lišćem izprobijanim tako, da naliči grozdovima, a treća sa akantusovim lišćem. Ovaj ures odaje svršetak VIII. ili početak IX. vieka.

31. **Jesenice** (Onaeum i Nareste) kod Klisa. Moj častni drug pop Petar Kaer objelodanio je u prilogu »Bullettino di arch. e st. dalm.« (Br. 1. god. 1890.) sa slikama dva ciela pluteja, dvie lezene i dva stupčića, sve urešeno u slogu hrv.-biz. IX. ili X. vieka. To se šest komadâ nahodi u i pred crkvom Sv. Stjepana u Jesenicama u Poljici kod Spljeta i Klisa. Dr. Rački je u svojoj razpravi spomenuo ove komade (Nav. dj. str. 309).

32. **Omiš**. U Omišu je jošte sačuvana crkva *S. Petra* okružna tlorisa, hrv.-biz. sloga, koja se napominje u izpravi 1074 g. (Documenta str. 99).

33. **Supetar** na Braču. Na supetarskom groblju *S. Nikole* odmah pri ulazu nahodi se prost staro-kršćanski sarkofag sa poluvaljastim poklopcem. Dug je 2·20, m. šir. 0·60 m. visok bez poklopca 0·52 m. Na poklopcu je naskočen velik križ, poput onoga na sarkofagu Ivana Ravenjanina u Spljetu, samo sa još više razširenim krajevima. Na glavi sarkofaga je drugi takav, kraći i troprutast križ sa kotačem u križalištu.

34. **Povlja** na Braču. Osjem ostanaka benediktinskoga samostana i crkve Sv. Ivana, u Povljim se još nahodi uz današnju crkvu velik prag nadvratnik, urešen sa palmetama, koje odavaju početak XI. vieka.

35. **Bol** na Braču. Još u listu »Gazzetta di Zara« 1844. god. bio je Starogradjanin Petar Nižetić objelodanio jedan staro-kršćanski sarkofag iz Bola sa poklopcem na proste akroterije. Taj se sarkofag sad nahodi uz općinski bunar, te mu raka služi za napajanje životinje, a poklopac, koji je izdubljen na način krova, služio je do nedavna za pranje. Raka je duga 1·645 m., široka 0·65 m., duboka 0·35 m.; strane su joj debele 0·095 m., dočim je poklopac dug 1·69 m., širok 0·70 m., visok 0·425 m. Na obedvie glave i poklopca i rake urezani su naskočeni kratki križići.

U »Viestniku« hrv. ark. dr. (God. XI. Br. 3. str. 65—69) objelodanio sam sa slikom okrnjeni mramorni tegurij ciborija iz IX. vieka, koji je uzidan nad vratima dvorišta samostana Dominikanskoga u Bolu. Na sred njega je križ urešen dvostrukom troputastom pletenicom. U gornjim kutima križa je po peterolatična ruža, u doljnjim po panu okrenut put križa sa paomovim listom u kljunu. Nagnute strane urešene su vezanim lukićima i kukama. Sva tri kuta tegurija su odbijena a u dnu je luk sa ulomkom nad-

pisa. Ja sam iznio čitanje, koje sam imao čast primiti od slavnoga gosp. comm. I. Kr. de Rossi, i glasi:

(in honorem dni nri Jesu XPI) ADQ*ue* BEA*ti (beati)* THEODORI . . . .

Ovaj je tegurij napomenuo po mojemu spisu i dr. Rački u spom. svojoj posl. razpravi (Rad knj. CXVI. str. 200 i 209).

36. **Korčula** — (Corcyra nigra). U često spominjanom »Viestniku« (God. XII. Br. 3, str. 81—82) objelodanio sam sa slikama (»Viestnik« 1890. Tab. II. sl. XV. i XVI.) *relike tri jednake hrv.-biz. nadstupine* iz IX. vieka, kojih se dvie čuvaju u gradskom muzeju, a jedna je u sbornoj crkvi sv. Marka u kapeli sv. Roka, te služi kao podnožje obloj kamenitoj *krstionoj raki* istoga sloga i izradbe kojih su i tri nadstupine. Nadstupine imaju po osam-dvovrstnih paomovih listova a krstiona raka četiri obrazine (maschere), kojima iz ustiju izlaze po dva akantusova lista. Obrubljena je zubićima užetom i dijamantnim vrhovima, kakvih ima i na nadstupinama, sve unaokolo. Sva ta četiri komada potiču po svoj prilici od iste crkve.

37. **Otok** kod Korčule (tal. Badia). U istom sam »Viestniku« objelodanio (God. XIII. Br. 2) sa slikom četiri mala stupčića hrv.-biz. sloga, koji su sada na samostanskom belvedere OO. Franovaca na *Otoku* kod Korčule. Njihove nadstupine imaju proste volute i po paomov list u ćoškama.

38. **Sutvara**, otočić kod Korčule. U istom »Viestniku« (God. XIV. Br. 2., str. 50—52) objelodanio sam sa slikama ruševine stare kršćanske crkvice *S. Barbare* na otočiću Sutvari kod sela Lumbarde na iztočnom rtu otoka Korčule, po prilici iz V. vieka. Na spomenike iz Korčule Otoka i Sutvare obzirao se je dr. Rački u svojoj posl. razpravi (»Rad« knj. CXVI. str. 185, 200 i 207).

39. **Vrnik**, otočić kod Korčule. Na tom je otočiću, na kojemu se još iz rimskih doba te do današnjega dneva neprekidno vadi gradjevno vapnenasto kamenje, nadjen 1886. god. staro-kršćanski nadpis:

VALENTINIANVS
MEMORATVS EST
QVM CONIVGE SVA
SABBATIA SUPER H
PISCINA SVA FESTA
TVS EST NE ALIQVIS
VELET ALIVM . . .
//////////////////////////
//////////////////////////

koji sam ja objelodanio u »Viestniku« (God. IX. Br. 2., str. 37—38) i pročitao:

Valentinianus memoratus est cum coniuge sua Sabbatia. Super h(anc) piscina(m) sua(m) festatus(!) est. Ne aliquis vel(l)et alium . . .

40. **Dubrovnik** (tal. Ragusa). Od staro-kršćanskih spomenika poznat je iz Dubrovnika još jedini plutej urešen sa dva luka na zavijenim stupčićima. U oba luka je po križ, a pod njim po palma medju krinima (liljanima). Taj plutej potiče od starinske crkve *sv. Stjepana*, koju i Porfirogenit napominje (Const. Porph. De adm. imp. c. 29 pag 128, 136—140 ed Bonn.) riečima: »Ceterum in eadem urbe Depositus fuit s. Pancratius in aede S. Stephani in media urbe«. (Documenta hist. croat. str. 402). Sliku toga pluteja objelodanio je Jackson (Op. cit. I. str. 215 Pl. I. fig. 1.). Taj je plutej, ali nepodpuno, opisao i prag. Bulić u svojoj knjizi (Kn. spom. str. 36), a napominje ga i dr. Rački (Spom. dj. str. 189, 188 i 220).

41. **Prevlaka** (Traiectus) u dnu Tivatskog zaljeva (Baia di Teodo) u Boki Kotorskoj. Na poluotoku Prevlaci put zapada današnje grčko-iztočne crkve Sv. Trojice vide se ruševine negdašnje grčko-iztočne crkve *S. Arhangjela Mihovila*. Crkva je bila duga 21 m. široka 12·5 m., razdieljena na tri broda i završavala je na tri polukružne abside. Sprieda je imala sa zapadne strane crkve velik zvonik, oko 6—7 m. u četvorini. S jedne i druge strane vide se ostanci zidova drugih sgradja, koje su bile sdružene s crkvom. Mladen Crnogorčević, koji je o tim ruševinama pisao u »Starinaru« beogradskom (God. VII., knj. 1., str. 27—29) kaže, da je to crkva, »osnovana Stefanom Prvovenčanim«. Može biti slobodno, da je Stjepan Prvovjenčani osnovao kakvu zadužbinu u crkvi s Arhangjela Mihovila na Prevlaci, iza kako je ta crkva prešla bila u ruke grčko-iztočne crkve, kao što su i mnoge druge u Boki Kotorskoj, ali se po ulomcima hrv.-biz. sloga kašnje objelodanjenim od istoga Crnogorčevića u »Starinaru« (God. IX. knj. 2. str. 55—66) sa slikama u tekstu i na dvie tablice te po ulomku nadpisa nadjenom na istoj crkvi u Prevlaci sa riečima:

... AD HONOR*(em)*...
... *(Pet)*Ri ABBATIS

koji ne može po obliku slova biti kašnji od IX. vieka, a riečju *abbatis* napominje benediktinskog opata, daje zaključiti, da je na Prevlaci prije dolazka Srbâ obstojao katolički staro-hrvatski benediktinski samostan sv. Mihovila. »Srbi su bili oteli katolicima mnoge crkve i samostane u Boki Kotorskoj, pa je zato usljed tužba kotorskoga biskupa Sergija sv. otac papa Kliment VI. 1345. god. pisao srbskomu kralju Stjepanu »ut Sergio episcopo Catharensi quaedam monasteria, ecclesias, insulas et villas pacifice dimitat...« i tu poimence navodi: »sancte Marie Buduanensis, sancti Nicolai de Petraniza, sancte Luce de Chertole sancti Michaelis de Tombe, sancti Petri de Gradez, sancte Marie de Resson, sancti Petri de Campo et Sancti Marci de Pinita monasteria ordinis sancti Benedicti« (Theiner-Vetera Monumenta Slavorum Meridionalium T. I. pag. 215). Po svoj prilici je taj samostan »sancti Michaelis de Tombe« onaj isti na Prevlaci, pošto Prevlaka dolazi u srednjem vieku pod imenom *Traiectus*, »locus qui Traiectus dicitur« (dr. Ivan Crnčić — Popa Dukljanina Ljetopis str. 40 XXXI.), a možda je u dotičnoj listini rieč *Traiecto*, s nepoznavanja topografije, Theiner pročitao u hitnji *Tombe*.

U toliko na Prevlaci i okolnim mjestima gosp. je Crnogorčević našao velik broj ulomaka uresnih graditeljskih srodnih onima, koji su nadjeni u sjevernoj Dalmaciji, i to navlaš ulomak nadstupine, ulomak zviezde sa ključa svoda (Tab. IX.) i mal da ne cio krasan plutej sa spletena dva kruga po sriedi, i u jednomu lav, a u jednomu tri krina oko ruže sa previjenim laticama, a naokolo u obrubnim pojasima dvie vrsti vijugastih loza, koje završuju u križeve, i tri luka sa palmetama, te sa vijugavicom (zig-zag). I ti nam svi ulomci svjedoče, da su benediktinske crkve u Prevlačkoj okolici gradjene bile u VIII. i IX. vieku. Još je u Prevlaci nadjen ulomak nadpisa:

... ET PE ...
... TRON ...
... CIPO ...
... PA VL ...
... NO IN ...
... PO ...

koji ima sva paleografična obilježja VII. i VIII. vieka.

Gosp. Crnogorčević pripovieda još, da je našao u Prevlaki i njezinu susjedstvu, u Krtolima i Brdu, te na Stradiotima tolika starinska groblja sa staro-kršćanskim sarkofazima, o kojima on misli, da su iz XIII. i XIV. vieka, dočim se opisu razumije, da su stariji od XII.

42. **Kotor** (Acruvium, Dekatera, Decadarum). Od starinske stolne crkve *S. Trifuna* ostaje samo komad luka ciborija sa nadpisom:

ANDREE S*(an)*C*(t)*I AD HONOREM SOCIORVMQ*(ue)* MAIOREM ✠

Luk je obrubljen pletenicama, nizovima bisera (fusarole) i spletenim lučićima. Dva luta gornja izpunjena su lavovima, koji love manje životinje i krinom. Nadpis je iz polovine IX. vieka Drugi nadpis je na nadgrobnoj ploči Andreacija Saracina crkovnoga dobrotvora sa ženom mu Marijom takodjer iz prve polovine IX. vieka:

✠ IM N DNI EGO ANDREA CIVNA CVM CONIVGE MEA ✠ MARIA EDIFICAVIMVS ARCA · ISTA ET REQVOVIMVS IN IPSA ✠ VOS OMNES · QILEGITIS ROGATIS DS · PRO NOS PECATORIS

Pod nadpisom su tri krsta razširenih krajeva, a dolnjim raztrojenim poput liljana.

Prvi je g. Jackson (Op. cit. III. str. 43 – 44) objelodanio taj luk ciborija sa slikom i Saracinov nadpis. Gosp. Bulić je po Jacksonu napomenuo i opisao luk ciborija (Nav. dj. str. 37 - 38). Cattaneo (Op. cit. str. 184) je iz Jacksonova djela prenio sliku luka (Fig. III.) i opis, a najpotla je i dr. Rački (Op. cit. str. 208) napomenuo taj luk sa nadpisom po Jacksonu i Cattaneo.

(Nastavit će se.)

Razne viesti.

Dr. P. R. o kninskom „Prvom Muzeju hrvatskih spomenika". Donosimo ovdje u viernu prevodu ono što, Dr. P. R., jedan od njemačkih učenjaka, koji su donekle pomnjivo pregledali naš družtveni Muzej u Kninu, u članku „Iz Dalmacije", piše o njemu u bečkoj novini „Die Reichswehr" dneva 15. prosinca 1897:

„Po prilici pred jednim desetgodištem sastavilo se je u Kninu starinarsko družtvo, postavivši sebi zadaćom, da iztražuje i da sabranjuje spomenike prošastih vremena iz bliže i dalje okolice grada. Hvala energičnoj djelatnosti njegovih članova, pošlo mu je za rukom, da u kratko doba sabere obilje najdragocjenijeg gradiva i da ga izloži u prikladnoj muzejalnoj prostoriji, do koje će stranca dragovoljno dovesti svaki stanovnik grada. Za predhistoričara nudja taj muzej niz značajnih predpovjestnih našašća iz kamenog, bronzanog i prvog željeznog (Hallstattskog) doba iz dalmatinskog Zagorja; ti predmeti pokazuju mnogo srodnosti s onima iz Bosne, ali opet imaju oni nekoje osobitosti. Od rimskih starina posjeduje sbirka navlaš niz dragocjenih kamenitih spomenika, koji su već objelodanjeni i tako su učinjeni pristupnim učenjaku. Ne samo predhistoričara, do li i povjestničara umjetnosti, koji se bavi umjetnim obrtom ranijeg srednjega vieka, treba da zanimaju našašća iz starohrvatskog doba. Kod mjesta „Biskupije" južno od Knina izkopani su u temeljima i izvan temeljâ neke bazilike mnogobrojni košturni grobovi iz IX. i X. stoljeća, iz doba samostalnosti Hrvatske. Mužki grobovi sadržavahu vrlo zlamenite priloge, ostrugâ gvozdenih sa zlatnim, srebrenim tauširanjem, od pozlaćene tuči i od pozlaćena srebra, zadnje cezelovane i sa niello-umetanjem, sa saponima, koji su služili za pritvrdjivanje ostrugâ i sa naborima za remenja, dalje gvozdenih mačeva sa tauširanom jabukom i rukobranom, oblika, kakva se je u Skandinavskoj. navlaš u Norvežkoj našlo na stotine primjeraka u grobovima Wikinskog doba, i koji, kao što to danas u obće uzimlju sjeverni i njemački starinari, bijahu napravljeni u franačkom carstvu (Karla Velikoga i njegovih nasljednika)[1]. Uz ote predmete dopuštaju još uz njih nadjeni bizantinski zlatni novci točno datiranje grobovâ u „Biskupiji". U ženskim grobovima našao se je obično bogat ures glave, navlaš naušnice. Takove, kakovih muzej posjeduje, vrlo mnogobrojne različnosti i iz drugih mjestâ, pokazuju, kako je lako raztumačivo, iste oblike, kao i naušnice iz slavenskih grobova drugih zemalja, na primjer Bosne, Hrvatske i Slavonije, Rusije itd.; tu ne oskudieva ni jednostavno dvostrukom viticom urešeno „sljepočno prstenje", koje je toliko često u grobnim poljanama poganskih Venda i Čeha sjeverne Njemačke i Češke. Na žalost ne možemo mi ovdje da se dalje udubljujemo u te zlamenite potankosti.

Izvanredno dragocjeni su takodjer iz „Biskupije" kao što i sa „Kapitula" kod Knina graditeljski vajarski ostanci sa ornamentikom, koja se vrlo približuje longobardskoj sjeverne i srednje Italije, kao što i bizantinskoj, pa je i s toga razloga dragocjenjena, jer njezini nadpisi spominju u Kninu stolujuće hrvatske vojvode Trpimira, Mutimira, Držislava, Svetoslava, Pribimira, Zvonimira i dr. (deveto do jedanaestog stoljeća). Povjestničar umjetnosti naći će tamo i na tom polju obilje do sad neukorišćena gradiva. *Dr. P. R.*"

Ninske starine pred znanstvenim kongresom prošloga, ljeta obdržavanom u Friburgu u Švajcarskoj, prigodom Kanizljeve tristogodišnjice. Prenašamo iz posebnog izvješća „Katoličke Dalmacije" (Br 68 1897. god.): „tajnik odsjeka za umjetnost, prof. Jelić o riznici negdanje Ninske Stolne crkve. Predloživ u glavnim potezima poviest Nina za starije, pak hrvatske dobe, te tursko-mletačke, Jelić navadja najprije poviestne bilježke o ninskoj riznici. Za tim prelazi na opis važnijih spomenika grada Nina: kraljevskog dvora VIII. v., dvorske kapele sv. Križa VII.-VIII. v.; sv. Nikole XI. vieka itd.; te riznice poprativ obširnim tumačem o dobi i izradbi moćnika, uz fotografije i snimke na gipsu. Mnogobrojnost i drevnost, te riedki umjetni oblici iznose ninsku riznicu medju prvima; a dosle bijaše sve o sve nepoznata u znanstvenom svietu. Njeki moćnici sižu čak u doba hrvatske narodne dinastije; a ostali su skoro svi iz doba starije od XVI. vieka. Osobito su zanimivi kovčezi s glavama S. Marcelle i s. Asella; na kojima Jelić razpoznaje oveće ulomke srebrenih ploča,

[1] O tomu kažemo mi svoje mnenje u članku o maču, nadjenom u grobu u Koljanim u ovomu broju ov. časopisa.

predstavljajuć razne prizore lova iz hellenističke dobe. po prilici malo prije ili poznije od vladanja cara Augusta. Što takova ne posjeduju ni najveći svjetski muzeji. Drugi spomenik, unicum takodjer dosle poznat, jest oveći divni sanduk sa vajarijama i slikarijama iz dobe ne kašnje od XI.—XII. vieka. O njem su doprle i zanimive poviestne bilježke: 1502 g. bi ukraden od mletačkog vojnika i prodan u Šibenik, te opet svečano Ninu povraćen. Tom prigodom bješe izvedeni njeki popravci. Naglasuje pak moćnike knezova Šubića iz početka XIV. vieka, te opisuje drveni kip Bl. Gospe od Zečeva, djelo XIII. v., s kojim je skopčano pučko štovanje sa osobitim folklorističnim zanimivostima."

Nešto o popisu knjigâ i crkovnih utvari staro-hrvatskog benediktinskog samostana S. Petra Gumajskoga u Selu. Knjižnica jugoslavenske akademije u Zagrebu posjeduje rukopisni regest na kvieru koji je pripadao negdanjemu ben. samostanu sv. Petra Gumajskoga, te je bio nadjen u kaptolskomu arhivu u Spljetu. U tom se regestu nalazi i zlamenit gori spomenuti popis, koji premda je već više puta bio objelodanjen[1], neće biti s gorega da ga i ovdje iznesemo onako kako ga je izdao naš slavni Dr. Rački:

„Ad finem saec. XI.

Inventarium librorum et supellectilis monasterii s. Petri in Selo.

1.

In nomine domini. Incipit nota librorum: in primis misalum, et duo (an)tefonarios nocturnales et alios uernales, et uitas patrum, et tres omelias, et matutinalem, et pasionalem, et unum collectarium[1], et unum penitentialem, et unum ordo ad uisitandum infirmum et unum textus regule de generibus uel uita monachorum, et unum luminarium[2], et unum librum pro mortuarum, et salterium et lectionarium (pro) anni circulo, et alium salterium, et ordo ad penitentiam dandam, et ordo ad monachum faciendum, et librum cum lectionibus dominicis et cum canticis monasticis, et orationalem de pasqua usque in sancti Martini, et alium ymnarium, et ordo de dominicis diebus sine cotidianis secundum ordinem sancti Benedicti, et psalterium cum litteris francigenis.

2.

Inprimis 1 crucem de ramo, que fuit facta in Limoza[3], et duo pluviales: unum est purpura et alter examitum[4], et duo planete: una bergata[5] et alia purpura, et tertia de banbaco[6], a 1 dalmatica alba et una str(ica)ta, et III pannis de sirico, et unum pannum inpiutum, et III paratura de lino, et IIII curtine nautircalis, et V sauana[7], et VII cuperturis de cruce, et II mapulete de seta et XVIIII mapulete de lino.

Et I omelia de adueoto et I omelia quadragesimalo et I omelia post parasceuen et I omelia Gregorialis, et I uita patrum, et II antifonariis, et I mattinale[8], et III psalteriis, et II imnis, et I canones et I liber. Et est aput ecclesiam I matutinalum, et I imnus, et I manualum, et I orationalum, et I psalterius, et I sermocinalis."

Pok. Rački dodao je na osam rieči sliedeća tumačenja po Du-Cange-ovu Glossaru:

[1] i. e. liber collectas continens. Du-Cange: Glossarium ad h. v. [2] male „liminarium", Luminarium, lucernarium i. e. officium vespertinarum precum, quod vespere occaso sole peragi solet, quando scilicet accenduntur lumina, lucernae. Du-Cange: op. cit. ad h. v. luminaria, lucernarium. [3] i. e. opus de Limozia seu Lemovicinum, de l'euvre de Limozes. Ita vocant encausticum vulgu email, qua imprimis praecellunt Lemovices. Du-Cange ad v. Limozia. [4] exametum, pannis holoscricus. Ibid. ad v. amitum. [5] fors pro „berbecina" i. e. ex pelle berbecina. Berbix, berbis aries, ovis; inde bergarius, bergaria etc. Ibid. ad h. v. [6] bambaxium i. e. tela bombacina. Ibid. ad h. v. [7] „sabatia" sabanum, *σάβανον* = liuteum. Ibid. ad h. v. [8] etiam „matutinale" i. e. officium Ibid. ad h. v."

Mi niesmo imali pred očima spljetskog regesta, niti nam je pri ruci kakav fotografski snimak, pa ne možemo ništa da kažemo o gori prepisanom popisu sa paleografskog stanovišta. Kukuljević, koji mu je objelodanio tek prvi dio, kaže da je iz oko god. 1100, Dr. Rački da je iz svršetka XI. vieka. Njih se dvojica dakle prilično slažu. Radi bakrenog križa spomenuta u drugom dielu „que fuit facta in *Limoza*", mi smo odavna sumnjali u temeljitost mnenja naših dvaju pokojnih velikana; ali, prije nego smo se imali usuditi da otvoreno očitujemo svoju sumnju, pobrinuli smo se, da potanje proučimo ditanje o limozinskom emelju (tal. smalto). Činjenica, da je Kukuljević izostavio iz svojega „Codex"-a drugi dio inventara t. j. uprav onaj, u kojemu je spomenuta radja limozinska, kao da svjedoči za to, da je i sam radi toga sumnjao, da bi bar taj drugi dio mogao poticati iz konca XI. vieka. Pok. Dr. Rački pridržao je svoje mišljenje o limozinskoj školi od godine 1877., kad je izdana njegova knjiga „Documenta hist. chr. per. ant. ill." sve do pred samu smrt, kad je pisao zadnje stranice knjige o

[1] Carrara — Archivio capitolare di Spalato p. 67—8. Rački, Doc. VII. str. 181—2, a prvi dio i kod Kukuljevića, Cod. dipl. I, str. 189.

„Nutrnjem stanju Hrvatske prije XII. stoljeća", gdje (str. 318 se je ovako izrazio: „U samih se listinah spominju onakove i druge tvorine iz zlata, srebra i kovina, kano što kaleži, svićnjaci, svjetiljke, srebrni relikviar s moći sv. Grgura pape, križevi, zdjele, žlice itd. Njeki od ovih predmeta došli su iz inostranstva, tako *križ iz mjedi samostana sv. Petra u Selu učinjen je u Limozes-u* u Francuzkoj, gdje su se ovakove umjetnine s nakitom u emailu (odavle opus de Limozia) radile velikim ukusom". Du-Cange, kojega je veliki „Glossarium" izašao od 1840 do 1850 god pisao je o limozinskom emelju na temelju dotadašnjih uspjeha povjestno-umjetničkog iztraživanja. Do tada, a i kašnje, sve do 1859. godine uzimalo se je Limozes u zapadnoj Francuzkoj kao izhodištem i središtem razvitka emelja na zapadu Evrope već od XI. vieka — već 1859 godine, piše Dr. Gustav Heider[1], novije Labarte-ovo iztraživanje uzdrmalo je točnost tog nazora, jer je on dokazao zavisnost limozinske škole od svoje predteče raj ske. Posjeduju se naime mnogobrojne svjedočbe o razvitku zlatarstva u Francuzkoj za 11. i u prvoj polovini 12. vieka, ali nijedna od njih ne pokazuje, da se je preko tog dugog razdoblja vježbala umjetnost emelja u Francuzkoj. Prva viest o limozinskoj školi dobiva se tek god. 1170. Već u prvoj polovini XIII vieka došla je na glasu limozinska škola, a svi njoj susjedni krajevi tražili su „Opus Lemovicense".

Sastavljač „Vodje sbirke prejasnog carskog dvora u Beču" (1892) limozinske najstarije emelje, što jih sbirka posjeduje, stavlja u XII i XIII. viek.

Dr. C. Schnaase[2] piše, da je St. Denis-ski opat Seger, koji je bio toliko revan, da je svoju crkvu izkitio najizvrstnijim radjama oko 115 god., bio dobavio majstore iz Lotaringije za rabote u emelju, jer da se tek kašnje ta tehnika udomaćila u zapadnoj Francuzkoj, u Limozes i njegovoj okolici, pa je tamo tjerana bila takovim uspjehom, da su djela takove vrsti prozvata uprav limozinskima. u istoj knjizi piše Schnaase[3], da je rek-bi tek u XII. vieku tehnika émail-champlevé (izkopani emelj) prenešena u Limozes; pri kraju XII. vieka da već dolazi ime „opus Lemovicinum" (Takodjer po istomu Du-Cange-u Gloss. s. v. Limozia a. 1197). Dr. Fr. v. Reber[4] kaže, da je émail-champlevé započet križem opatice Teofanu (1039—1054 u Essenu, te da se je razvijao u Kölnu, Trieru i u Lotaringiji, odkuda je prenešen n Limozes.

Godine 1860. izašla su u Caumont-ovu „Bulletin monumental" u Caenu pridružena priobćenja bar. F. de Quast-a, njemačkog učenjaka i M. de Verneilh-a, učenjaka francuzkoga[5], učinjena na znanstvenom kongresu obdržavanom uprav u samom gradu Limozes-u, gdje je Verneilh očitovao, da je proputovavši Njemačkom i uvaživši sjajne razloge, što jih je de Quast izložio u listu na njega upravljenom i pročitanom na kongresu, stekao uvjerenje, da je émail champlevé stariji kod Niemaca, ali da se grad Limozes može tim dičiti. što je kašnje u toj vrsti umjetnosti stekao takav glas, kojim je sebi osjegurao bio u kašnjem srednjem vieku i u doba preporoda prvenstvo u svietu.

Po gori izloženomu jasno je, da je naš pok. Dr. Rački pogriešio zato, što se je oslonio na samog Du-Cange a, neizpitujuć dalje pitanje razvitka iztraživanja o postanku emelja na zapadu u srednjem vieku. Nego ne treba zaboraviti, da je grad Limozes svojim zlatarskim umjetnicima bio na glasu još iz doba merovinžkih kraljeva, pa se je i sv. Eligije, slavni zlatar, bio tamo naučio svojemu zanatu od zlatara i kovača novaca Albona[6]. Uzevši dakle, da je križ samostana sv. Petra u Selu bio samo prost *bakren* križ, „*de ramo*", mogao je i biti izradjen u Limozes-u svršetkom XI. vieka; ali, pošto nije prilika, da bi se prost bakren križ bio išao dobavljat iz tako dalekih krajeva, dok je dokazano mnogobrojnim spomenicima. da su stari Hrvati imali svoje domaće vriedne kovače i zlatare, koji niesu nimalo zaostajali za drugim svojim suvremenicima. treba nam absolutno zabaciti takovu predmnjevu. Kad inventar kaže „que fuit facta in Limoza", razumije se, da je zato iztaknuta „Limoza", da se naglasi dragocjenost bakrena križa, urešena glasovitom *limozinskom* rabotom, koja je sastojala u tehnici emelj-champlevé-a. Nu pošto je Limozes, u koliko je do sad dokazano, sa svojih emelja izašao na glas tek u drugoj polovici XII. stoljeća, to inventar samostana Sv. Petra u Selu ne može da bude stariji od toga zemana, pa se ne može ni brojiti medju spomenike starije od XII. stoljeća. Ali ako bi se po paleografičnom obilježju moglo nepobitnim razlozima dokazati, da naš inventar nije nipošto mladji od svršetka XI. stoljeća, te da su imali pravo i Kukuljević i Rački, kad su mu odredjivali to doba postanka; onda bi ta naša izprava imala pobuditi najživlje zanimanje učenih krugova, jer bi podavala

---

[1] Emails aus dem Schatze des Stephans-Domes in Wien nebst einer Uebersicht der Entwickelung des Emails im Mittelalter — Wien. 1859.

[2] Gesch. d. bild. Künste IV, str. 660—661 (II. izdanje god. 18866 - 1879).

[3] N. dj. IV u bilježci pri dnu str. 245.

[4] Kunstgeschichte des Mittelalters — Leipzig 1886, str. 406.

[5] Les émaux d'Allemagne et les émaux limousins. Paris. 1860. — Preštampano iz „Bulletin monumental".

[6] P. Lacroix. Les arts au mogen-age et à l' epagne de la renaissance — str. 140.

odsudan udarac najnovijim posljedcima iztraživanja poviesti razvitka emelja na zapadu. Tomu se pak ne bi bilo nimalo čuditi, jer povjestničari umjetnosti sami izpoviedaju, da se u toj znanosti težko napreduje prama istini i to istini relativnoj, jer da podpuna, absolutna istina nije nipošto na dohvatu povjestničara umjetnosti"[1].

Novi prilozi k „Gragji za istoriju dubrovačke pedagogije". Veleučeni naš kolega gosp. Vicko Adamović, u knjizi pod tim imenom izdanoj 1885. godine, piše na str. 10: „Pa i ako nam povijest spominje kao nastavnike Nikolu de Veterno (1333), Antuna da Fermo (1343), te nekakva magistra Andra (1346) i drugoga imenom Petra (1347.), ipak ja mislim, da i oni mladići, koje 1351. god. car Dušan silni odpravi u Dubrovnik na nauke, biće išli na školu kod Benediktinaca, jer su ovi bili većom stranom Slaveni" itd. Osjem napomenutih učiteljâ mogao je g. Adamović, da se je potrudio listati u knjizi dubrovačkih reformacija, što ju je naša Jugosl. Akademija izdala još 1882. god.[2], da nadje uspomenu od druge petorice učitelja kroz doba od god. 1348. do 1360. God. 1348. dne 3. listopada veliko vieće daje oblast knezu i njeg. mal. vieću, da nadje „magistrum gramatice, qui doceat pueros istius civitatis" i da ga bude plaćati od 40 perpera godišnjih na niže. God. 1350. dne 4. ožujka jednako se daje oblast knezu i njeg. mal. vieću, da dobavi, uznastoji i pošalje tražiti u kojemudrago krajeve — *ad quaslibet partes* — „unum magistrum, qui doceat scolares cum illo sallario, pactis, terminis et consuetudinibus, quibus eis videbitur esse rationabile atque iustum". Dne 6. svibnja 1357. potvrdjen je u službi za godinu dana učitelj *Todor* uz uvjete i plaću običajnu. Na 3. pros. 1358. daje vel. vieće oblast knezu i mal. vieću, da mogu na plaću obćine primiti „pro magistro scholarum ad docendum pueros" gospodina *Irana* uz uvjete i plaću, kako se njima bude činiti. Odmah pak početkom sliedeće 1359. godine malo vieće, po oblasti primljenoj od velikoga vieća, uzimlje u službu za godinu dana istoga gospodina Ivana „ad tenendum scolas et ad docendum pueros pro uno anno, cum hoc pacto quod debeat accipere ab illis scolaribus, qui adiscunt Donatum et a Donato supra, quolibet mense gross. II pro quolibet, et ab aliis gross. I., et teneatur docere et attendere equaliter omnibus. Et debet habere a communi de salario ypp. XL pro isto anno". Učitelj Ivan dakle učio je ne samo čitati i pisati nego i Donatovu gramatiku pa i više nauke, te je osjem obćinske plaće od god. 40 perpera primao jošte za poučavanje male djece po groš na mjesec, a od starijih po 2 groša. Dne 12 srpnja 1360. bi u velikom vieću podata oblast dvojici kneževa i malomu vieću da mogu dobaviti i poslat tražiti *učitelja gramatike* da uči učenike, davši mu godišnju plaću od 30 dukata na niže. Po iztaknutim bilješkama razumije se: da se je još mnogo prije 1348[3] god. bio uveo običaj u Dubrovniku, da obćina plaća učitelja za svačiju djecu; da bi se s učiteljima sklapala pogodba za godinu dana, iza koje je bilo slobodno potvrditi jih i za sliedeću godinu ili jih odpustiti; da je dubr. obćina dobro plaćala svoje učitelje, i da nije štedila truda ni troška samo da grad nebi ostao bez učitelja. To su sve činjenice, koje izpadaju na veliku diku i čast starih Dubrovčana, koji su već davnije od 500 god. natrag vrlo dobro shvaćali, da je u prosvjeti naroda jedan od prvih uvjeta obstanka, napredka i snage života državnoga.

Ovdje je mjesto da izpravimo pogrešku, koja se je podkrala veleuč. g. kolegi, kad je u spom. knjizi (str. 11) napisao, da za cara Dušana silnoga u Dubrovniku „nije niti bilo drugih samostana osim samih benediktinskih". Ko se i manje bavi domaćom povjesti može znati, da su i Franovci i Dominikanci u Dubrovniku još od prve polovine XIII. vieka[4], dakle dosta više od 100 godina prije vladanja srbskoga cara Dušana silnoga[5].

Ocjena „Starohrvatske Prosvjete" u „Glasniku" bosansko-sriemske biskupije. Povoljan sud o uspjesima našeg skromnog rada oko razsvjetljivanja hrvatskih starina u ovom časopisu, što je koncem ove godine bio izražen u „Glasniku" biskupije velikog Mecene hrvatskoga, veoma utješljivo je odjeknuo u našem srcu, te će nam biti okriepom i poticalom da uztrajemo u budućnosti. Poživio nam dragi Bog uzor-Hrvata, biskupa Štrosmajera!

---

[1] „Tout, tant que nous sommes, nous marchons péniblement, et nous avançons par degrés vers la vérité, et emore une vérité relative: car la vérité complète, absolue, n'est dûere à la portée des historiens de l'art. Nous raisonnons de notre mieux sur les faits connus, et, à mesure qu' il s'eu produit de nouvéaux, nous devons changer ou modifier nos systèmes".
De Verneilh u „De Quast et de Verneilh, Les émaux d'Allemagne et les émaux limonsines" str. 2.

[2] Monum. sp. hist. Sl. Mer. V. XIII. Mon. Rag. Lib. Ref. T. II. str. 50, 98, 182, 254, 259 i 293.

[3] Jer o Petru (1347. g.), što ga navodi g. Ad., piše u knjizi ref. (Mon. sp. hist. Sl. mer. V. X. Mon. Rag. Lib. Ref. T. I. str. 261) dne 21. pr. 1347. da bude primljen na službu obćine sa godišnjom plaćom od perpera 35 i da bude dužan podučavati učenike i djecu „secundum quod consveverunt facere alii magistri scollariorum sallariati communis".

[4] Prof. Gius. Gelcich. Dello svilluppo civile di Ragusa, str. 17.

[5] Grehota je, što isti g. Adamović, u člančiću *Dalmacija*, izašlom u ovogodišnjem svezku „Pedagogijske enciklopedije", nije obširnije i pomnjivije izložio „Povjest školstva u Dalmaciji", jer je to on najbolje mogao.

Gdje je bio benediktinski samostan Sv. Nikole kojega je opat Petar bio nazočan zadarskomu saboru god. 1095? Osjem nadbiskupa spljetskoga Lovra i biskupi zadarskoga, rabskoga, krčkoga, trogirskoga, biogradskoga i ninskoga, te svećenikâ i svjetovnjaka crkve zadarske, prisutni bijahu na tomu saboru i opati benediktinskih samostana Svetoga Krševana, Sv. Stjepana, *Svetoga Nikole* i Sv. Petra[1]. Dr. Rački u često spominjanoj knjizi „Nutarnje stanje Hrvatske prije XII. stoljeća", razpravljajuć o starim hrvatskim benediktinskim samostanima (str. 67) ovako piše o tom samostanu S. Nikole: „Medju opati koji su nazočni bili zadarskomu saboru god. 1095, navodi se takodjer „Petrus (abbas monasterii) S. Nicolai". To je jedina viest o samostanu Sv. Nikole, *o kojega se postanku i mjestu inače ne zna ništa.* Glede mjesta svraćam pažnju na izpravu (Kod Farlata III. 345) o vlastničtvu spljetske „mensae archiepiscopalis" od god. 1397., u kojoj se uz ostalo piše: „item supra agros archiepiscopales est terra ecclesiae S. Theodori seu S. Nicolai de portu . . . ab aquilone similiter subiacet via publica, quae tendit de Spalato versus Sa(lonam)". Ovoj crkvi Sv. Nikole, koja je takodjer u solinskoj okolini bila blizu mora, ja bi pripisao onoga opata Petra". Kukuljević[2] pripisuje taj samostan Trogiru, ali nije stalan, pa dodaje upitnik.

O toj crkvi i samostanu Sv. Nikole ni u Solinu ni u Trogiru ne ima nigdje spomena, ni u starije ni u kašnje doba, kako se je sačuvala uspomena drugih trogirskih i solinskih samostana; najmanje je dakle vjerojatnosti, da su bili u Trogiru ili u Solinu. U Spljetu jošte obstoji crkva S. Nikole „de Collegari" iz XI. vieka, ali nije poznato, da bi s njom igda bio pridružen samostan. Kaže se[3], da je uz neiztražene ruševine crkve S. Nikole, niže izraelitičkog groblja u Spljetu, bio i samostan, pod naslovom „de Pedemontis": ali nam nije poznato, na kojem je temelju osnovano to mišljenje, jer u objelodanjenim domaćim izpravama od XII. vieka i prije njega neima mu uspomene, pa ako je možda obstojao, bit će to bilo nakon XII. vieka; nije dakle vjerovatno, da ni na tom mjestu bude bio samostan S. Nikole XI. vieka.

Hrvatski ban Stjepan utemeljio je u Zadru 1018. god. samostan i crkvu S. Nikole, ali ne u koludre nego za koludrice[4].

U Šibeniku nasuprot, i to ne u samom gradu nego na iztočnom rtu ulaza u šibensku luku il ušće konala Sv. Antuna, znamo za stalno, da je obstojao benediktinski samostan S. Nikole. Napomenu je u izpravama od god. 1266[6], 1344[7], 1378[8], 1454[9], 1459[10], 1474[11] i 1476[12]. U tim izpravama zove se ta samostan *„prope Sibenicum"*, *„in portu extra muros Sibenicenses"*, *„in portu"*, *„de portu extra muros"* a Lucius[13] ga zove *„in ostio Sibenicensi* est Ecclesia S Nicolai cum annexo Monasterio ordinis S. Benedicti nunc (t. j. kad je Lucius živio bila je ondje već prije — oko god. 1546 — sagradjena crkvica po nacrtu glasovitog Sanmicheli-a.) vero arx". I isti Rački-ev navod izprave iz god. 1397, gdje piše „S. Nicolai *de portu*", cienimo da se odnosi na šibenski samostan, o kojemu se po gori navedenim drugim izpravama za stalno zna, da se je zvao „de portu".

Šibenski samostan S. Nikole mogao je vrlo lako imati zemaljâ u susjedstvu sa zemljama spljetske nadbiskupske „mensae", kao što su i ostali tadašnji hrvatski benediktinski samostani imali daleko razsijana svoja od kraljevâ i velikaša hrvatskih darovana jim imanja, pa bilo to i u samoj trogirskoj i solinskoj okolici.

Smijemo dakle slobodno zaključiti, da je *opat Petar S. Nikole* prisutan zadarskom saboru godine 1095, najvjerovatnije da bude bio opat šibenskog benediktinskog samostana Sv. Nikole.

Uredništvo.

[1] Rački, Doc. VII, str. 159.
[2] Cod. dipl. I. str. 242.
[3] Vodja po Spljetu i Solinu str. 208.
[4] Vodja p. S. i S. str. 219.
[5] Bianchi — Zara Christiana I. str. 401 i slied.
[6] Kukuljević — Regesta saec. XIII. u „Starinama" XXVII. Br. 910.
[7] Theiner — Vet. Mon. Slav. Mer. I, str. 213.
[8] Lucius — De Regno itd. Lib. V.
[9] Theiner Nav. dj. I, str. 412.
[10] Theiner — Nav. dj. I, str. 450.
[11] Theiner — Nav. dj. I, str. 498
[12] Theiner — Nav. dj. I, str. 505—506.
[13] Na nav. mj.

Bibliografija.

Bullettino di archeologia e storia dalmata pubblicato per cura di Fr. prof. Bulić. Anno XX. *Nr. 7—8.* Sadržaj: Neobjelodanjeni nadpisi: Solin. — Drago kamenje c. k. Muzeja u Spljetu nabavljeno god. 1896. — Delminium. — Starinska iznašašća glede samostana sv. Stjepana de Pinis — Putne arheološke bilježke. — O lošim odnošajim Pokrajine Poljičke sa Vlasti Omiškoj. — Kaštel Kambelovac. — Dva skrovišta *piccolli* ili *denarii* Spljetskih. — Izkopine u starokršćanskom groblju (Coemeterium legis sanctae christiane) i u Marušincu (Coemeterium S. Anastasii Cornicularii) u Solinu. — Iznašašća glede topografije grada Spljeta. — Naši spomenici u Središnjem Povjerenstvu za stare spomenike. — *Nr. 9.* Sadržaj: Neobjelodanjeni nadpisi: Čitluk, Jelsa, Starigrad, Gardun, Trilj, Solin. — Našašće starih grčko-ilirskih zidina u Trogiru. — Starinarska rimska iznašašća u selu Ceranjim pokraj Benkovca. — O lošim odnošajim republike Poljičke sa vlasti Omiškoj. — Povlastice plemića u Kaštelim. — Poziv Jugoslavenske Akademije. — Naši spomenici u Središnjem Povjerenstvu za stare spomenike. — I. Supplemento: L'assedio di Corfù dell'anno 1799. — *No. 10—11.* Sadržaj: Neobjelodanjeni nadpisi: Vrlika, Jesenice Poljica, Solin. Nadpisi sredovječni u Samostanu Sv. Frane Konventualaca u Spljetu. — Starinarska iznašašća u Kalim na otoku Ugljanu. — Skrovište ilirskih novaca iz Škudljivca na otoku Hvaru. — Povlastice plemića u Kaštelim. — Starinarska iznašašća u Polju Spljetskomu. — Starinarska iznašašća u Podgradju Benkovca.

Vjesnik hrvatskoga arheološkoga društva. Nove serije, godina II. 1896,7. Urednik Dr. Josip Brunšmid. Sadržaj mu je sliedeći:

Brunšmid Dr. Josip: Nekoliko našašća novaca na skupu u Hrvatskoj i Slavoniji V—VII.

— † Prof. Šime Ljubić.

— Rimski vojnički diplom iz Bijele crkve kod Rače.

Bulić Fran: Pečat Deodata, opata samostana sv. Stjepana de Pinis pokraj Spljeta.

Celestin Vjekoslav: Neolitska naselbina kod Osijeka.

Jelić Dr. Luka: Crtice o najstarijoj povjesti Spljeta.

Laszowski Emilijan: Grb plemića Mogorovića.

— Prinosi Hrvata za madžarski narodni muzej u Budimpešti.

Tkalčić Ivan: Cistercitski samostan u Topuskom.

Zapisnik glavne skupštine hrvatskoga arheološkoga društva, obdržavane dne 6. travnja 1897.

Zapisnik glavne skupštine hrvatskoga arheološkoga društva, obdržavane dne 16. svibnja 1897.

Izrješ'aj glavne skupštine Bihaća: hrvatskoga društva za istraživanje domaće povjesti, držane u Spljetu 30. prosinca 1896.

Izrješ'aji muzejskih povjerenika i prijatelja: 1. i 2. Ignjat Jung u Mitrovici. 3. i 4. Jerko Pavelić u Lešću. 5. Ladislav Ankenbauer u Sotu. 6. Josip Cik u Zagrebu. 7. Ferdo Hefele u Sisku 8. i 9. Mišo Mutavgjić u Dubici. 10. Despot Teodorčević u Kutini.

Sitne vijesti: Kako se ima pisati ime „Bihać" str. 164. Kada je proširena crkva u Novome u Kaštelima str. 165. (Dr. Josip Aranza.) — Rimske starine u Zagrebu str. 161. Iz ličko-krbavske županije str. 161. Naselbine iz kamenoga doba u Slavoniji str. 162. Zanimiva našašća u Hrvatskoj i Slavoniji str. 163. Grobovi halštatskog doba u Vrepcu kod Gospića str. 163. Slavonsko arheološko društvo u Osijeku str. 165. Ustrojenje austrijskog arheološkog instituta str. 165. † Dr. Ivan Crnčić str. 166. † Ilija Okrugić str. 166. † Giuseppe Fiorelli str. 166. † Ernest Curtius str. 166. (Dr. Josip Brunšmid.) — Franjo pl. Pulszky. (Josip Purić.)

Književne vijesti: Truhelka, Slavonski banovi str. 168. Vasić, Novci kolonije Viminacija str. 168. Kubitschek, Zur Frage der Ausbreitung des Christenthums in Pannonien str. 169. Jireček, Das christl. Element in der topograph. Nomenclatur der Balkanländer str. 169. Evangelium s. Joannis str 169. Bulletino di Archeologia e Storia Dalmata str. 169. Starohrvatska prosvjeta str. 170. Glasnik zem. muzeja u Bosni i Hercegovini str. 170. (Dr. Josip Brunšmid.) — Bojničić, Der Adel von Kroatien und Slavonien str. 167. (E. Laszowski.) — Zbornik za narodni život i običaje str. 170. Radić, Osnova za sabiranje i proučavanje gradje o narodnom životu str. 170. Trojanović, Starinska srpska jela i pića str. 170. (Josip Purić.)

Društva i uredničtva, od kojih hrvatsko arheološko društvo dobiva časopise i spise u zamjenu za svoj „Vjesnik“ str. 171. „Vjesnik“ obsiže 176 str. u 4-ni, te je obskrbljen sa 18 tablicâ i 26 planova i slikâ u tekstu.

Izvještaj treće glavne skupštine „Bihaća“ hrvatskog društva za istraživanje domaće povjesti, držane u Spljetu 30. prosinca 1896 Preštampano iz „Vjesnika hrv. arheološkog društva“. Nova serija, godina II. 1896—97. str. 19 u 4-ni. sa 18 slikâ u tekstu. U tom su izvještaju tri članka: I. Izvještaj uprave o dosadanjem društvenom radu. Od prag. prof. Fr. Bulića. II. Izvještaj stručkovnog odbora o znanstvenom društvenom radu. III. Izvještaj blagajnika o ekonomičnom stanju društva. Drugi se članak dieli na dvoje: 1. Izvještaj ili dnevnik prigodom izkapanja društva „Bihaća“ na Mirima od 24 kolovoza do 19 rujna 1896, od gosp. P. Ergovca, i 2. Od msgra. Bulića pročitano izvješće Dra. L. Jelića o iskapanju na Mirima s povjesno-umjetničkoga gledišta. Po tim izvještajima doznajemo, da je družtvo „Bihać“ 1896. god., u okviru već prije odkrivenih temeljâ sgradje na „Mirima“, odkrilo starinski dvostruki tisak za ulje, kao što i toč za mlivenje maslinâ. Nas ne može da uvjeri, jer nam se čini, da silno hramlje razlaganje gosp. Dra. Jelića, kojim hoće da dokaže, da je baš na tom mjestu morao biti hrvatski kraljevski dvorac „villa regalis“ na Biaču, „premda se je“ kako i sam kaže „dosele po starijoj, donekle osnovanoj predaji, skoro izvjesno onu zgradu smatralo samostanom sv. Petra od Klobučca“. („Bihać“, III. izvješće, 19 i dalje.) Gospodarstvene sgradje imali su, i u ter kakvom obsegu, i slavni staro-hrvatski benediktinski samostani, pa zašto i samostan s. Petra od Klobuka ne bi bio mogao imati svoj tisak za ulje? Ako se po do sad odkrivenim temeljim sgradje ne može tvrditi da je ono bio samostan, a to se ne može kazati, niti da je bio kraljev dvorac. „Djelomično otkriti temelji *curtis* u Biskupiji kod Knina“ o kojima gosp. Dr. Jelić kaže da „se nekima (a drago bi nam bilo znati koji su to *neki*, jer toga mi još do sada niesmo čuli baš od nikoga) čini biskupskom crkvom s. Marije“, pokazuju upravo, kao da je onaj dvorac bio razporedjen na način samostana. Ako je kralj Bela (g. 1251) učinio „sibi parari hospitium apud ecclesiam sancti Petri“, otolen se ipak neda zaključiti, „da je kraljev *hospitium* bio krunski dvor“, jer je kralj Bela vrlo dobro mogao narediti, da mu se pripravi stan u benediktinskomu samostanu. Naravska je stvar, da je Toma Naddjakon imao razlikovati „Belin *hospitium* od same crkve sv. Petra, veleć apud *ecclesiam s. Petri*“, jer se razumije po sebi, da nije mogao kazati da mu je pripravljen „*hospitium*“ u samoj crkvi sv. Petra. Kad se zna, da je uz crkvu obstojao samostan, ima se i razumjeti, da je suvremeni pisac mislio o samostanu. Nego g. Dr. Jelić hoće da zanieče i obstanak samog samostana, i ako ga u izpravi od g. 1189 nalazi izričito spomenuta! — Ako je u saborskoj odluci od god. 1185. crkva sv. Petra podložna nadbiskupu spljetskomu, po tomu se ne može zaključiti da je ona bila mirskom župom, nego se može tek pomisliti, da je opatska samostanska nadarbina bila pridružena sa nadbiskupskom, tim više što u sp. izpravi od 1189 g. koludra Petra nahodimo, gdje je primio „*administrationem monasterii*“ t. j. upravu dobara samostanskih. — Ako je istina, da se postanak zgrade mora „pripisati dobu starijem od XII. vijeka, te da po svoj prilici spada u IX. vijek“, onda se tim potvrdjuje mnjenje presv. Milinovića, da je samostan sv. Petra od Klobučca utemeljio hrvatski vladar Trpimir u IX. vieku[1]. Listina od 1189, koju je i Kukuljević[2] nazvao da je takova, kojom „Petar kaludjer *popisuje zemljišta* i medje samostana sv. Petra od Klobučca kod Trogira“, nije i ne može da se zove „fundacijonalnom listinom“, kako to čini Dr. Jelić samo s razloga, što se u njoj tek spominju „*zakladatelji*“, *fundatores* „istog samostana“, jer je, kako znamo, patronatsko pravo „povlastica, koju crkva daje iz zahvalnosti svojim *dobrotvorima* i *njihovim nasljednicima*[3]“, pa ne treba da utemeljitelji sami budu prisutni za vršenje patronatskog prava, nego ga na isti način mogu vršiti i njihovi nasljednici, i zato se je Petar kaludjer posavjetovao bio „sa svim zakladateljima istoga samostana, i Hrvatima i Latinima“, kao nasljednicima pravih utemeljitelja nadarbine, a *sa svima*, jer se vidi da je na nadarbinu sv. Petra imalo patronatsko pravo više osobâ. Da ta listina bude fundacijonalnom, trebalo bi da budu napose spomenuta imena pojedinih osoba, koje su utemeljile nadarbinu. Kad su imena izostavljena, razumije se da je nadarbina mnogo starija od listine i da su tada svakomu dobro poznate bile osobe, koje su nerazdjelivo od starine a po nasljedstvu vršile patronatsko pravo. U toj listini niesu, kako tvrdi Dr. Jelić, spomenuti kao zakladatelji „kraljevski podžupan Ivarac Stombrada, Grubina i Dražena“, nego su podžupan kraljevski Ivanic Strunbrada, „Desiz Meiumis, Drazina Neuina Valizi“ istaknuti kao prikazivači i razsvjetljivači „ostensores et illuminatores“ samostanskih zemalja S. Petra, dok su jim se postavljali stalni kameniti medjašni biljezi, da se mogu razlikovat od tudjih zemalja. Zato je i sastavljena sp. listina, koju Dr. Jelić nepravo zove „fundacijonalnom“, t. j. „*omnes*

[1] Milinović u „Viestn. hrv. arh. dr.“ god. VII., str. 77—82.
[2] Cod. dipl. II str. 154.
[3] Dr. F. Belaj, Kat. crk. pravo I, str. 190 191.

terras, quas monasterium sine alicuius contradictionis obstaculo possidet, illuminare et certis limitibus determinare, et per eorundem terminos lapidum signa infigendo, ab aliorum terris distinguere curauimus, et **scripto redigimus**[1]". Tu se još dakle i izričito kaže, zašto je listina sastavljena. Da nije nadarbina davno prije utemeljena bila, ne bi potrebe bilo da budu prisutni toliki svjedoci, koji su imali potvrdjivati, koje li su zemlje pripadale sv. Petru i koji li su im poznati medjaši, te da se u listini kaže n. p. „terra que intra predicta signa *constat* sancti Petri est", ili kao na drugim mjestim iste izprave, „est terra sancti Petri".

Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini. Urednik Kosta Hörmann. IX. 1897. 3. Sadržaj: Dr. Ljudevit pl. Thalloczy: Historička istraživanja o plemenu goričkih i vodičkih knezova. (Sa 13 slika u tekstu). P. Aleksander Hoffer: Zlato i druge rude u travničkom kotaru — Safvet beg R. Bašagić: Najstariji ferman begova Čengića. (Sa 1 tablom.) Književnost. — 4. Sadržaj: Prof. Vjekoslav Celestin: Nalazak zlatnih novaca u Osijeku. (Sa 2 slike u tekstu.) - Karlo Pač (Patsch): Mali rimski nahodjaji i posmatranja. (Sa 2 table i 13 slika u tekstu). – Vladimir S. Corić: Sultan Džem, sin Muhameda II. — Franjo Fiala: Uspjesi prekopavanja prehistoričkih gromila u jugoistočnoj Bosni (do Glasinca) godine 1897. (Sa 1 tablom i 75 slika u tekstu). — Karlo Patsch: Mithracum u Konjicu. (Sa 3 table i 19 slika u tekstu.) — Franjo Fiala: Nekoliko grčkih šljemova, nadjenih u Bosni i Hercegovini. (Sa 3 table i 11 slika u tekstu.) — Karlo Patsch: Dalmacija i Dacija. – Franjo Fiala: Arheološke bilješke iz Bosne i Hercegovine. (Sa 1 tablom i 8 slika u tekstu.) — Književnost. — Različito.

Gli Slavi ed i Papi. Pel Sac. Giovanni Marković, Dottor di teol. per nomina di S. S. il Papa Leone XIII. Parte II. Vol. II. Zagabria. Officina della Società tipografica (Dionička tiskara) 1897, str. 632 u 8-ni To je drugi i zadnji dio objavljenog već djela Sadrži sliedeća poglavja: Capo I. – Delle relazioni della Russia con Roma sino al concilio di Firenze, p. 1 40. (Ob odnošajima Rusije s Rimom do florentinskoga sabora str. 1—40.) — II. Relazioni della Russia con Roma sino alla morte di Vasilj III (1439—1533), p. 41—63. (Odnošaji Rusije s Rimom do smrti Vasilja III (1431—1533) str. 41—63.) — III. Relazioni della Russia con Roma sotto il regno d'Ivan il Terribile (1533—1584) p. 64—88. (Odnošaji Rusije s Rimom za vladanja Ivana Groznoga (1533—1584) str. 64—88.) — IV. Relazioni della Russia con Roma sino alla fine della reggenza di Sofia (1584—1589.) p. 89—120. (Odnošaji Rusije s Rimom do konca vladanja Sofijina (1584—1689) str. 89—120.) — V. Pietro il Grande (1689—1725), p. 121 - 152. (Petar Veliki (1689—1725), str. 121—152.) — VI. I successori di Pietro il Grande fino a Caterina II (1725—1762), p. 153 168. (Nasliednici Petra Velikoga do Katarine II (1725—1762) str. 153—168.) — VII. Caterina II (1762 1796), p. 169 194. (Katarina II (1762 1796), str. 169—194.) — VIII. Paolo I e Alessandro I (1796—1825), p. 195—224. (Pavao I i Aleksandar I). — IX. Nicolò I (1825 1855), p. 225—256. — X. Alessandro II (1855—1881), p. 257—304. — XI. La Serbia dal secolo VII fino alla morte di Stefano il Primoincoronato, p. 305—343. (Srbija od VII. vieka do smrti Stjepana Prvovjenčanoga.) — XII. La Serbia dopo la morte di Stefano il Primoincoronato sino al 1389, p. 344—387. (Srbija po smrti Stjepana Prvovjenčanoga do 1389 g.) — XIII. La Serbia dopo il 1389, e i Serbi dell'impero austro-ungarico, p. 388 - 437. (Srbija nakon 1389 g., i Srbi austro-ugarskog carstva.) — XIV. Il Montenegro, p. 438—474. (Crnagora.) — XV. Il Montenegro (Continuazione), p. 475—501. (Crnagora (Nastavak) str. 475—501.) — XVI. La Bulgaria fino all'anno 1040, p. 502—535 (Bugarska do g. 1040.) — XVII. La Bulgaria dal 1040—1207, p. 536—560. — XVIII. La Bulgaria dal 1207—1292, p. 561—584. — XIX. La Bulgaria dal 1292 sino di nostri giorni, p. 585—608. (Bugarska od 1292 do naših dana.) — Supplemento (Dodatak) str. 609. – Sommario (Kazalo str. 611 632.) — Na str. 315 podkrala se je u bitnji prepisivanja pogreška „S. Pancrazio nell'isola di Lacroma" na mjesto isola di Meleda". Ne treba nam ovdje izticati, kako je domaća i vanjska znanstvena kritika primila zahvalnošću i priznanjem ovo prezlamenito i u pravo doba izašlo djelo našeg veleuč. Dra. Markovića. Vriedno bi bilo i koristno, da se djelo „Gli Slavi ed i papi" prevede na hrvatski za širje slavensko i hrvatsko občinstvo.

Izvestja muzejskega društva za Kranjsko. Urejuje Anton Koblar. Letnik VII. — Sešitek 3: I. Vrhovec: Gorski zakon in gorske pravde. (Dalje.) — V, Steska: Beležke o nekaterih cerkvah v kočevskem dekanatu. — Dr. Fr. Kos: Loško gospostvo l. 1630. — Mali zapiski. — Ivan Kunšić. — Imenoslovni paberki. — Seš. 4: I. Vrhovec: Gorski zakon in gorske pravde. (Dalje.) — Dr. Fr. Kos: Iz domače zgodovine. (Doba od 843—867.) — Dr. Fr. Kos: Loško gospodstvo l. 1630. (Dalje.) — Mali zapiski. — r: Zgodovina župnij in zvonovi v dekaniji Radolica. — I. K.: Važna češka knjiga. — Ivan Kunšić: Očenaš za Francoze. — Zlamenita je započeta razprava Dra. Kosa. koje su već izašli članci: I. Verdunska pogodba, II. Vojvoda Pribina v Dolenji Pannoniji i III. Razmere po Vzhodni

[1] Cod. dipl. II na nav. mj.

marki in Karantaniji — jer donaša liepu svjetlost u stariju povjest Slovenije te najbliže susjede panonske Hrvatske.

Věstnika českoslovanských musei a spolků archæologických izašli su svi brojevi (8—12) za god. 1897. te 1. br. za god. 1898. s ovim sadržajem: Rozpor mezi archaeologickým i přírodovědeckým oddílem musea venkovského. Sjednává Kl. Čermák. — Bělehradské musem. Sděluje Jos. Zd. Raušar. — Artikule kůru literáckého v Poličce. Podává Vaclav Batík. — Cesta faráře řádu německý rytířů z Gdaňska do Čech r. 1402. Překládá z „Tresslerbuchu“ Klim. Čermák. — Musejní spolek „Palacký“ v Poličce. — Museum v Soběslavi. — Nejstarší obyvatelé Čech. Z různých pramenů sestavil Gustav Kobliha, řid. měst. školy v Humpolci. — Líteratura.

Mince království Českého za panování rodu Habsburského od roku 1526. Sešit 6. Mince Leopolda I. (1657—1705). Kliment Čermák, c. k. konservator a předseda musejniho spolku „Včela Čáslavská“. Hlavni spolupracovník a redaktor časti obrazové Bedřich Skrbek numismat a kustos městskeho musea v Pardubicích. — S. 257 obrazy mincí. Vydáno podporou České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnosť a umění. — Str. 331—426. — Tab. LXXXII—CI. To je 6. svezak uprav monumentalnoga djela o novcima češke kraljevine za vladanja habsburžke porodice od g. 1526. brata Čeha, neumornoga i veleučenoga gosp. Klimenta Čermáka u Časlavi. Djelo je to, koje, kad bude svršeno, služit će na diku srodnomu nam narodu češkomu, a ponosili bi se s njim i veći narodi. O istomu razdoblju, to je najizvrstnije do sad izašlo numizmatičko djelo, pa za takovu stečevinu možemo uprav da čestitamo češkoj nauci i književnosti!

Časopis společnosti přátel starožitností českých v Praze. Ročnik V. Číslo 3. Redaktor: Dr. J. V. Šimák. Obsah: Dr. J. Matiegka: O bronzových jehlách s úškem. Předneseno ve členské schůzi 7. XII. 1896. (S taboulkou.) — Marie V. Ježkova: Májky. (Se 2 vyobrazeními.) In. Lad. Červinka: „Hromové kameny“. Pravěké nástroje v lidovem lečení (Dokonč.). — F. Zuman! Opevnění města Bělé. (Se 3 vyobrazeními.) — Antonin Tomiček a Josef Siblík: Přispěvky k dějinám školským. I. a II. — Dr. Vojt. J. Nováček: Řad bratrstva literátského v Sušici r. 1603. — L. Štěpán: Pověsť o koženém mostě. Z okoli Kokořína. — Různé zprávy. — Literatura. — Příloha znaková (kreslí a popisuje Vojtěch Král ryt. z Dobre Vody).

Kwartalnik historyczny. Organ towarzystwa historycznego założini przez Xaverego Liskego pod redakcyą Aleksandra Semkowicza. Rocznik XI. — Zeszyt III. — 1897. We Lwowie. — Str. 483—688 u 8-ni. Sadržaj:

1. Adolf Pawiński, jako historyk sejmiku polskiego przez Władzimierza Spasowicza.
2. Udział ś. p. prof. Pawińskiego w wydannictwie p. t.: „Zródła dziejowe“, przez Aleksandra Jabłonowskiego.
3. Ze wspomnień osobistych o Adolfie Pawińskim, przez Aleksandra Kraushara.
4. Miscellanea: 1. Przyczynki do dziejów XVII. w. z archiwów prywatnych, przez Wiktora Czermaka.— 2. Wiadomość o Polakach, którzy się kształcili w kollegium Nazareńskiem XX Pijarów w Rzumie, przez Ks. Stanisława Biezańskiego.
5. Recenzye i Sprawozdania. (Spis omówionych książek i rozpraw zob. na ostotniej stronie okładki.)
6. Przegląd literatury historyi powszechnej: III. Historya nowożitna I, przez L. Finkla przy współudziale Tad. Bosakowskiego, Stan. Kętrzyńskiego, Wład. Kucharskiego, Wład. Lenkiewicza, Wład. Podlachy, Stef. Rudnickiego, Wł. Semkowicza i Ad. Szelągowskiego.
7. Przegląd czasopism za pierwszy kwartal 1897. r., przez Wł. Semkowicza.
8. Sprawozdania z posiedzeń Towarzystwa historycznego
9. Od Redakcyi.

Poljački taj „Historični kvartalnik“, koji u debelim svezcima eto već dvanaesta godina da izlazi u Lavovu pod vještom redakcijom Aleksandra Semkowicza (Adresa: Lwow, Biblioteka Uniwersytecka), krasna je smotra za historičku književnost, bez koje nebi imao biti ni jedan hrvatski stručnjak na polju sveobće pa i domaće povjesti, jer se u njoj nalazi podpun pregled i obširna kritika svekolike najnovije historične literature na bilo kojem evropejskom jeziku. Predbrojba zapada samih 6 for. godišnjih.

Указатель церковно-археологическаго Музея при кіевской духовной Академіи. Составилъ Н. И. Петровъ Второе изданіе. исправленное и дополненное. Кіевъ. 1897. Str. 392 u vel. 8-ni. Taj vodja kievskoga crkovno-arkeologičnoga Muzeja pri kievskoj Duhovnoj Akademiji ovako je razdieljen prema razporedu samoga Muzeja:

Prva soba: Prvobitne i povjestne starine, navlas poganskog obilježja, str. 3—30.

Druga soba: Krimske i djelomice kavkazke starine; crkveno-graditeljska gradiva i spomenici; akvareli i crteži, urezane daske; drvorezi i snimci s njih, str. 30—44.

Treća soba: Muravjevska kolekcija starinâ i svetinjâ, str. 44—55.

Četvrta soba: Pripadnosti kršćanskih hramova i kršćanskog općenitog bogoslužja, str. 55—96.
Peta soba: Ikone i slike, krstovi i krstići, str. 96—153.
Šesta soba: Filaretska sbirka slikâ, stečena od trgovca Sorokina, str. 153—160.
Galerija: Nacrti i portreti; kipovi; novci i spomenice; pismeni spomenici i pečati, str. 160—208.
U škafama akvareli, svjetlopisni snimci, drvo-, kameno-, bakro i čeliko-rezi i ilustrovana izdanja. str. 209—223.
Prilog I.: Pregled predmetâ, pristupivših u muzej u doba sastavljanja i tiskanja Vodje, str. 223—238.
Prilog II.: Sbirka Nikole Aleksandrovića Leopardova, str. 238—291.

Po osnovnom Vodji ima u prezlamenitom Muzeju kievske akademije 15.843 broja, a 9.050 u Leopardovskoj sbirci, svega skupa dakle 24.893 komada.

V. M. Florinskij: *Prvobytnyji Slavjane po pamjatnikam ich doistoričeskoj žizni. Opyt slavjanskoj archeologii. Tomsk.* I. dio, 1894. II. dio 1896. Str. 355 + 272. Sa više tablicâ i ilustracijâ u tekstu. U velikoj ljubavi prama rodnom Slavenstvu i u nedostatnosti pomoćne strukovne literature u dalekom Tumsku, treba tražiti uzrok tomu, što je sastavljač osnovao svoje neke teorije na zastarjelim znanstvenim hipotezama te je više puta bio prisiljen da pripiše Slavenima stvari, koje niesu slavenske. Na primjer drži on jošte za Slavene stare Kimerijance, Skite, Tračane, Bugare, Hune i Ilirce, premda su takova nagadjanja već davno temeljito pobijena i odbijena. Sa svim tim ima u ova dva prva svezka na širokoj podlozi osnovanog djela, dosta krasna arheologična gradiva, crpljena navlaš u sibirskim muzejima u Tomsku, Minusimskom i Tobolskom; te nauka ima biti zahvalna g. Florinskomu, koji tolikim marom iznosi na svjetlost tolike do sad slabo poznate činjenice. U sliedećim svezcima po svoj prilici će se neumorni gosp. istraživalac nastojat obzirati na osnovane prigovore evropejske kritike, što će biti svakako na korist nauke u obće a navlaš same slavenske arheologije, kojoj i mi posvećujemo skromne naše sile.

Uredništvo.

Das Christliche Element in der topographischen Nomenclatur der Balkanländer von Dr. Constantin Jireček, Wien, 1897. C. Gerold's Sohn (Posebni otisak iz Sitzungsberichte der Kais. Akademie der Wissenschaften in Wien).

U sve je u ovoj zlamenitoj knjižici 98 strana, a dijeli se na glave, te jim je ovo sadržaj:

Einleitung. — I. Ansiedlungen mit Heiligennamen. II. Uebertragung von Ortsnamen durch Heiligenlegenden. — Anhang. — I. Die bulgarischen Burgen bei Manuel Philes. II. Die geographischen Namen in der bulgarischen Visio des Propheten Isaias. III. Sirmien und die civitas Sancti Demetrii. —

Ova je knjiga za starinare pravi vogj, te se po njoj može otkriti i ispitati dosta drevnijeh crkava i navesti narodno jim ime, vijek i opis dotičnoga spomenika.

Kod Dubrovnika se n. p. (str. 41.) spominje godine 1253. црькы скѣте тѣкьлє i 1399. (Monum. serb. 38) crkva *Sxete Tekle* u Orašcu, kod *Gromače* Do spomenute je crkve dolazila *Astarea*, bivša *stara dubrovačka krajina*. I dan današnji povrh Orašca je *Diklina glavica*, a tu je ruševina i grobnica. Povrh Lopuda je (u Gružu, blizu Dubrovnika) *Mala* i *Velika Petka*. Tu je na Maloj Petki dan današnji crkva Sv. *Ane*, a na velikoj su Petki samo ruševine drevne crkvice Sv. Petke.

Izmegju Trstenoga (Cannosa) i Orašca (Valdinoce) je *Petkoraća*, a to je prosta nadarbina Sv. Ane u Brsečinama, jer su se sve Sv. Petke u Dubrovačkome prozvale Sv. Anom, kaonoti što padaju u isti dan, t. j. na 26. julija.

Ovdje bi se moglo navesti nekoliko crkava, osobito u Dubrovačkomu, al' je ovo prosta napomena, te mi je spomenuti čuveno *Bračero* brdo (Sveti Vrači, str. 43. = Kuzma i Damjan), a tu je bila drevna crkva *Svetijeh Vrača*[1], te joj se i dan današnji vide ruševine na spomenutomu brdu, izmegju Maloga i Velikoga Stola, povrh Trstenoga (Cannosa)[2]. Crkvica je V. ili VI. v. i spada megju staro-

[1] I sada gornji dio sela Trstenoga, biva *Propagje* slavi kao svoga *parca* Sv. Kuzmu i Damjana.

[2] Crkva se sv. Vida, sadašnja matica u Trstenomu, spominje u *Matrikoli* Sv. Vida (pogl. 16.) god. 1470 i 1471.. t. j, „Cap. 16. Adì 7 ottobre 1470 d'avanti la Chiesa de Santo Vito ordenamo li nostri officiali Savco Marinovich, Zvieteo Rajanovich, Radussin Milavich, Clapaz Tomascevich, — Cap. 17. Adì 6 ottobre 1471 d'avvanti la Chiesa de Santo Vito Radivoi Dobrasinich, et Dragich Radigevich officiali dell'anno presente congregato tutto Lo Capitulo omnes con condition nullo descrepante sic ordinaverunt. Volemo et ordinemo che se debbia celebrare una Messa per ogni Mese per Anima delli Benefatori nostri in perpetuum, e de poi La Messa se debbia, andar cum la Croce per Lo Cimitorio appresso allo Prete con Le Candelle in mano, e se alcuna fiata li Officiali Lassassero per negligenza siano tenuti a pagar de pena, due gross.ti per uno se intenda quando per ogni Mese non celebrando Lo sopraditto Officio, che sono duodeci fra per anno *observetur in perpetuum*".

kršćanske, a za potvrdu nam služi utarak igle otarske pregrade sa plohorezanim lozovim išće i grozdove. Navedeni je vap. utarak dug m. 0·42½; širok 0·14, debeo 0·14 cm. S drug utarka debljina 0·10½ cm. Sa strane su odvagjeni žljebovi, te se vidi obilježje, kako je igl kopčana uz pregradu.

Ovo je sada samo uzgrede, a da navijestim ovo drevno odkriće, gdje će se izvaditi i istraživanja i drugijeh starina, pa će se tako, po svoj prilici utanačiti i ime Trstenomu (Ca Evo kako postaje za starinare kao *vade mecum* knjiga čuvenoga *Dra. K. Jirečeka*, te se tak popunjati u svijem krajevima na Balkanu od strane različitijeh lokalnih starinara, s toga je s knjizi u velike potrebiti opširan registar.

U Dubrovniku, na Očiće 1897.

Vid Vuletić-Vuka

Izvještaj

ɔraviteljstva Hrvatskoga starinarskoga družtva u Kninu o družtvenom radu i napredku kroz zadnji tromjesec.

Provedene su izkopine u selu Koljanima, gdje je prije bio našast mač, sa uspjehom, koji se opi- : u ovom broju u posebnom članku.

Naš povjerenik gos. Vladimir Ardalić nabavio je za družtvo jednu ostrugu željeznu sa saponima VII. ili VIII. vieka, koju je Mile Berić našao u jednom grobu na svojoj oranici u Varivodam. Na ɔ u mjesto nalazišta pošao je kašnje družtveni predsjednik i uvjerio se je, da radnik, neznajuć prei- ivati zemlji, zameo je drugu ostrugu i valjda još kakav drugi predmet. Suviše uvjerio se je, da na oranici ima i drugih pretraženomu sličnih suvremenih grobova, pa da bi trebalo i na tom mjestu ɛmatično kopati.

Isti gosp. Ardalić nabavio je za družtvo dvie ostruge posve slične onima iz Koljanih, što ih u nu broju opisujemo. Na njih su se seljani slučajno namjerili u jednom grobu u Bratiškovcima ne skradinske, kod Skroborijinih kuća.

U zadnjem našem izvještaju napomenuli smo, kako se je naš družtv. povjerenik Vlade Ardalić ɹjerio u svojoj bašti na grobove iz prvog doba srednjeg vieka. Sad nadodajemo, da su se i njegovi edi Gjuro i Jakov Ardalić namjerili, s iztočne strane od Vladine na svomu zemljištu na istodobne ɔove, sa jednakim prilozima. Neke smo odkupili za naš muzej.

Na oranicama Ante Brkljače i Josipe udov. Brkljača u Biskupiji pod Bračića kućama naišlo se ɔdjer na grobove iz prvog doba srednjega vieka, pa je tu družtvo dalo pootvorati nekoliko grobova istima je našasto priloga iz hrvatskog najdavnijeg doba.

Vriedni župnik Perušića O. Perišić, izvodeć neke najnuždnije radje na područnoj crkvici Sv. Duha odgradju, starinskoj *Asseriji*, namjerio se je na važan starinski kamen. Ne znajuć župnik ima li kamen ostaviti na mjestu nalazišta i naumljene radje obaviti, ili starinski kamen vaditi, uz znatne kove, u sumnji uteče se za savjet našem družtvenomu predsjedniku, koji se je tad slučajno nabodio ɛolici benkovačkoj. Ovaj sa župnikom odmah pohiti na mjesto nalazišta, i pošto se uvjerio, da se o veoma važnim starinskim ruševinam, dao je na troškove družtva izvadjati najnuždnija izkopavanja, odobno je brzojavno obaviestio c. k. konservatora Glavinića, kojega Podgradske starine napose zanimaju alazištu i zamolio ga, da bi odmah tamo došao i razpoložio, što bi cienio, da zaslužuje onako važno riće. Pod nadzorom družtvenoga predsjednika radnici prvi dan odkriše čitavu ogromnu glavnu gredu itrav) profilovanu i uresenu akantusovim lišćem, dugu 2·72 m, široku 0·60 m, visoku 0·96 m, sa nadpisom ɛojemu su slova 0·18 m visoka: DEC AVGVR PORTIGVM. Isti dan našlo se je još raznih sitnih naka arhitektoničkih, te jedan ulomak stupića i jedna nadstupina iz hrvatskog doba. Drugi dan od- se opet jedan prag, dug 3·48 m, širok 0·44 m, visok 0·81 m, sa jednakom izradbom i slovima FIERI SIT. Takodjer odkrio se je u zidu crkve jedan oveliki treći ulomak glavne grede sa slovima IMV. Nadalje našlo se ogromnih komada korniža sa urezanim uresima, jedna velika nadstupina ntskoga reda i mnogo grobovâ iz hrvatskog doba a u njima nekoliko sitnih priloga. Ova kratka a od dva dana dostatna bijaše da se uvjerimo, kako se je naišlo na veoma važne rimske spomenike, o je važnije, da se predmeti nahode skoro u prvobitnom položaju, te nije sumnje, kad se nastavi anje, da će se upravo neočekivana uspjeha postići. Kašnje je isti župnik ot. Perišić nastavio kopanje družtvene troškove i opet u blizini našao ulomak glavne grede dug 3·50 m sa nadpisom: OMNIVM)ER(iatum) i još drugih arhitektoničkih komadja. U jednomu je grobu našao uz mrtvaca kalež, koji alibože dosta oštećen, ali je od velike vriednosti za našu narodnu umjetnost.

Za nas pak Hrvate je važno, što će se na istim ruševinam odkriti temelji starohrvatske crkve, su se takodjer pokazali.

Družtvo će ove izkopine u dogovoru sa prehvaljenim g. župnikom, prepustiti onima, koji se bave kim razdobljem, nu pošto ne ima sumnje, da će se tu naći još važnih hrvatskih starina, družtvo će ržati pravo na njih.

Zadnjeg tromjeseca družtveni je predsjednik po svojem posebnom poslu putovao Dalmacijom, te ne puštajuć s vida hrvatske starine, postigao je dosta znatnih uspjeha. U Pridrazi, občine novigradske, kod župske crkve sv. Martina, koja se je skoro čitava sačuvala u starom obliku, posakupio je i prenio u družtveni muzej desetak raznih uresnih i nadpisnih ulomaka iz doba hrvatske samovladavine. Ovu zadnju okolnost naročito napominjemo, eda rodoljube na sve naše krajeve upozorimo, da paze, da se nebi unapried uništavali ti naši slavni i veoma zlameniti spomenici. Naš se je predsjednik uprav sgrozio, kad se je uvjerio po raznim mjestima Dalmacije, da je množtvo tog blaga u zadnje doba osakaćeno i uništeno.

U selu Hrvatcima opazio je na kući medju vratima Dujma Stipanovića uzidan mali ulomak pletera a na kući Luce udov. pok. Stjepana Stipanovića dva oveća komada pluteja sa pleterom i pticama, izradjena u slogu hrvatsko-bizantinskomu.

Sličnih obreta učinio je po mnogim mjestima zagorske i primorske Dalmacije. Najvažniji su oni učinjeni po staroj kneževini Neretvanskoj „Poganiji“, o čemu će malamal u ovomu časopisu biti obširnije razpravljano.

Stupiše iz nova u naše družtvo: Juraj pop Carić, prof. bogoslovnoga sjemeništa Zadar, občina Split, utemeljitelji. Vladimir Hurban, evangjelički župnik, Stara Pazova. Vladimir pl. Šimić, ravnatelj štedionice, Krapina. Ot. Andjeo Frankić, župnik, Zavojane. Franjo Šeni kod kr. stola sedmorice, Zagreb. Dr. Ante Pavelić, zubar, Zagreb, Ante Banović, trgovac, Dol. Tuzla. Stjepan Pliverić, sudbeni viećnik, Zagreb, svi redoviti. Zauzimanjem povjerenika g. Akačića: Jerolim pop Šandri, župnik, Vinišće kod Trogira. Ot. Metod Mirić, Dominikanac, Šibenik.

Izvješće X. glavne skupštine
Hrvatskoga starinarskoga družtva u Kninu.

Zapisnik

desete glavne skupštine Hrvatskoga starinarskoga družtva, obdržane u Kninu u „Prvomu muzeju hrvatskih spomenika“ dne 23. rujna 1897. u 11 sati pr. podne, pod predsjedničtvom ot. Luigja Maruna, uz sudjelovanje dra. Mihe Šimetina, družtvenoga tajnika, i Josipa Lovrića, blagajnika, Frane Radića, glavnoga izvjestitelja družtvenog znanstvenog odbora, i sedamnaestorice družtvenih članova, sa sliedećim dnevnim redom:

I. Izvještaj upraviteljstva: a) govor predsjednika; b) izvještaj tajnika; c) izvještaj blagajnika; d) izvještaj znanstvenoga odbora.

II. Obnovljenje upraviteljstva: a) izbor predsjednika; b) šestorice suodbornika; c) pregledateljâ računâ.

III. Obnovljenje znanstvenog odbora: a) izbor glavnog izvjestitelja; b) izbor petorice suodbornika.

IV. Slučajni predlozi, koji u smislu §. 4. slovo b. družtvenih pravila, treba da budu barem tri dana pred skupštinu družtvenomu upraviteljstvu pismeno dostavljeni.

Predsjednik otvara skupštinu sa sliedećim govorom:

Veleštovana gospodo, slavna skupštino!

Zahvaleć svetoj providnosti, ovo je deseta glavna skupština, što ju imam čast otvarati kroz desetgodišnji, na 3. srpnja ove godine, prekoračeni družtveni život. Deset je, dakle, godina minulo družtvenoga života, a dvanaest, odkad je za prvi put u naš narod odlučno turena rieč o razjašnjivanju hrvatske prošlosti po arheologičkim spomenicima, a osobito onima, koje zemlja krije, koji su bili propali za naš narod i znanost.

Drugom prilikom nahrcismo, kolika je smionost bila, u malenome Kninu, ustrajati znanstveno družtvo, pa opet takovo družtvo, koje u obće najmanje okuplja družinara; pošto se bavi hladnom, poput onih hladnih kamenova, što ih na svjetlost iznosi, arkeologijom. Mislim, da će težko biti vjerovati nastajućem naraštaju, koji će, nadam se, u daleko povoljnijim prilikam živjeti, koliko je i kakove prepone imalo prebrditi, kolike borbe održati naše družtvo, baveći se sa ovako svetim poduzećem. Sumnjam, da bi najbujnija mašta ponajboljeg romanopisca umislila tako obilnih, raznovrstnih zapletaja, kao što ih čuva družtveni ljetopis, koji kazuje tragične faze našega družtvenoga dosadanjega života.

Što je družtvo tolike potežkoće susrelo, uzrok nije ležao ni u naravi poduzeća, a valjda ni u osobam, koje mu predstojaše, nego, per accidens, u političkim prilikam naroda našega; pa za to ona načela, koja podkriepljuju znanstveni rad i kod drugih naroda nahode najjačeg uporišta, kod nas su se našla u sudaru, te odtale potekoše i sve potežkoće naše.

Prva i glavna potežkoća ležaše u slabo razvijenoj narodnoj ideji.

Drugom prilikom, razpravljajuć o napredku narodne ideje, tvrdio sam, koliko je narodna ideja zadnjeg vremena napredovala, i koliko je otačbeničkom samosviešću naš narod proniknut. Na časove mi se pričinjalo, da je naš narod zar dublje proniknut samosviešću narodnom, nego što bijaše za iste narodne samostalnosti. To sam tvrdio, razmatrajuć, kako su naši stari Ilirci liepo naš narod knjigom i kulturnim ustanovam naputili k njegovoj boljoj budućnosti. Ovo mnenje još jače je postajalo, razmatrajuć silni otačbenički zanos pri tolikim bučnim slavam, što ih narod zadnjih godina upriličio, pa mi se pričinjalo, kao da će onaj žarki rodoljubni plam svako hrvatsko srce razplamtiti, na najveće žrtve za dobrobit naroda svojega.

Nu, s drugog pogleda, pomnjivo razmatrajuć duševno razpoloženje našega naroda prama svojim najmilijim narodnim uspomenam, kao što su one, koje naše družtvo sabire, a odnose se na našu prošlu slavu i slobodu, prvašnje mi uvjerenje stade kolebati; posumnjah o budnosti prave hrvatske samosviesti, te utiske, što jih dobih prigodom raznih svečanosti, ubrojih jih medju varave slike, i one časovite zanose usporedih blieskom svietlosti, što iz požara slame sine, pak odmah i umine.

Svaki narod, poslie ljubavi za svojim jezikom, za sobstvenom slobodom, ako je narod ponosan, treba da ljubi svoje mile uspomene.

Danas je znanost ustanovila mjere za sve i za svašto; bez mjere ne izvodi se ozbiljna upravo ništa. Za to ima mjerâ, kojim se mjeri i samosviest narodna, a medju tim mjerama spada i ljubav prama svojoj starini. Ako naš narod ne ljubi svoje starine, to je, ne ću kazati, slab znak njegova ponosa, al je dokazom, da stoljeća njegova robstva ostaviše na njegovom licu još duboke brazde, te se s toga i ne može zanieti za svojom starinom.

Svi vidimo, kako naš narod ima moćnih neprijatelja, koji ga nastoje na svaki način da omalovaže. Kad bi ti naši narodni neprijatelji stali promatrati, što je hrvatski narod kroz ovo deset godina, odkad na sav glas zapomagamo za podporu novčanu, za svoje starine učinio, doista imali bi još jedan argumenat, da pred prosvietnim svietom reknu, kako je kod hrvatskoga naroda nizoka samosviest; pošto spomenike svoje slave i slobode ne uvažuje i za nje se u dužnoj mjeri ne zanosi, a to da je znak, kako taj narod ne će brzo do svoje slobode doprieti.

Ono, što je naše družtvo do sada izvelo, učinili su pojedini Hrvati, dakako podporom naroda; ali, uvaži li se, da je ono, što se do sada učinilo, preveć malo, prama onomu, što se mogaše učiniti; a narod, što je novčanih sredstava pružio, da je to opet upravo sitnica prama onomu, što je, uz inače budniju samosviest, imao učiniti: ovu narodnu apatiju, u ovako svečanoj prigodi, nikako premučati ne mogu.

Moje je uvjerenje, da se svakom imućnijem Hrvatu, koji se hvasta rodoljubljem, a kroz desetgodišnji naš vapaj nije se ni sitnim obolom sjetio hrvatske starine, može u brk spočitnuti nizoka rodoljubna samosviest.

Bolno je promišljati, što toliki hrvatski zastupnici, koji se smatraju vodjama naroda, koji o svojem rodoljublju ne dozvoljavaju ni da se diskutira, u svojoj savjesti ne nadjoše opravdanim, ni novčića da doprinesu za hrvatske starine!

Ova opazka, žalibože, jednako vriedi za ogromnu većinu hrvatskih velikaša i drugih naših svietlih glava.

Najbolja karakteristika obćene narodne apatije prama svojim hrvatskim starinam zrcali se, po mom mnienju, u ponašanju hrvatske akademičke omladine i hrvatskoga sabora u Zagrebu.

Kod svakog naroda akademička omladina ponajbolje osieća patnje narodne, najvrućim se rodoljubljem oduševljava za sve, što smiera na sreću i veličinu svojega naroda.

Takova omladina znade se oduševiti i odvažiti na najveće žrtve za domovinu. Mi nasuprot stojimo pred činjenicom, koja se ne da sakriti, da se srdce hrvatske omladine do danas nije sgrijalo za uspomenam, koje kažu o davnini njezinog naroda, koje joj svjedoče, kako je njezin narod živio, dok je bio slobodan u slobodnoj svojoj državi.

Ne boli nas samo te, što se hrvatska omladina ne može da oduševi za svojim starinama, te da u naše družtvo stupi medju najzanosnije radnike, da nam se čim prije u pravoj slici ukaže lice naše prošlosti, nego nas još više boli radi bojazni, da, ako se hrvatska omladina ne zanosi za svojom prošlošću, kako to čine omladine svih drugih civilizovanih naroda, naravno je, da treba, da prianja uz kojekakove druge misli, o kojima sumnjam, da će Hrvatsku bez savjestnog i čistog hrvatstva, ikada učiniti slavnom i slobodnom.

Najviše nas boli, što hrvatski sabor u Zagrebu, taj predstavnik suvereniteta hrvatske države, pred opipnim dokazima velikog uspjeha našega družtva, do danas nije se mogao odvažiti, da nešto ozbiljna zaključi za prošlost naroda svojega.

Naše je družtvo od više godina umiljenom prošnjom kucalo na vrata sabora hrvatskoga, gdje sjede, bar bi tako trebalo da bude, najpatriotičniji ljudi; ali naša prošnja nije se skoro nit u pretres uzimala, nego se je jednostavno visokoj vladi sprovodila za uredovanje, bez da se je našlo shodnim, barem preporukom je sprovesti. Na taj postupak hrvatskoga sabora namećala nam se misao, kao da je hrvatski sabor onu našu prošnju smatrao za prošnju kakova veseljačkog družtva, a nije htio pomisliti, da je ono bio glas naše slavne, zaboravljene prošlosti, glas hrvatskih najslavnijih predja, koji nam ovu zemlju natekoše i kao najmiliju baštinu ostaviše; glas hrvatskoga ponosa i čovječtva. Kad se takov glas nehajno za uredovanje sprovodi, to bi nekako značilo nešto manje, nego da ga je sabor prezreo, kao da se zastidio one prošlosti, u ime koje se traži podpora!

Po momu skromnomu mnenju, hrvatski sabor, kad je čuo, da se je počelo govoriti o obretu hrvatskih spomenika, te, kad je kroz dvie tri godine uvidio uspjehe rada našega družtva, imao je kazati: „Hvala vam, ljudi, koji se latiste tog za sav narod veoma častnog i koristnog poduzeća; za to, da snage svoje ne izcrpljujete, u sakupljanje milodara, jer je dosta, da vi radite oko iztraživanja, sabiranja i kopanja, hrvatskomu saboru biti će briga, da sve vaše potroške podmiruje; jer je uvjeren, da svaku žrtvu, što u tu svrhu bude prinašati, dobro će biti prinešena, u koliko se kroz izkopine dobavlja narodu najdragocienjenije stečevine".

Ili je sabor, uvažujuć što vriedi prošlost svojega naroda, spomenicima razjašnjena, te koliko je pregolem podhvat družtva, koje si je tu zadaću preduzelo, imao kazati: „Ljudi! što taj velevažni podhvat pokrenuste, blagodarimo vam na dosadanjemu radu i zauzimanju, ali, obzirom da su hrvatski spomenici svojina svega naroda, dosliedno je, da njegovo predstavničtvo mora tako velevažan posao sasma pod svaje okrilje uzeti i davati mu onaj pravac, kako će što u većem broju i čim prije hrvatski spomenici na svjetlost izaći".

Ili, ne htijuć ni jedno ni drugo, bar da bude pred narodom opravdao svoju dosadanju apatiju, ne dozvoliv javnosti, da tu apatiju smatra za malu privrženost toj narodnoj svetinji.

Ako hrvatski sabor ne htiv pružiti našemu družtvu izdašnu podporu za to možda, da odbije svaki i najmanji odnošaj ili čuvstvovanje prama ovoj koljevci hrvatstva, mi bi jednako bili zadovoljni, da ju bude barem pružao „Hrvatskomu arheologičkomu

*

družtvu“ u Zagrebu, da ono, sa dovoljnim sredstvima — pošto dosadanje podpore, što se i tamo davaju, takodjer smatram omalovažavanjem istoga — najozbiljnije stane tamo potraživati hrvatske spomenike, pošto jih, bez sumnje, ima po Banovini i Slavoniji u obilnoj mjeri.

Stalan sam, da bude naše družtvo onako, kako je prosilo podpore od najprirodnijih činbenika, kao što je hrvatski sabor u Zagrebu, bude ju prosilo, ili ako ju u buduće bude prositi, od kojeg jakog arheologičkog družtva u inozemstvu, da bi mu se, iz same ljubavi prama arheologičkoj znanosti, u većoj mjeri podielila, nego što to činjaše hrvatski sabor ili hrvatska vlada.

Nego, slavna skupštino, je li upravo toliko nizoko spala samoviest bilo kod našega naroda, bilo kod narodnih čimbenika, a osobito hrvat. sabora u Zagrebu, da naše družtvo za hrvatske spomenike morati će, poput crne sirotice, u tudjinstvu pomoći tražiti?!

Ja ostajem pri uvjerenju, da je uprav silna ironija udesa našega naroda, kada mu njegovo predstavničtvo tako ružno omalovažuje starinske spomenike!

I zato razložno nas je bolila činjenica, koju smo gorko izkusili kroz naš desetgodišnji rad!

Iztaknutoj apatiji, žalibože, mnogo je doprinielo nesuglasje, što je nastalo medju hrvatskim arkeologičkim radnicima.

Mi smo na sedmoj glavnoj skupštini iztakli znanstvena načela, koja su nas vodila pri radu našega družtva, i tim načelima imamo zahvaliti, ako smo svim burama mogli odoljeti. Tom prilikom mi smo govorili i ob arkeologičkim prilikam u Splitu, te smo, i prije no što se je starinarsko povjestničko družtvo tamo ustrojilo, kazali o što će rad oko hrvatskih starina tamo zapinjati; pa nam je veoma žao, što taj naš nazor nije, sa uspjesima izkopina, do danas oprovrgnut. Ciepanjem snaga mnogo se našemu družtvu naškodilo, jer je nastala neka pometnja u narodu, dok se stvari ni malo, barem kako sada posao stoji, nije koristvovalo.

Poslie odstupa slavnog Ljubića iz Zagreba malaksala je i znanstvena pomoć, koja nam je odotud prije dolazila. U postanku našega družtva, u prilog našega družtva ustrajali su se tamo odbori, izdavali na narod proglasi, da nam se pomože, kupili se milodari; „Hrvatsko arkeologično družtvo“ bilo nam na pomoći u čemu je god moglo, te se jednom mislilo, da će se onomašnje družtvo sasma pretopiti u naše ili nam svu svoju novčanu imovinu pokloniti — barem je to u jednoj skupštini pok. Ljubić zagovarao; trčalo se na vladu preporučivati podporu za naše družtvo; pod okriljem njihovoga zagovora na nas se, da tako rečem, nije smjelo ni krivo pogledati. Kasnije, kako su u obće u Zagrebu za nas Dalmatince stvari okrenule na gore — to je moje skromno osvjedočenje — okrenuše se i odnošaji prama našemu družtvu. Dobit zaklade Grobničkog polja, pod kojekakvim izlikam državopravnih odnošaja, bezpravno i neustavno nam se zaustavlja; naše glasilo se napada; nijedno pero iz Banovine i Slavonije, kao da se njih i ne tiče. „Starohrvatska Prosvjeta“, ne usudjuje se podupirati ga; sa najkompetentnijega mjesta od tamo dižu se glasovi, da naš rad tobož je na uštrb centralizaciji arkeologičke znanosti u Zagrebu — kao da se naši slavni spomenici ne smiju iz zabiti pomoliti, ako to u Zagrebu ne dozvole!!

Sve se to čini i ne pazeć na stanovište i nazore, što jih je naše družtvo prama Zagrebu u toliko svečanih prigoda izticalo, a osobito, što smo u jednoj skupštini od trag tri godine izjavili.

Ove godine imao sam čast prisustvovati glavnoj skupštini „Hrvat. arkeologičkog družtva“ u Zagrebu, na kojoj sam predlagao, da se u Zagrebu osnuje jedno jako središnje družtvo za hrvatske starine, kake sam to pred tri godine, na spomenutoj skup-

štini, izticao, te sam se izjavio, da će se amo naše družtvo rado proglasiti filijalkom toga družtva, pa, ako i to bude smetalo, da ćemo rado i prestati, ili dati se od njihovog družtva progutati, samo da se po svim hrvatskim pokrajinama stane najozbiljnije raditi o iztraživanju i sabiranju hrvatskih starina. Moj predlog nije mogao biti uvažen, upravo radi onih potežkoća, koje sam predvidjao, te sam dobio odgovor, kroz usta najkompetentnijega člana, da, kad ne bi bilo našega amo družtva, da bi ga trebalo stvoriti; a uvidila se je potreba obstanka i naše „Starohrvatske Prosvjete".

Gojim nadu u triezmenost i rodoljublje dra. Brunšmida, kojemu je dosudjeno, da o arkeologičkim poslovima tamo prvu rieč vodi, da će se uspostaviti stari odnošaji izmedju našega i njihova družtva.

Slavna skupštino! Nije ovdje zgoda, da nižem sve glavnije potežkoće, koje susretosmo kroz naš družtveni rad, pa za to ne ću ni spomenuti one silne zapreke, koje su nam dolazile od strane naše braće Srba; samo opažam, da ove zadnje, koliko bile žestoke i opasne, gube važnost prama onima, što nam dolažaše od naših ljudi.

Protivnost od strane Srba donekle je pojmljiva. Oni su podhvat jednostrano sa političkog stanovišta uzimali, pa su nastojali, da mu svaki uspjeh osujete, ne pazeć, da hrvatski spomenici, prem se strogo odnose na hrvatsku prošlost, nisu samo hrvatski, dali slavenski; jer Hrvati, kao grana velikog slavenskoga stabla, nisu mogli imati sasvim posebnu kulturu, nego je ta morala biti u svome korienu slavenska, dosljedno i srbska.

Ipak, slavna skupštino, uz sve potežkoće, s kojima se naše družtvo borilo, hvala Božjoj pomoći, evo, u malenomu Kninu, prekoračismo deset godina družtvenoga znanstvenoga života, zadovoljni, da u našemu narodu prvi iznesosmo i ustalismo ideju o množnosti i velevažnosti hrvatskih starina; otvorismo „Prvi muzej hrvatskih spomenika"; pokrenusmo prvo, strukovno glasilo, koje se bavi izključivo hrvatskim spomenicima i sredstvom ovoga glasila, unakrst svietu, iznosimo dokaze, da je jednom Hrvat bio svoj.

Za priznanje uspjeha družtvenoga rada nije nam već potreba, da ističemo izjave domaćih strukovnjaka, kad, hvala Bogu, danomice ih dobivamo od daleko kompetentnijih sudaca, kao što su izjave jednog magjarskog profesora peštanske universe, dra. Marezali-a, koji reče: „Vidio sam spomenike hrvatskoga naroda o njegovoj uredjenoj državi jedno dva stoljeća prije dolazka u Europu našega naroda" (magjarskoga); jednoga Niemca izvan carevine, dra. Paula Reinecka, koji reče: „Sudeć po važnosti sabranih predmeta u vašemu muzeju, proričem, da sav budući arkeologički život u Dalmaciji vrtiti će se oko Knina"; drugog domaćeg Niemca, prof. dra. Neumanna, koji kaza: „Mnogi kovinski predmeti vašega muzeja dati će neki preokret u arkeologičkim iztraživanjim"; jednog dalmatinskog talianaša, prof. Gelčića, koji je govorio: „Poslie odkrića kninskih starina, starine solinske stupaju u drugi red važnosti".

Nadam se, slavno skupštino, da, kad bi bilo moguće našemu družtvu izdati u jedan mah, u sjajnu izdanju, na kojem kulturnom jeziku čitav naš muzej, da bi od nepristranog učenog svieta dobili na stotine i stotine sličnih izjava, koje, dok bi našoj sobstvenoj slabosti lagodile, takove izjave bile bi ponosne za naš narod.

Što se tiče naše osobne taštine, duševno razpoloženje sada nam je takovo, da smo u svojoj savjesti podpuno zadovoljni, što nam je dobrota Božja dozvolila, da smo svomu narodu, kako bolje mogli, najčistijom namjerom imali prigodu služiti, te prama tomu zadovoljstvu, mislimo, ako nas i u tomu koja taština ne vara, da najveće pohvale ne bi nas mogle zadovoljiti, koliko ona slast, što ju kroz naš rad osiećasmo.

Nu takove izjave zanimale bi nas u toliko, što bi strani sviet bolje čuo za hrvatsko ime i za hrvatsku prošlost, a dosljedno stao misliti i na njegova potlačena prava, kao naroda jednom kulturna i slobodna.

Zanimale bi nas i za to, što hrvatski renegati, ako se, bud pod kojom izlikom spotiču ob ovaj podhvat, ne bi za to mogli imati ni tobožnjih izlika; većma to bi bi još jednim dokazom onim sviestnim rodoljubima, koji nas do danas podpomagaše. kal njihova naklonost i prilozi bili su blagoslovljeno uloženi, — a takove izjave bile bi po calom i onim drugim rodoljubima, što do sada nehajni se pokazaše prama svojim st rinam, te bi jamačno dosadanji svoj nehaj častno okajali.

Podpuno sam uvjeren, slavna skupštino, da, ako je naše družtvo kroz dosadaš svoj rad ovlikog uspjeha postignulo, da bude imalo dovoljne podpore, bilo bi deseter struko više; te kako smo zahvalni svim onima, koji nam do ovog uspjeha podpom goše, toliko smo bolni za one apatične rodoljube, za ono što ne postigosmo. A pri n šemu radu vriedi ona moralna nauka, koja kaže, da se grieši i rad zla počinjena, k kao i rad dobra propuštena, ili prepriečena. Za naše starine takodjer zlatna je o nauka: što možeš danas učiniti, na odgadjaj na sutra. Sverušeći zub vremena, slučaj propadanje i zlobna ruka, što uništuje starine, ne dozvoljava, da se, bez goleme šte odgadja sa ovim podhvatom. Što danas možemo učiniti sa malim sredstvima, sutra, godine ili do stoljeća ne ćemo moći sa nikakovima, pošto će mnoge starine sasma pr pasti. Bez sumlje dogoditi će se sa našim starinama slično, što se dogodilo rimskom kralju Numi sa kupovštinom sibiličkih knjiga: koji, kad ne htio za devet knjiga d stanovitu mjeru zlata, kasnije za tri dao trojstruko veće, uz nenaknadivi gubitak naul što prvih šest knjiga sadržavaše.

Za to, slavna skupštino, na desetgodišnjem izkustvu pokušanog našeg rada živ nahrcujem poznatu lozinku našega družtva: „Narode! daj nam, koliko trebujemo sredst a pitaj koliko god želiš tvojih narodnih starina!“

Družtveni tajnik, dr. Miho Simetin, čita tajnički izvještaj:

Veleštovana gospodo, slavna skupštino!

Kako je naše družtvo odmicalo u godinam, tako je razširivalo djelokrug svo rada a i svoju radišnost razvijalo. Radišnost od zadnje skupštine vrtila se je upravo onomu pravcu, u komu je zadnjih godina nešto zaostalo, a to je oko izkopina, te se je k istih veoma povoljnog uspjeha postignulo.

Najprije nešto se je kopalo na zemljištu Jure Bramca na Unešiću, gdje se je i mjerilo na grobove sa bogatim predmetima iz VI. ili VII. vieka, te je ona mala rad obilno trud naplatila. Bude li spomenuto zemljište na široko sa jednoličnim grobovi posijano, to će se tu postići upravo neočekivana uspjeha.

Kopalo se i na blizomu unešićkomu Bogočinu, pa se i tu sa znanstvenog pogle željeni uspjeh postigao. Nastavljene su izkopine nešto dublje i u bazilici na Kapit kod Knina, te se je kroz te izkopine naišlo na tragove starinskih zidova davnije do no što je prije odkopana bazilika S. Bartula; pa i ovaj uspjeh za naša povjestnič pitanja je važan.

Obsežnije izkopine vodjene su, podporom slob. i kr. glav. grada Zagreba, u Bisk piji kod Katića bajama, gdje se je do sad odkrilo jedno krilo prostranih, pravilno os vanih zgrada i do njih privezana crkva; a opet uza nju drugo krilo zgrada, koje tope u priležne vinograde Katića. Tragom ustopljenih zgrada družtvo će, prama razl ložívosti sredstava, izkopine nastaviti. Nema dvojbe o važnosti ovih izkopina, koje kad budu dokončane, te se stvori mjerodavan zaključak o znamenovanju istih, valj pokazati ako i zadnje tragove ili kraljevskog dvorca, ili onog hrvatskog crkovnog pr stolnika, ili kakova samostana.

Najvažnije našašće pri ovim izkopinam, sa umjetno-obrtnog pogleda, jesu razni staklarski fragmenti, pošto ovo su prvi ostanci staklarije iz hrvatske dobe, na koje je družtvo kroz svoj dosadanji rad naišlo.

Družtvo je takodjer izkopine izvodilo u Smrdeljima obćine skradinske; gdje se namjerilo na ruševine jedne velike polače iz rimske najzadnje dobe, a u ovoj na grobove iz hrvatske dobe. Ne buduć ruševine iz hrvatske dobe, a prilozi u grobovima hrvatskim ne buduć obilni, dok družtvo pri svakom svom radu mora da pazi na mršavost sredstava, za to su tu izkopine zaustavljene

Kopalo se dalje oko bazilike na rimo-katoličkom groblju u Biskupiji, te je kroz ove izkopine pomnožana naša, i onako prekovažna, zbirka kovinskih predmeta.

Kopalo se u bašči Vladimira Ordalića u Gjevrskam, gdje se takodjer naišlo na množiju starohrvatskih grobova sa važnim prilozima u kovini, kosti i opeci.

Kako slavna skupština može iz iztaknutih podataka razabrati, od zadnje skupštine kopalo se dosta i dosta se uspjeha postiglo; ali ipak nije se kopalo u željenoj mjeri, kao što se moglo, a to s manjkavosti novčanih sredstava.

Ako se je zadnjeg vremena ipak kopalo u većoj mjeri nego nekih zadnjih godina, to se nije moglo činiti običajnim redovitim prilozima družtvenim, nego se za to mora zahvaliti blagodarnosti poglavarstva slob. i kr. grada Zagreba i onoj „Prve hrvatske štedionice“ u Zagrebu.

Za nastavak izkopina družtvo je sklopilo tri bilježnička ugovora o tri starinarska položaja: Prvi je o zemljištu u Biskupiji kod Knina, gdje se je, izmedju odkopanih bazilika na Stupovima i na rimokat. groblju, sa lieve strane obćinskoga puta, na oranicama Aćima Prijića naišlo na obsežne starinske zgrade, drugi o priostatku ruševina kod spomenutih Katića bajama. a treći je o velevažnim ruševinam na Bribiru, gdje se je nadati naći grobove banova Šubića i njihove slavne porodice.

Nadalje je stupilo u pregovore o nabavi zemljišta od braće Vrankovića u Smrdeljima, gdje se nahodi množija starohrvatskih grobova iz poganske dobe, dielomično sa paljevinam.

Družtveni predsjednik nastavio je eksploriranje sa starinarskoga pogleda sjeverne Dalmacije, a glavni izvjestitelj družtvenoga znanstvenoga odbora takodjer je sa veoma dobrim uspjehom onaj južne.

Nešto nam je od družtvenih članova odpalo, a nešto opet ponaraslo, tako da razmjer u broju ostaje isti.

Od naših povjerenika veći dio jih je bio ove godine pasivan, kao da su svoj povjerenički rad izcrpili; dok ona malica, što su ostali prama svojoj plemenitoj zadaći jednako oduševljeni, ti su nas izdašno podupirali, pa za to smatramo se dužnim ovom svetčanom prigodom sa zahvalnošću sjetiti njihova rada i za naše družtvo stečenih zasluga, kao: Peroslava Paskiević-Čikare, pristava obrtničko-trgovačke komore u Zagrebu; Petra pl. Akačića u Splitu, a osobito Vladimira Ardalića u Gjevrskama. Ovaj zadnji u iztraživanju starina pokazuje se upravo neumoran, te za skradinsku krajinu nije nam se bojati, da će se što starinskoga odkriti, a da za to neće čuti naš povjerenik i odmah nas o svemu najsdušnije obaviestiti. Oh, kad bi imali nekoliko u pokrajini njemu sličnih povjerenika, doisto naš rad bio bi podpun!

Od zadnje skupštine iz broja živućih ponestalo je družtvu njegovog najboljeg prijatelja, u pravom smislu rieči njegovog pokrovitelja, sa smrću, nikad dosta požaljenog družtvenog podpredsjednika, prof. Šime Ljubića. Od družtvenog postanka ovo je za družtvo bio najžešći udarac, što ga pretrpilo. Čednost Ljubićeva javnosti umjela je sakriti one silne zasluge, za naše družtvo stečene; nu družtveni predsjednik, ponajbolji

svjedok tih njegovih zasluga, prigodno će te njegove zasluge javnosti saobćiti iz pok nikove velike korespondencije. Za to opravdano družtvo prama pokojnikovoj uspom harno se odužilo u sažalnicam, zastupanju pri sprovodu, sa polaganjem vienca, sa ob žanim zadušnicam i nekrologom u svojemu glasilu; a ovdje još jednom, u znak sv najdublje zahvalnosti, pozivljem slavnu skupštinu, da mu počast izkaže kliknuv trikrat Slava velikomu hrvatskomu književniku, povjestničaru, Nestoru hrvatskih arkeolo družtvenomu podpredsjedniku Šimi Ljubiću! Slava, slava, slava!

Skupštinari u znak počasti ustadoše na noge te kliknuše trokrat: „Slava!“

Za tim družtveni blagajnik podnaša sliedeći blagajnički izvještaj:

Račun

od 14. rujna 1896. do 22. rujna 1897.

Prihod:

Članarina utemeljiteljâ	for.	260.00
Članarina redovitih	„	1446.70
Milodari	„	157.30
Podpora visokoga c. k. Ministarstva	„	500.—
„ zemaljskog odbora	„	500.—
„ „Prve hrvatske štedionice“ u Zagrebu	„	1000.—
„ poglavarstva slob. i kr. glav. grada Zagreba	„	500.—
„ visoke vlade Hrv. Slav. Dalmacije u Zagrebu	„	100.—
Ostavština pok. Mile Matešića u Karlovcu	„	100.—
Predplata „Starohrvatske Prosvjete“	„	252.—
Ukupno prihoda	for.	4816.—

Razhod:

Manjak pri zadnjoj glavnoj skupštini	for.	1005.80
Fotografične sprave	„	89.09
Nabava knjiga	„	40.71
Poštarina, brzojavke i oprema knjiga	„	200.45
Najmovina za muzej	„	220.—
Podvorniku	„	132.—
Gorivo i razsvjeta	„	30.—
Zemljište u Biskupiji od Bepine Pesen-Bulat	„	140.—
„ „ „ „ Aćima Prijića	„	31.50
„ „ „ „ braće Katića	„	14.—
Razne odštete zemljišta u Biskupiji	„	23.50
Najmovine zemljišta u Smrdeljima	„	90.—
„ „ N. Bjelića u Bribiru	„	43.—
Izkopine na Bogočinu	„	16.—
„ na oranici Jure Bramca	„	15.50
„ na Kapitulu	„	21.60
„ kod Katića bajama u Biskupiji	„	364.63
„ na rimokat. groblju u Biskupiji	„	206.18
„ u bašči Vlade Ardalića u Gjevrskam	„	28.50
„ u Smrdeljima	„	94.80
Prenosa	for.	2807.26

Prenosa	for.	2807.26
Razne druge izkopine	„	64.50
Za ozidati bunar u Biskupiji	„	32.46
Putni troškovi upraviteljstva i znanstvenog odbora	„	226.25
„Starohrvatska Prosvjeta“	„	1151.38
Podpora Uredniku	„	100.—
Pisarija i risarija	„	24.50
Nabava starina	„	32.25
Tiskanice	„	10.02
Nuzgredni troškovi	„	107.23
Pomješće	„	36.80
Za nove grobove u rimokatoličkom groblju u Biskupiji . . .	„	14.30
Razne parnice	„	37.18
Bilježnički troškovi	„	31.17
Ukupno razhoda	for.	4675.30

Dakle ukupno prihoda	for.	4816.—
Razhoda	„	4675.30
Preostatka	for.	140.70

Račun družtvene kuće

od 13. rujna 1896. do 22. rujna 1897.

Prihod:

Najmovina	for.	648.—
Prenosi se višak zadnje godine	„	429.81
Ukupno prihoda	for.	1077.81

Razhod:

Faksionala za godinu 1896.	for.	176.77
Na račun takse za nabavu kuće za god. 1896.	„	140.—
Faksionala za t. g.	„	133.08
Na račun takse za nabavu kuće za t. g.	„	104.86
	„	110.—
Povraćeno zajma zem. odboru	„	200.—
Za osjeguranje protiva požaru za t. g.	„	8.77
Popravaka	„	16.90
Takse na uknjižbu zem. odbora	„	17.94
Ukupno razhoda	for.	908.32

Ukupno prihoda uz višak zadnje godine	for.	1077.81
Razhoda	„	908.32
Viška	for.	169.49

Za tim blagajnik čita sliedeći podnesak pregledatelja računa:

Slavnom upraviteljstvu Hrvatskog starinarskog družtva u Kninu.

Podpisani izjavljuju, da su pomljivo pregledali družtvene račune kroz razdoblje od 13. rujna 1896. do 22. rujna 1897. te iste u primitku i izdatku sravnili; i našav sve u podpunom redu, predlažu, da buduća urečena glavna skupština, koja se kani obdržavati dne 23. rujna 1897., blagoizvoli družtveno upraviteljstvo u obće, a blagajnika napose, glede spomenutih računa, riešiti svake daljne odgovornosti, što su podpisani i u družtvenu knjigu računa upisali i vlastoručno podpisali.

Knin, 20. rujna 1897.

Daniel Špero. Ivan Dračar. Ivan Mlinar.

Skupština bez primjetbe odobrava družtvene račune i daje družtvenomu upraviteljstvu absolutorij.

Glavni izvjestitelj družtvenoga znanstvenoga odbora gosp. Frano Radić čita sliedeći izvještaj:

Veleštovana gospodo, slavna skupštino!

Kad se odvažan putnik penje uz visoku planinu, stane kad i kad pri kakvu zavoju puta, da opočine od napora, da otare znoj sa trudna čela, da se osvrne za sobom niza stranu i da utješen odahne iz dna grudi, kad omjeri duljinu prevaljenog puta. Tu se on nasladi razmatranjem krasnih novih vidika, što no su mu se otvorili pred očima; i, zaboravivši svu muku uloženu pri savladjivanju raznovrstnih pa i najtežih zapreka, kao osvježen i ohrabren već postignutim uspjehom, odlučno i veselo nastavlja započeto svoje, što trudnije, njemu svedj to milije putovanje. Kao što se svako dugotrajnije ljudsko poduzeće, pa i sam tečaj života ljudskoga može da prilikuje takovu putniku, tako ću i ja da mu prilikujem razvitak i rad našeg starinarskoga družtva. Visoka planina, uz koju mu se je penjati težkim naporom, jest svrha, koja mu je namienjena i radi koje je postalo, t. j. *iztraživanje, sabiranje, nabavljanje i izdavanje starih spomenika, koji se tiču hrvatske prošlosti,* i u kojima se ogledaju i vjera i običaji i cjelokupno prosvjetno stanje starih Hrvata. Zavoji, počivališta puta jesu mu godišnje glavne skupštine. Danas je eto deseti put što nam je družtvo stalo i odpočinulo, te se osvrće na prevaljen put i upire, Bogu hvala, zadovoljan pogled na razširen vidik, te mu je puknuo pred očima. Na ovom desetom počivalištu, nakon dovršenih punih deset godina družtvenog djelovanja, vriedno je da se pomnjivo obazremo na izvršen rad, triezno da razpitamo, vodi li nas put, kojim stupamo, zbilja uzbrdo, ili nas čini lutati vazda na jednakoj visini; približujemo li se sve to više postavljenom cilju; jesu li opravdane novčane žrtve, što nam narod doprinosi za uzdržavanje družtva?

Velezaslužni i neumorni naš jedini predsjednik u prvoj družtvenoj skupštini, obžavanoj dne 3. srpnja 1887., razvio je nad družtvom dični barjak, na kojemu je zasana krasna lozinka *znanost i rodoljublje,* a veleuč. g. prof. dr. Frano Bulić, koji govorio na istoj skupštini, opravdao je tu družtvenu lozinku okolnostima, u kojima naš narod nalazi dandanas, te je rekao: *„kada se ovaj narod bori za svoj obstanak, trebito je da svaki rodoljub radi u istom pravcu sa svim ostalim, ma na kojem polju bio, da upregne u ista kola, da i znanost i umjetnost budu na službi narodnih načela narodne borbe, da sve ide prema političkoj slobodi, jer bez ove, kako nam poviest svakoga naroda kaže, nema u narodu na nikakvom polju nikakvog napredka“.* Da je naše družtvo ostalo vierno iztaknutom barjaku, pokazuje sve to više rastući odziv, što ga nahodi u narodu po svim krajevima naše liepe hrvatske domovine. Utemeljeno sa 51 članom,

nalo je treće godine 122, četvrte 151, pete 198, šeste 200 članova, dok je kroz zadnje etiri godine taj broj poskočio do 1000. U istom spomenutom govoru kazao je još prag. ulić prije 10 godina: *„spomenike naše hrvatske prošlosti, ma bilo koje naravi, mi ćemo da lakomoj zemlji iz utrobe izvadimo i na sunce iznesemo“*, a dalje pak, da iztraivanjem i proučavanjem spomenika narodnih *„se ojačava duh narodni, budi se narodno ustro, doprinaša se konačnoj narodnoj pobjedi“*. Našemu je družtvu dakle postavljena vojaka svrha: znanstvena i rodoljubna. Te dvie svrhe ipak niesu odieljene, nego su edju sobom uzko spojene, tako da dok se primičemo znanstvenoj, dostižemo i rodoubnu, a ova nas hrabri pri postizavanju znanstvene, jer *amor patriae dat animum.* dziv naroda pokazuje, da družtvo postiže rodoljubnu svrhu, da se bavi onim, što je arodu milo, što je kadro da pobudjuje i razgrijeva narodno čustvo, a to je iztraživanje sakupljanje najdavnijih narodnih spomenika. Odziv pak i zanimanje učenoga svieta za aše starine, primanje našeg družtvenog glasila u kolo znanstvenih časopisa izobraženih aroda, kao što i odobravanje družtvenog rada od strane odličnih starinarskih strukovjaka, biljegom su, da nam družtvo postiže i znanstvenu svrhu.

Kroz razmjerno kratak svoj tek desetgodišnji život, naše je družtvo iztraživalo, akupljalo i na svjetlost iznašalo naročito najdavnije hrvatske spomenike. Ono je svoj rvatski narod zbilja izvelo na nove vidike u pradavnu prošlost hrvatsku, podiglo je edan kraj onog debelog, neprozirnog zastora, koji je sakrivao mnoge do sad nepoznate rilike svagdanjeg narodnog života i prosvjete starih Hrvata. Sretni naš družtveni mašlin izkopao je i kopa bez prestanka *lakomoj zemlji* iz utrobe tolike vrsti prije posve epoznatih spomenika pradavne kulture narodne; a iztraživanje i proučavanje tih naodnih spomenika zbilja ojačava duh narodni u svakog Hrvata, koji zanimanjem prati aš družtveni rad i napredak, budi i kriepi narodnu samosviest i hrabri narodne poborike na braniku slobode i narodnih prava. Sa izkopanih i otvorenih, do sad kao zapeaćenih i kroz vjekove zaboravljenih pradjedovskih nam grobova, sa odkrivenih sjajnih ramova podignutih zadužbinom narodnih vladaoca, i sa skromnih liepo urešenih bogoolja uzkrisuje stari hrvatski narodni duh, progovaraju zaniemljena usta Branimirovih, omislavovih i Zvonimirovih Hrvata, bljeskaju nam pred očima one iste divne dvosjelice, oni isti oštri noževi, iste ubojite striele, ista vita koplja i sulice, iste bojne sjekire ietle bradatice i topuzine težke, kojima su oni junački branili krst svoj častni i slodu zlatnu i sa domaćeg topraga odbijali ljute napadaje i susjednih i dalekih neprijelja. Na taj mukli podzemaljski glas koje se hrvatsko rodoljubno srce neće ganuti? mionim dugotrajnim kucanjem svietlog našeg i zvonkog družtvenog mašklina prenuti dubokog tisućoljetnog sna, skidaju naši slavni mrtvi sa junačkih ruku svoje prstenje, ušiju i kapâ naušnice i prekrasne privjeske, s kožnatih pojasa srebro, kojim bijahu kovani, divne zapone, petlje i kićene jezičce; s nogu bogate svoje konjaničke ostruge remenjem i kovinskim uresom; skidaju svilne odjeće sa srebrnim i bronzenim puma, saponim i praporcima, pa sve skupa sa zlatnim novcima i raznovrstnim oružjem, kojime bjehu pokopani, s tavama, loncima i krasno okovanim vinskim bardacima, sa vim, što jim je služilo za svakdanju ili ratnu potrebu, pružaju nam i izručuju na manet, da kao svetu pradjedovsku uspomenu sinovskom ljubavlju i harnošću čuvamo ovoj dragocjenoj narodnoj riznici, koju pravom prozvasmo imenom „Prvog muzeja rvatskih spomenika“. — Pomeli se bijahu tragovi prosvjetnog djelovanja samostalne, edinstvene i cjelokupne slavne hrvatske države, a mi jih eto, Bogu hvala, nadjosmo. O omu djelovanju govore nam, veleštov. gospodo, ovo obradjeno i stilistično liepo urešeno amenje sa starih hrvatskih hramova, govore nam nadpisi na njemu urezani, govori ovinsko, stakleno i zemljano posudje, govore uresni predmeti naprednog zlatarstva,

govori raznovrstno oružje, govore tragovi bogatih odjeća, govore alati, govori jednim glasom sve, čim je u ovo malo godina napunjen ovaj naš dični muzej. Je li toga igdje toliko poznato bilo prije deset godina? Mogu li danas narodni dušmani, da se još̌e blatom nabacuju na prosvjetnu hrvatsku prošlost i posprdno da nas nazivlju varvarim i sinovim varvara? Oh ne zaisto, jer se žarko sunce na vedrome nebu neda rukom sakriti. Uz ovoliku sakupljenu sbirku raznovrstnih predmeta, koji svjedoče o tolikim granama zanimanja kulturnog hrvatskog naroda u doba njegove samostalnosti, uz odkrivene temelje tolikih razvaljenih staro-hrvatskih crkava u ovoj okolici i po ostalim krajevima ciele Dalmacije, uz načete izkopine na kraljskim mirinama u Biskupiji, uz izpitane tolike bolje sačuvane spomenike iz doba hrvatske samostalnosti širom Dalmacije, uz objelodanjenu prvu knjigu „Hrvatskih spomenika“ i devet, a do malo deset, svezaka družtvenog glasila „Starohrvatske Prosvjete“, uz liepo rastuću našu muzejalnu knjižnicu, možemo danas mirnom savješću čisto kazati, da se zaisto primičemo postavljenom cilju, da *iztražujemo,* da *sabiramo,* da *nabavljamo* i da *izdajemo stare spomenike, koji se tiču hrvatske prošlosti,* da, u koliko naše snage dopuštaju, podpuno izvršujemo družtvenu zadaću, da se uz planinu zbilja penjemo, a najpotla, da su i posve opravdane novčane žrtve, što jih naš narod doprinosi za uzdržavanje družtva; dapače, da možemo punim pravom očekivati, da će hrvatsko rodoljubno občinstvo sve to više zanimati narodna starina, a usljed toga, da će sve to bolje podupirati ovo svoje uspješno i dično poduzeće.

Tko hoće može, pa što je naše družtvo na usta prag. Bulića odlučilo, da hoće „spomenike naše hrvatske prošlosti ma bilo koje naravi“ da izvadi „lakomoj zemlji iz utrobe“ i na sunce da iznese, to je ono do sad sjajno izvršilo, a uz bolju pripomoć hoće odsele još i bolje.

Kad je slavni naš pokojni dr. Rački 1893. godine pisao ob oružju starih Hrvata u knjizi „Nutarnje stanje Hrvatske prije XII stoljeća“, po tadašnjem stanju nauke mogao je samo da kaže što su bizantinski pisci ostavili o tom zapisano, to jest, da „bijaše jugoslavenski vojnik oboružan štitom, mačem, kopjem, sulicom, lukom sa strelicami, često otrovanimi, sjekirom i bradaticom; nije mu bio tudj ni oklop, ni šljem, kaciga“ (Nar. dj. 170.); a po hrvatskim izpravama našao je napomenute do XII. stoljeća: scutum (scutarius, scutobaculus, hrv. šćitnik, šćitonoša) ensis, armiger, lancea, mazecha (V. a. h. v. Doc. p. 491 os., gdje se upućuje na dotične listine); ali ob oblicima i veličini toga oružja nije znao još ništa da kaže, nego je zaključio ovim riečima: „Kakova su oblika bile pojedine vrsti spomenutoga oružja imenito kod Hrvata, imati će na to pitanje odgovoriti arheologija, koja ga nije do danas ni kušala riešiti“. Danas, same četiri godine nakon dr. Račkieva pisanja, mi smo, pomoću Božjom, na svietlost iznieli starohrvatske mačeve, noževe, strielice, koplja i sulice, bojne sjekire, bradatice, i topuzine. Naši opipni spomenici nepobitno sjajno potvrdjuju i ovdje u muzeju navode bizantinskih i domaćih pisanih spomenika, te nam pokazuju raznovrstne oblike i veličine njihove. Sad znamo posve dobro kakvim su se oružjem služili naši pradjedovi.

Pok. dr. Rački mogao je da napiše u spom. svojoj velevriednoj knjizi zadnje poglavje, u kojemu razpravlja *ob umjetnosti i umjetnom obrtu* starih Hrvata, možemo reći, većim dielom na temelju odkrića, što jih je učinilo naše družtvo do 1893. godine. Pa i to nije neznatan uspjeh. Ali, nakon toga doba, još se je mnogo spomenika odkrilo, od kojih je samo nekoliko objelodanjeno u našoj „Starohrvatskoj Prosvjeti“, tako da se danas može daleko obširnije i podpunije da piše o tom zlamenitom predmetu, pa i sam slavni Rački, kad bi još živio i poznavao spomenike do sad sabrane u našem muzeju, rekao bi zaisto o spomenutom poglavju svojega djela: to je tek uvod, a samo poglavje treba još iz početka napisati. Dok je pok. Rački pisao o starohrvatskom zlatarstvu, nije

bio poznat ni jedan od tolikih stotina kovinskih predmeta, što jih je naše družtvo)palo iz starohrvatskih grobova. Mi smo danas u stanju, sa spomenicima pred očima, obširno i temeljito razlažemo o zlatarskom umjetnom obrtu kod starih Hrvata. Slavni ojnik je takove predmete samo napomenuo, te je dodao: „Nu do sada se imalo malo ike ove domaće obrtnine, ponajviše iz IX.—XI. vieka proučiti". O tkaninama dr. iki je naveo samo ono, što je našao zabilježeno u starim izpravama, dok sada naš zej posjeduje obilate tragove platna i svile izvadjene iz starohrvatskih velikaških bova.

Danas znamo mi kazati, kakvi li bijahu starohrvatski grobovi, kako su se u njima rati pokopavali i što li su sobom u grob nosili, kako i kojim smierom su bili pola- i. — Znamo kakve li su na pojasu nosili zapone, petlje i žujice, znamo kroz tolike kove kakve su hrvatski konjanici nosili ostruge i s njima spojene zapone, petlje i ice, po obliku, urezu i veličini. Znamo danas kakvi su uresni oblici obljubljeni bili u aćem obrtu starih Hrvata, i koji li su od njih u našem narodu jošte sačuvani do va današnjega. Hvala lanjskom i ljetošnjem uspjehu naših iztraživanja, već su nama nati toliki oblici starohrvatskih zemljanih posuda, o kojima se do sad nije znalo ništa kaže. Blagodarna podpora današnje hrvatske prijestolnice pomogla je ove desete ine družtvenog obstanka, da se počmu izkopavati ostanci svjetovne zgradje u onoj kupiji, o kojoj ne može više da bude sumnje, da je na njoj bio stari Knin, Krešimirova, Slavićeva, Zvonimirova i Stjepanova priestolnica. Na tom mjestu, koje naš od svakako nije bez razloga prozvao *kraljskim mirinam*, odkrili smo do sad ljetos ne dvorove mozajikom potaracane, sa dvoranom dugom 12·4 *m*, širokom 9·3 *m*, uz kraćih prostorija iste širine i dva duga a skoro 3 *m* široka hodnika. Pri dnu jednog tih hodnika otvarala se vrata 17 *m* duge, 6·90 *m* široke, debelim, velikim pločama od a mramora potaracane jednobrodne bazilike sa polukružnom apsidom, koja je lako gla biti dvorskom kapelom. Kad slavno poglavarstvo slobodnog i kraljevskog grada reba udieli drugu svoju obilatu pripomoć, nastavit će se izkopavanje drugog krila ne gradjevine, koja je razporedana poput kakva samostana. Osjem koraka tim izkoanjem učinjena na polju poznavanja domaćeg graditeljstva, učinjena su dva orijaška aka i na putu poznavanja starohrvatske obrtnosti, odkrivena je dapače do sad posve oznata jedna njezina grana, a to je staklarstvo, i prošireno je poznavanje kovačtva. djeni su naime ulomci triju krasnih staklenih čašica, dva ulomka neke posudice sa lastim ručicama i ulomci tolikih drugih manjih i većih posudica sa cielim i vijutim zubom, kao što i bezbroj ulomaka neizgladjenih staklenih ploča. Starohrvatsko klarstvo, netom se je ljetos na svjetlost pojavilo, pokazalo je, da je bilo na visini remenog stanja u tog obrta kod drugih prosvietljenih naroda. Starohrvatsko staklo samo nezgrapna zelena gromada, nego obiluje tektonskim i uresnim oblicima, raznotnošću tehnike obradjivanja i raznim bojama. Uz graditelje, slikare, vajare, kamenare, are, drvodjelce, bačvare, tkalce, lončare, opančare, staklare i druge vrsti starih hrvatih obrtnika, ovogodišnje nam izkopine na kraljskim mirinama pokazuju u mnogojnim komadima vješto obradjena gvoždja, da su kod starih Hrvata krasno bili razni rudarski obrt, navlaš pri obradjivanju gvozdene rude, kao što i kovački zanat. la nije prilika da potanko nabrajamo sve raznovrstne izkopane vješto obradjene gvone predmete za potrebe graditeljstva; prisutna jih gospoda mogu lako pregledati, jer oni u svoje doba biti objelodanjeni, nego mi je napomenuti, kako tim novo nadjenim dmetima treba još dodati od prije izkopano gvozdeno raznovrstno orudje i oružje, da bude mogla stvoriti prava slika o visokom stepenu razvitka, do kojega se bijaše elo hrvatsko kovačtvo u doba narodne samostalnosti.

Ob uspjesima mojega ljetošnjeg iztraživanja starohrvatskih graditeljskih spomenika po poluotoku Pelješcu, u Dubrovniku i na otočiću Lokrumu izvjestio sam u kratko u „Starohrvatskoj Prosvjeti", ali ću o njima još i dalje pisati. Kroz malo dana mojega putovanja, imao sam prilike da stečem tvrdo uvjerenje, kako u doba hrvatske samostalnosti južna Dalmacija, ni na kopnu, ni po otocima nije nimalo zaostajala za sjevernom. Množtvo još neproučenih hrvatskih spomenika i nad zemljom i pod njezinom površinom nahodi se u južnoj Dalmaciji. Crkve pokazuju tamo u graditeljskom ustrojstvu neke lokalne zanimive inačice, ali je graditeljski slog jedan te isti, hrvatsko-bizantinski u ranije doba a kašnje hrvatsko-romanički; uz poznate nahode se novi motivi uresa, ali je ista i, mogu reći, još pomnjivija izradba vajarske ornamentacije. I Ston i Dubrovnik i njihove okolice, mogu danas slobodno kazati, toliko obiluju umjetničkim spomenicima iz prve polovine srednjega vieka, kolikogod i Zadar, i Nin, i Knin, i Biograd, i Spljet sa dotičnim okolicama.

Polje naučnog starinarskog iztraživanja sve to više se razprostranjuje širom hrvatske domovine. Posla ima izobilja na tom velikom polju narodnom; trebalo bi samo više sredstava za njegovo obradjivanje i više marljivih poslenika, nego li jih do sada imadosmo. Uztrajnom našom voljom i stalnim pouzdanjem, da nam dragi Bog, kao ni do sada, neće uzkratit u našem koristnom i rodoljubnom radu svemoguću svoju pomoć, bez koje ništa ne može da bude, stalno ufam, da ćemo i sredstva primaknuti i poslenike prikupiti. U to ime pomogao nam Svemogući Bog!

Družtveni tajnik, dr. Šimetin na ime upraviteljstva predlaže, da skupština imenuje medj svoje članove utemeljitelje g. Peroslava Paskiević-Čikaru, pristava obrtničke trgovačke komore u Zagrebu, za priznanje njegovog dosadanjeg povjereničkog marnog i uspješnog rada.

Skupština jednoglasno usvaja stavljeni predlog.

Pri II. točki dnevnoga reda g. Gjuro Šimunić predlaže, da bude per acclamationem izabrat za predsjednika dosadanji družtveni predsjednik ot. Luigj. Marun, a za suodbornike: prof. Virgil Perić, hrvatski zastupnik na pokrajinskom i carevinskom vieću Oskar barun Lallich, Josip Lovrić, dr. Miho Šimetin, a članovi zamjenici, Miho Čović Plenković i Peroslav Paskiević-Čikara, što skupština jednoglasno usvaja.

Na što prisutni novoizabrani odbornici, u smislu § 7. družtvenih pravila, proglasuj družtvenim podpredsjednikom prof. Vergilija Perića, tajnikom Oskara bar. Lallicha blagajnikom Josipa Lovrića.

Na predlog g. Rikarda Barića takodjer skupština per acclamationem potvrdjuje za nastajuće trogodište dosadanje pregledatelje računâ gg. Ivana Dračara, Ivana Mlinara Daniela Špera, a u znanstveni odbor gg.: Franu Radića, učitelja teoretičkog tečaja Korčuli, Srećka Vulovića, gimn. prof. u Kotoru, Vida Vuletić-Vukasovića, učitelja pre parandija u Dubrovniku, Petra popa Kaera, žup. u Kapriju kod Šibenika i ot. Andrij Vukičevića, prof. cr. poviesti i župnika u Gradcu.

Pod točkom dnevnoga reda: Slučajni predlozi, skupština je zaključila, da se družtveno upraviteljstvo pobrine, da bi se čim prije objelodanio ilustrirani katalog na hrvatskomu, a po mogućnosti i na kom drugom kulturnom jeziku. U tu svrhu daje se nalog upraviteljstvu, da se za pripomoć najprije obrati jugoslavenskoj akademiji u Zagrebu, te kad kod ove ne bi našlo odziva, da se obrati na središnje povjereničtvo za sačuvanje starinskih i umjetničkih spomenika u Beču, a naknadno kom drugom arheologičkom družtvu ili naknadniku, prama uvidjavnosti istoga upraviteljstva.

Nadalje ostavljeno je na volju družtvenomu upraviteljstvu, da buduću glavnu skupu obdrži u kom drugom mjestu pokrajine.

Napokon dat je naputak upraviteljstvu, što da učini, za da od visokoga namjestva u Zadru izhodi potvrdu družtvenih pravila, preinačenih na zadnjim dviema pštinama.

Pošto je podpuno izcrpljen dnevni red, a nitko dalje ne stavlja posebnih predloga, dsjednik uz trokratni: „Živio N. V. hrvatskomu kralju Franji Josipu I.!“ razpušta pštinu u jedan sat po podne.

IMENIK ČLANOVA

VATSKOGA STARINARSKOGA DRUŽTVA

GODINE 1897.

A. Upraviteljstvo.

k: **Marun** ot. **Luigj**, franovac.

ednik: **Perić Virgilijo**, gimn. prof., tni kanonik, zastupnik naroda na jinskomu saboru i carevinskomu Zadar.
allich barun **Oskar**, vojnički častnik čuvi. Knin.
: **Lovrić Josip**, trgovac. Knin.
k: **Šimetin** dr. **Miho**, liečnik. Split.
: **Ćović-Plenković Miho**, velepo-k, posjednik zlatnoga križa za za- Drniš.
iević-**Čikara Peroslav**. pristav čko-trgovačke komore. Zagreb.

B. Znanstveni odbor.

jestitelj: **Radić Frano**. učitelj teo-oga tečaja i urednik družtvenoga „S. P.“. Korčula.
i: **Vulović Srećko**, gimnazijalni or, začastni kanonik. Kotor.
pop **Petar**, župnik. Kaprije. Zlarin.
ić-**Vukasović Vid**, učitelj prepa-ja. Dubrovnik.
-**Ivanović Grgur**, ravnajući učitelj. e.
ćević ot. **Andrija**, lektor crkovne sti, nadžupnik. Drniš.

C. Počastni članovi.

k Kliment, urednik „Viestnika česko-ských museia spolku archeologic-. Časlava.
Gjuro, gradski senator. Zagreb.
ssky V., ravnatelj arkeologičkoga t. Sofija.
nn Kosta, vladin savjetnik, urednik ika“, ravnatelj zemaljskoga muzeja. vo.
koff dr. N., prof. sveučilišta. Pe-l.
6 Marojčić dr. Ambrož, barun, c. kr. namjestnički savjetnik. Zadar.
7 Neumann dr. W. A., sveučilištni profesor, povjerenik za Dalmaciju Središnjega povjereničtva za sačuvanje starinskih i umjetnih spomenika. Beč.
8 Perić Virgilij, gimn. prof., začastni kanonik, zastupnik naroda na pokrajinskom saboru i carevinskom vieću. Zadar.
9 Slade dr. Josip, mjernik, c. kr. namjestnički savjetnik u m. Trogir.
10 Smičiklas Tadija, sveučilištni profesor, predsjednik „Matice Hrvatske“ i zastupnik naroda. Zagreb.
11 Strossmajer Josip Juraj, biskup. Djakovo.
12 Talija ot. Urban, exprovincijal i hrvatski književnik. Dubrovnik.
13 Tomkowicz dr. Stanislav, sveučilištni profesor. Krakov.
14 Valtrović Milan, prof. i urednik „Starinara“. Biograd, Srbija.

D. Počastni članovi koji su umrli.

1 De Rossi dr. Ivan, iztraživaoc starokršćanskih starina. Rim. † 1895.
2 Ljubić Šime, gimnazijalni profesor. Starigrad. † 1896.
3 Kukuljević Ivan pl. Sakcinski, predsjednik „Hrvatskoga arkeologičkoga družtva“, predsjednik „Matice Hrvatske“. Zagreb. † 1889.
4 Rački dr. Franjo, bivši predsjednik Jugoslavenske akademije. Zagreb. † 1894.
5 Zlatović ot. Stjepan, exprovincijal. Šibenik. † 1891.

E. Utemeljitelji.

1 Alaupović dr. Tugomir, gimnaz. učitelj. Sarajevo.
2 Amruš dr. Milan, nar. zastupnik. Zagreb.
3 Balog pl. Dragutin, kr. kot. predstojnik. Varaždin.
4 Byli Ivan, podžupan. Varaždin.

5 Bresztyenszky pl. Šandor, zastupnik naroda. Zagreb.
6 Bulat dr. Gajo, predsjednik sabora. Split.
7 Bulat Miho, veleposjednik. Biskupija-Knin.
8 Banjavčić dr. Ivan, odvjetnik i nar. zastupnik. Karlovac.
9 Breyer dr. Marko, odvjetnik. Varaždin.
10 Čarić Juraj, prof. bogoslovja. Zadar.
11 Čavlina Nikola, občinski tajnik. Promina, Oklaje.
12 Čović-Plenković Miho, veleposjed. Drniš.
13 Damaška dr. Ante, odvjetnik. Ludbreg.
14 Deželić Gjuro, gradski senator. Zagreb.
15 Dapar Niko, načelnik i nar. zastupnik. Benkovac.
16 Dionička štedionica. Križevci.
17 Drohobeczky Julijo, biskup. Križevac.
18 Dvorana hrv. čitaonice. Varaždin.
19 Egersdorfer Žiga, kr. inžinir. Varaždin.
20 Erdödy grof Rudolf, c. i kr. tajni savjetnik. Novi Marof.
21 Erhartić dr. Franjo, odvjetnik. Varaždin.
22 Folnegović Fran, posjednik. Zagreb.
23 Franki dr. Ante, sveuč. profesor u miru. Zagreb.
24 Galić pop Petar Slavko, župnik. Divuša-Volinja.
25. Gjureković Vladmimir, mag. pharm. Gospić.
26 Gugler Pavao, biskup Omiški, prior Vranski. Zagreb.
27 Heinz dr. Antun, kr. sveučilištni profesor. Zagreb.
28 Hrvatsko akademičko družtvo „Hrvatska". Graz. Štajerska.
29 Hrvatsko akad. literarno-zabavno družtvo „Zastava". Zagreb.
30 Jagić Dragutin, kr. žup. tajnik. Varaždin.
31 Jurinac Ljudevit, odvjetnik. Varaždin.
32 Kaer don Petar, župnik. Kaprije. Zlarin.
33 Karić Pave, podpukovnik. Zagreb.
34 Karaman dr. Srećko, odvjetnik. Split.
35 Kosiček Baldo, župnik. Konjščina.
36 Krašković dr. Ljudevit, odvjetnik. Vukovar.
37 Khuen-Hedervary grof Dragutin, ban Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Zagreb.
38 Kiss pl. Dragutin, vlastelin u Suvalovcu. Varaždin.
39 Kršnjavi dr. Izidor, vladin predstojnik u miru. Zagreb.
40 Lovrić Josip, trgovac. Knin.
41 Marjanović dr. Luka, kr. sveuč. profesor. Zagreb.
42 Marković dr. Franjo, kr. sveuč. profesor. Zagreb.
43 Marčelić dr. Josip, biskup. Dubrovnik.
44 Marun ot. Luigj, franjevac. Knin.
45 Masovčić dr. Augustin, odvjetnik. Sinj.
46 Mikačić Dujan, občinski blagajnik. Split.
47 Milinović fra Šimun, nadbiskup. Bar. (Crnagora).
48 Miletić pl. dr. Stjepan, intendant hrv. zemalj. kazališta. Zagreb.
49 Modrušan Gustav, ljekarnik. Karlovac.
50 Nakić Marko, načelnik. Drniš.
51 Nakić Filip, biskup. Split.
52 Neumann dr. Dragutin, odvjetnik. Osiek.
53 Neureutter Maruša-Pavla, veleposjednica Prag. (Češka)
54 Nikolić-Podrinski pl. dr. Vladimir, kr. veliki župan. Ogulin.
55 Normann-Ehrenfelski grof Rudolfo, vlastelin. Valpovo.
56 Nossan Milan, veletržac Zagreb.
57 Novotny Vjekoslav, profesor. Varaždin.
58 Občina Korčula. Dalmacija.
59 Občina Selca. Brač.
60 Občina Split.
61 Občina Sućurac (Kaštel Stari).
62 Petrović Ivan Nep., posjednik. Varaždin.
63 Pisačić pl. Mirko gimnazijalac. Zagreb.
64 Poparić o. Ante, gimn. učitelj. Beč. Franciskaner Platz.
65 Poglavarstvo slob. i kr. glavnoga grada Zagreb.
66 Preradović pl. Dušan, c. kr. pomorski poručnik. Pulj.
67 Posilović dr. Juraj, nadbiskup. Zagreb.
68 Rauer Aurelij, gimnazijalac. Bedekovčina. (Zagorje).
69 Reiner dr. Vatroslav, odvjetnik. Karlovac.
70 Reisner Adam, veletržac. Osiek (gornji grad).
71 Šamac o. Jure, gvardijan. Visovac-Skradin.
72 Smičiklas Tade, kr. sveuč. profesor i narodni zastupnik. Zagreb.
73 Smojver Dragutin, trgovački činovnik. Karlobag.
74 Šestak Josip, kanonik. Djakovo.
75 Šimetin dr. Miho, liečnik. Split.
76 Štanbuk dr. Ivan, liečnik. Jelsa.
77 Štedionica. Kostajnica.
78 Šumsko-gospodarstvena imovna občina. Otočac.
79 Taussig Adolfo, posjednik. Varaždin.
80 Taussig Gustav, vlastelin. Ivanec. Varaždin.
81 Valjato Ivan, kateketa. Rieka.
82 Vavrović Micika Ivanec.
83 Vitezić dr. Dinko, odvjetnik. Krk.
84 Volani Eugen, trgovac. Zagreb.
85 Vračun dr. Dragutin, odvjetnik. Varaždin.

86 Vrbanić dr. Fran, kr. sveučilištni profesor i zastupnik naroda. Zagreb.
87 Vrkljan Mato, kr. kot. pristav. Varaždin.
88 Vukičević ot. Andrija, nadžupnik. Drniš.
89 Zrelec Josip, c. k. satnik u miru. Gjurgjevac.
90 Žerjavić dr. Juraj, župnik i zastupnik naroda. Sv. Marija Bistrica.

F. Utemeljitelji, koji su umrli.

91 Ćaćić ot. Marko, župnik. Gradac, Drniš.
92 Karabaić vit. Ivo, c. k. kotarski poglavar. Knin.
93 Ljubić prof. Šime. Starigrad.
94 Mihalović Josip, nadbiskup i stožernik. Zagreb.
95 Okrugić opat Ilija, župnik. Petrovaradin.
96 Ožegović barun Metel, tajni savjetnik. Beč.
97 Suhin Slavoljub, začastni kanonik. Zagreb.

G. Utemeljitelji radi zasluga.

98 Akačić pl. Petar. Split.
99 Ardalić Vladimir, posjednik. Gjevrske-Bribir-Mostine.
100 Femenić pl. Tito, sudbeni viećnik, dodieljen kr. banskomu stolu. Zagreb.
101 Paskievič Čikara Peroslav, pristav trg.-obrtničke komore Zagreb.

H. Povjerenici.

Akačić pl. Petar. Split.
Ardalić Vladimir, posjednik. Gjeverske-Bribir-Mostine.
1 Borovac Luka, trgovac. Sisak
2 Colnago Antun, učitelj. Obroivac.
3 Corić Miroslav, ljekarnik. Reeka.
4 Danielov Damljan, c. kr. m rač. Imocki.
5 Franjić ot. Angjeo, gimnazijalni ravnatelj. Gučjagora
6 Hanza Luka, trgovac. Rieka Dubrovačka.
7 Maričić Ante Vrakela, c. kr. nadcestar. Obrovac.
8 Matas Vinko, trgovac. Skradin
9 Paskievič Juroslav Čikara, posjednik. Šibenik.
10 Perković ot. Petar Krst., gimnazijalni jubilarni učitelj. Sinj.
11 Potočnjak Ivan, veliki prepošt. Novi. Vinodol.
12 Sirotković pop Niko, župnički pomoćnik. Nin.
13 Sokol Josip, pristav dioničke štedionice. Križevci.
14 Šašel Dragan, pravnik. Zagreb.
15 Škarpa Franjo, ravnajući učitelj. Biograd.
16 Trtanj Ferdo, bilježnik. Udbina.
17 Vodwaržka pl. Eduard, činovnik. Trst, via campanile Nro. 4.
18 Vučenović Pavao, rav. učitelj. Trogir.

I. Redoviti.

1 Abelić vit. dr. Kazimir. Zadar.
2 Akačić Ante, stud. pharm. Zagreb.
3 Alač ot. Ante, lektor. Makarska.
4 Alzich Antun, trgovac. Pola.
5 Anić fra Jere, franovac. Split.
6 Aralica Ivan, trgovac. Drniš.
7 Aralica Miho, posjednik. Knin.
8 Arneri dr. Blaž, občinski liečnik. Orebić.
9 Arneri Rafael, veleposjednik. Korčula.
10 Arnold Franjo, kr. javni notar. Zagreb.
11 Ašner Gejza, gimnazijalni učitelj. Osiek.
12 Antolković dr. Mirko, odvjetnik. Križevci.
13 Babarović braća, posjednici i trgovci. Perast.
14 Babić Gavro, kanonik. Djakovo.
15 Babić Josip, stud. iur. Zagreb.
16 Bačić pop Antun, župnik. Pločice-Gruda.
17 Bačić Ante, trgovački činovnik. Sušak.
18 Badovinac Gjuro, veliki predstavnik kaptola. Križevci.
19 Badovinac Kamilo, stud. juris. Zagreb.
20 Bajić fra Martin, nadžup. Visoka. K. Stari.
21 Balić ot. Marko, župnički pomoćnik. Ugljani. Sinj.
22 Bandur Mate, veleposjednik. Metković.
23 Banješ Josip, župnik. Gjurgjevac.
24 Banović Ante, trgovac. Dolnja Tuzla.
25 Barač Milutin, ravnatelj tvornice petroleja. Rieka.
26 Barač pl. Vladimir, gradski viećnik. Zagreb.
27 Barbić ot. Ivan, župnik. Vrlika.
28 Baričević Bono, župnik. Prizamatovci, Bribirske Mostine.
29 Baron dr. Gustav, kanonik. Zagreb.
30 Bartulović ot. Jakov, župnik. Graba. Trilji.
31 Bašković Ivan, posjednik. Makarska.
32 Batić Franjo, župnik. Stare Ćiće, Vel. Gorica.
33 Beck Vilim, učenik trg. škole. Zagreb.
34 Belamarić ot. Krsto, franjevac. Split.
35 Belamarić Stojdrag, kr. kot. šumar. Ludbreg.
36 Belas Ivan, trgovac. Trogir.
37 Belin Mato, trgovac. Trpanj.
38 Belošević pl. Stjepan, načelnik. Varaždin.
39 Benčur dr. Mate, liečnik. Selca (Brač)

40 Bendoni dr. Josip, općinski liečnik. Cavtat.
41 Benges Koloman, profesor trgovačke škole. Bjelina (Bosna).
42 Benković Ivan, gradski senator u miru. Zagreb.
43 Benutić ot. Ivan, difinitor, župnik. Brštanovo, Lečevica.
44 Biankini dr. Ante, liečnik. Starigrad
45 Biankini Juraj, urednik „Nar. Lista" i hrvatski zastupnik. Zadar.
46 Bibica dr. Baldo, liečnik. Vela Luka.
47 Bilić ot. Nikola, gvardijan sv. Križa. Živogošte.
48 Biljan Ante, trgovac i posjednik. Nova Kršlja.
49 Bilonić ot. Ante, nadžupnik. Šibenik.
50 Binicki Fran, bogoslov. Senj.
51 Biskupsko sjemenište. Split.
52 Biz Fran, stud. jur. Zagreb.
53 Bjelovučić Ante, pošt. opremač. Drniš.
54 Bojanić pop Ivan, župnik. Komiža.
55 Bolani ot. Bono, duh. pomoćnik. Drniš.
56 Borčić Lovro, narodni zastupnik. Split.
57 Borić ot. Stanko, župnik. Borovci-Metković.
58 Boroša dr. Stjepan, župnik. Zagreb.
59 Bösendorfer Josip, stud. phil. Zagreb.
60 Bošnjak Ivan, kanonik. Zagreb.
61 Božić Ivan, župnik. Mokošić, Gruž-Dubrovnik.
62 Brajnović ot. Evangjelista. Sustjepan, Rieka Dubrovačka.
63 Brainović Ivo, posjednik. Gruda, Kuna.
64 Brajković Tomo, gimn. ravnatelj. Zadar.
65 Branko Filip, stud. jur. Zagreb.
66 Brbić ot. Toma, župnik. Bačina, Gradac.
67 Brčić Antun, predsjednik priziv. suda u miru. Zadar.
68 Breyer Mirko, trgovac. Križevac.
69 Breyer dr. Vilim, odvjetnik. Križevci.
70 Brkljača Ante, trgovac. Knin
71 Bronić ot. Miho, župnik. Miljevci, Drniš.
72 Brozović Andrija, obć. blagajnik. Otočac.
73 Brunšmidt dr. Josip, sveučilištni profesor i ravnatelj arkeolog. muzeja. Zagreb.
74 Brusić Mato, kr. financijalni ravnatelj. Varaždin.
75 Bubanović Julijo, veliki župan u miru. Zagreb.
76 Bučar Franjo, profesor. Zagreb
77 Budak Rade, trgovac. Karlobag.
78 Buić dr. Ivan, odvjetnik. Drniš.
79 Buić dr. Juraj, liečnik. Split.
80 Burić Pavao. Jelsa.
81 Bušelić ot. Šimun, nadžupnik. Metković.
82 Butković pop Niko, naučitelj. Kastav.
83 Butura Stjepan, kateketa. Sisak.
84 Carić Ante, obć. tajnik. Komiža.
85 Carić pop Juraj, župnik. Dol, Starigrad.
86 Ceraj-Cerić pl. Marija. Križevci.
87 C. kr. velika realka. Split
88 Cettolo Bonifacij, inžinir. Petrinja.
89 Cindrić Franjo, maturant. Karlovac
90 Cindro pl. Ante, posjednik. Split.
91 Crnadak Gjuro, ravnatelj „Croatie". Zagreb.
92 Crnadak dr Vladimir, odvjetnik. Sisak.
93 Crnica Joso, nadžupnik i zač. kanonik. Pridvorje. (Gruda).
94 Curić ot. fra Angjeo, provincijal. Sarajevo.
95 Cviličević Petar, trgovac. Korčula.
96 Cvitanović fra Angjeo, župnik Baškavoda, Makarska.
97 Čakanić dr. Janko, kr. sveuč. profesor. Zagreb.
98 Čavkić Ivan, franjevac Split.
99 Čipin Zvonimir, stud. jur. Zagreb.
100 Čorić ot. Josip, župnik. Podmilacja, Jajce.
101 Čović I. Valentin, posjednik. Otočac.
102 Čubretović Stjepan, gimnazijalni profesor. Kotor.
103 Čulić ot. Petar, župnik. Kožice, Vrgorac.
104 Danko Ivan, vojni kapelan. Petrovaradin.
105 Debeljak Ljudevit, gimnazijalac. Rakovac. Karlovac.
106 Demarchi Josip Ante, trgovac. Split.
107 Derenčin dr. Josip, liečnik. Križevci.
108 Derenčin dr. Mirko, odvjetnik. Zlatar.
109 Devčić dr. Virgil, odvjetnik. Zagreb.
110 Didolići braća, veleposjednici. Selca. (Brač).
111 Didolić Toma, veleposjednik. Selca. (Brač).
112 Dienel Konstantin, pract. pharm. Zagreb.
113 Dobrović Ivka, posjednica. Jelsa.
114 Dočkal Koloman, trgovac Zlatar.
115 Dolački Aleksa, župnik. Mrežnica Dugaresa.
116 Dolanski Vladoj, profesor. Varaždin.
117 Domin pl Imbro, zamj. drž. odvjetnika. Varaždin.
118 Dominić pl. Franjo, kr. sudb. pristav. Varaždin.
119 Dorušić Ferdo, gimnazijalac. Karlovac. Rakovac.
120 Dörwald Milan, mag. pharm. i stud. jur. Belovar.
121 Dračar Vjekoslav, posjednik. Knin.
122 Dragić Slavoljub, pravnik. Zagreb.

123 Draženović Josip, upravitelj kot. suda. Perušić. (Hrvatska).
124 Dražetić ot. fra Ilija, župnik. Brajkovići. Travnik.
125 Drenovački pl. dr. Gabro, kr. sudbeni pristav. Zlatar.
126 Drganc Dragutin, gimnazijalac. Rakovac. Karlovac.
127 Družtvo „Hrvatski Skup". Tiesno.
128 Duboković vitez Niko, načelnik. Jelsa.
129 Dubravčić pop Miho, župnik. Srinjine-Split.
130 Dukat Vladoj, gimn. profesor. Osiek.
131 Dulčić Stjepan. posjednik. Brusje Hvar.
132 Dvornik Mate, kanonik. Split.
133 Dvoržak Rafael, kot. šumar. Križevci.

134 Egersdorfer dr. Aleksander, kr. sveuč. profesor i narodni zastupnik. Zagreb.
135 Einwalter Ivan, posjednik. Gospić.
136 Ergovac Pavao, trgovac, član znanstvenoga odbora družtva „Bihač". Stafilić-Stari.
137 Erler Gjuro, odvjetnik. Novi Vinodol.

138 Fazinić Josip, mirodijar. Korčula.
139 Ferkić Žiga, župnik Križevci.
140 Ferri Tome, pok. Martina, posjednik. Trpanj.
141 Filipović Hinko, dnevničar. Gospić.
142 Filipović pl. Vilim, porezni oficijal. Petrinja.
143 Firinger Josip, župnik. Osiek.
144 Fišer Vatroslav, gradjevni poduzetnik. Zagreb.
145 Flego Petar, kanonik. Trst.
146 Foretić Ivo, Dinkov, posjednik. Korčula.
147 Forko Franjo, župnik. Samobor.
148 Franjevačka niža gimnazija Gučjagora. Travnik.
149 Frankić ot. Angjeo, župnik. Zavojane Kozica.
150 Friš Andrija, kanonik sv. Jeronima. Rim. Via Ripetta 108.
151 Függer pl Nikola, stud. jur. Zemun.

152 Gabrić pop Petar, župnik u miru. Metković.
153 Gamulin pop Nikola, župn. pomoćnik. Supetar. Brač.
154 Gamulin pop Vinko. Jelša.
155 Gardilčić Stjepan, posjednik i trgovac. Nerežišće-Brač.
156 Garić ot. Josip kapelan. Zenica.
157 Gašparac Antun, gimnazijalac. Karlovac.
158 Gavrančić dr. Milan. odvjetnik. Virovitica.
159 Gavranić dr. Pero, odvjetnik i narodni zastupnik. Zagreb.
160 Gilić Ante, župnik. Tučepi Makarska.
161 Gjivanović dr. Jakov, liečnik. Zadar.
162 Gjurski Angjel, činovnik kr. ugarske željeznice. Rieka.
163 Gladki Antun, kapelan. Belec. Zlatar.
164 Glavan Mate, inžinir. Sušak.
165 Glavinić Miho, pokrajni škol. nadzornik. Zadar.
166 Gnječ fra Mate, župnik. Proložac-Imotski.
167 Goga Ivo, trgovac. Mlino-Dubrovnik.
168 Gojak ot. Ante, župnik. Brštanovo-Stari-Kaštel.
169 Golubović Ivan, posjednik i seoski glavar. Podobrice-Kuna.
170 Gottschalk dr. Franjo, liečnik. Osiek.
171 Grabovac ot. Josip, župnik. Hrvotci. Sinj.
172 Gradjansko streljačko družtvo. Zagreb.
173 Gradski muzej Osiek.
174 Grahor Stjepan, veleindustrijalac. Zagreb.
175 Grgić dr. Eduard, odvjetnik. Split.
176 Grgin Antun, cand. med. Novi. Kaštel Stari.
177 Grlić Stjepan, mjernik. Varaždin.
178 Gruber dr. Gjuro, odvjetnik Varaždin.
179 Grujica ot. Vicko, župnik. Suhidolac-Trogir.
180 Grünhut pop Matija, župnik i prisjednik duh. stola. Lešće-otočko. Ogulin.
181 Gržetić dr. Nikola, c. i kr. štopski liečnik. Mostar.
182 Guči Vjekoslav, gradski šumar. Varaždin.
183 Gudek Dominik, kapelan. Bregi. Ivanić.
184 Gundrum dr. Eranjo, gradski fizik. Križevci.
185 Gutschy dr. Ante, kr. kotarski liečnik. Zlatar.
186 Guerić ot. Ivo, župnik. Krušcvo. Obrovac.
187 Gvozdanović Antun, c. kr. pukovnik. Zagreb.

188 Hochbaum Mato, gimnazijalac. Rakovac. Karlovac.
189 Hackenschmied Hanuš, akadem. slikar. Prag.
190 Hajbian Ivan, kapelan. Sisak.
191 Haladi Armin, župnik. Gora. Križevci.
192 Halper-Sigetski Julijo, viećnik banskoga stola. Zagreb.
193 Hanuš Josip, ravnatelj banke „Slavije". Zagreb.
194 Harazim dr. Lujo, kr. kotarski liečnik. Gjurgjevac.

195 Hasenöhrl Ivan, občinski činovnik. Novi. Vinodol.
196 Haurek Slavoljub, gimnazijalac. Karlovac. Rakovac.
197 Hild Milan, pravnik. Zagreb.
198 Hirschmann Hinko, stud. jur. Sisak.
199 Homotarić dr. Vjekoslav, župnik. Tuhelj.
200 Horvat Nikola, učitelj. Križevci.
201 Horvat dr. Rudolf, profesor. Osiek.
202 Horvat Stjepan, župnik. Sv. Gjuragj. Ludbreg.
203 Hreljanović pl. Guido, kapetan auditor. Zagreb.
204 Hrvatsko akad. lit. družtvo „Zastava". Zagreb.
205 Hrvatska čitaonica. Dugoselo.
206 „Hrvatska čitaonica". Novi. Vinodol.
207 „Hrvatska čitaonica". Pag.
208 „Hrvatska čitaonica". Požega.
209 „Hrvatska čitaonica". Starigrad. Hvar.
210 „Hrvatska čitaonica". Ston.
211 „Hrvatska radnička zadruga". Dubrovnik.
212 Hrvatski „Sokol". Komiža.
213 I. Hrvatsko družtvo biciklista. Zagreb.
214 Hudovski Adolfo, gradski senator. Zagreb.
215 Hržić Antun, profesor realne gimnazije. Zagreb.
216 Hudjek Stjepan, župnik. Lepoglava.
217 Hurban Vladimir, evangelički župnik. Stara Pazova.
218 Ilišević Matej, kapelan. Lipovljani. Banovajaruga. Slavonija.
219 Iskra Jakov, kapelan. Rieka.
220 Ivandić ot. Miho, župnik. Potravlje. Sinj.
221 Ivanišević pop Franjo, župnik. Jesenice. Split.
222 Ivanišević pl. Lavoslav, kanonik. Trogir.
223 Ivanišević ot. Mato, franjevac. Vukovar.
224 Ivanko Šimun, porezni činovnik. Trogir.
225 Ivanković Šimun, trgovac. Ervenik.
226 Ivanović Ivan, župnik. Preko. Zadar.
227 Iveković Ciro, arhitekt pri dalmatinskom namjestničtvu. Zadar.
228 Iveković Levin, farmaceutor bolnice milosrdne braće. Zagreb.
229 Iveković Oton, prof. kr. realke i hrvat. slikar. Zagreb.
230 Jiruš dr. Bogoslav, sveučilištni profesor. Prag.
231 Jakovljević Petar pok. Stjepana, trgov. putnik, hrvatski radnik. Zagreb.
232 Jančiković dr. Ivan, odvjetnik Vinkovci.
233 Janiček dr. Gustav, kr. sveuč profesor. Zagreb.
234 Jankov Mate, trgovac. Split.
235 Janković Julio, profesor Varaždin.
236 Jerković fra Blaž, župnik. Drinovci. Imotski.
237 Jiroušek Julijo, učitelj. Mahično-Karlovac.
238 Jonke Adolf, maturant. Karlovac.
239 Jozić Mihovil, obć. bilježnik. Gorjane.
240 Junaković Antun, ljekarnik. Šibenik.
241 Juraković dr. Mate, občinski liečnik. Trpanj.
242 Jurić Ivo, župnik. Ličtani-Livno
243 Justitz Antun, župnik. Dubica.
244 Jušić Ivan, trgovac. Drniš.
245 Kačić-Ivić Ivo, posjednik. Kuna.
246 Kačić-Peko ot. Ivan, župnik: Sv. Martin. Brač.
247 Kamenar Josip Samuelov, stud. jur. Zagreb.
248 Kamler dr. vitez Lujo, c. kr. politički komesar. Zadar.
249 Kauk Robert, duhovnik kaznione. Lepoglava.
250 Kardum ot. Mate, lektor bogoslovja. Šibenik.
251 Kargotić Lujo, c. k. bilježnik. Imocki.
252 Kastelan don Josip, župnik. Zrnovica-Split.
253 Katalinić ot. Ivan, gimnazijalni učitelj. Sinj.
254 Katalinić Vinko, veleposjednik. Split.
255 Katnić dr. Niko, odvjetnik i narodni zastupnik. Šibenik.
256 Katnić Roko, kanonik i župnik. Bribir.
257 Kekić Miroslav, višeškolac. Gospić.
258 Kiepach Milan, vlastelin. Balokovo. Samobor.
259 Kindl dr. Josip, kr. kotarski liečnik. Irig.
260 Kišić Vlaho, načelnik. Gruž.
261 Kiss dr. Oskar, odvjetnik. Varaždin.
262 Klaić Ivan, veleposjednik. Popovići-Gruda.
263 Klarić ot. Dane, exprovincijal. Visovac. Skradin.
264 Klempf Lujo, nadarbenik. Jaska.
265 Ključec Milan, knjigovodja. Sisak.
266 Knjižnica oo. Franjevaca. Ljubljana.
267 Knoblok Vinko, uprav. dobara Lipina kod Klokočeka. Našice.
268 König Dragutin, župnik. Sisak.
269 Kogaušek Aleksa, župnik. Prelošćica. Topolovac. Sisak.
270 Kögl Ante, ljekarnik. Zagreb.

271 Kokotec Aleksije, gradski kancelista. Varaždin.
272 Kolačević Martin, trgovac. Gospić.
273 Kolarić Dragan, maturant. Rakovac. Karlovac.
274 Kolšek dr. Josip, advokat. Lasko Markt-Tüffer.
275 Konjiković pl. Ivan, viećnik sudb. stola Gospić.
276 Kopajtić Tomo, maturant. Karlovac.
277 Koprinsky Robert, gimn. profesor. Sušak.
278 Kopun Josip, kr. kotarski predstojnik. Zlatar.
279 Kornicer Oskar, odvjetnik Zagreb.
280 Košainć Franjo, c. kr. tajnik poglavarstva. Pazin.
281 Koštelac pop Ivan, župnik. Drežnik. Rakovica.
282 Kotaraš ot. Miho, župnik. Kievo-Vrlika.
283 Kovačić Franjo, kr. kot. predstojnik. Varaždin.
284 Kovačević Frano, c. kr. činovnik pošte i brzojava. Sućurje. Hvar.
285 Kovačević Gjuro, odvjetnik. Djakovo.
286 Kovačević N., gimnazijalac. Karlovac.
287 Kovačević dr. Vladimir, odvjetnik. Osiek.
288 Kožulj pop Frano, župnik u miru. Pag.
289 Kragić pop dr. Petar, mitronosni opat i župnik. Skradin.
290 Kr. velika gimnazija. Zagreb.
291 Kr. velika gimnazija. Sušak.
292 Kr. velika gimnazija. Osiek.
293 Kramer Josip, pravnik. Zagreb.
294 Kramer Josip, stud. iur. Zagreb.
295 Krančević Ljubica, učiteljica. Križevci.
296 Krelja ot. Kosta, exprovincijal. Šibenik
297 Kremsir Milan, trgovac. Rijeka.
298 Kren Gustav. Crnac-Moslavina. Nova Gradiška.
299 Kresnik Franjo, ravnatelj gimnazije. Sušak.
300 Krešić Stjepan, župnik. Otmovci-Kupres
301 Križ Lacko, ravnatelj Istarske vinarske zadruge. Pola.
302 Križmara Antun, učitelj. Kuna.
303 Krnić Petar, učitelj. Prvić-Šuperine.
304 Kronfeld Rikard, trgovac. Zagreb.
305 Krsnik Edo, stud. iur. Zagreb.
306 Kucelić dr. Fran, odvjetnik. Mitrovica.
307 Kukić Ilija, c. i kr. major. Ljubljana.
308 Kukolić dr. Ivan, tajnik kod fin. ravnateljstva. Zagreb.
309 Kukuljević-Sakcinski pl. dr. Božidar, vlastelin. Ivanić kod Varaždina.
310 Kukynga Ferdo, stud. phil. Delnice.
311 Kulier ot. fra Radoslav, učitelj. Gučjagora. Travnik.
312 Kulmer grof Miroslav, vlastelin. Šestine. Zagreb.
313 Kulunčić pl. Ljuboslav, sudb. tumač. Varaždin.
314 Kumičić Eugen, hrv. književnik. Zagreb.
315 Kutleša ot. Mijo. Ljubinčić kod Livna.
316 Kuzmić pop Marin, kor. vikar. Split.
317 Kvaternik Emil, trgovac. Zagreb.
318 Laco ot. Marko, župnik. Kljake. Drniš.
319 Ladavec Jakob, župnik. Buje.
320 Lallich barun Oskar, vojnički častnik u pričuvi. Knin.
321 Laszovski pl. Emilij, dodijeljen zemalj. arkivu. Zagreb.
322 Lazarić Mirko, učitelj. Lev. Varoš. Djakovo.
323 Leber Pajo, kanonik. Zagreb.
324 Lehpamer Josip, kanonik. Varaždin.
325 Lenuci Milan, grad. nadmjernik. Zagreb.
326 Levačić Ivan, c. k. kapetan. Beč, Landesbeschreib, Corpscommandogebäude.
327 Liebermann Dragutin, stud. iur. Beč.
328 Lisac Stjepan, profesor. Gospić.
329 Ljubičić Ante, trgovac. Ervenik.
330 Lobmajer August, župnik. Erdevik. Mitrovica.
331 Lončarek Vladoj, kapelan. Preloščica. Topolovac. Sisak.
332 Lorković Ivan, stud. iur. Zagreb.
333 Lovrić ot. Marijan, župnik. Breštovska. Kiseljak.
334 Lubin pop Ivan, župnik. Sućurac. Kašt. Stari.
335 Lukić Ivan, realac. Rakovac. Karlovac.
336 Lukinić Rudolf, licitar. Karlovac.
337 Luxio pop Ivan, biskupski tajnik. Hvar.
338 Lypold dr. Oskar, odvjetnički kandidat. Varaždin.
339 Madirazza Ante, c. k. mjerač. Drniš.
340 Magdić Franjo, profesor. Zagreb.
341 Magdić dr. Petar, odvjet. kandidat. Varaždin.
342 Magud-Mašan Mate, trgovac. Gruda.
343 Malić pop Ilija, župnik. Vrlika.
344 Malvić Franjo, kr. kotar. predstojnik. Zagreb.
345 Manastir sv. Mihovila. Zadar.
346 Mance Vladislav, ljekarnički asistent. Zagreb.
347 Maretić ot. Krsto, župnik. Promina. Oklaje.
348 Mangjer dr. Ivan, odvjetnik i nar. zastupnik. Split.
349 Mariašević pl. Pavao, predsjednik sudb. stola. Osiek.

350 Marić ot. Andrija, župnik. Stankovci.
351 Marinović Mihovio, posjednik. Makarska.
352 Marjanović dr. Petar, obć. liečnik. Šimanovci. Pazua.
353 Marković dr. Ivan, exprovincijal. Sinj.
354 Markulin Matija, financijalni činovnik. Zagreb.
355 Marun Ivan, posjednik. Skradin.
356 Marušić ot. Stanko, župnik. Gradac. Makarsko primorje.
357 Mašek dr. Dragutin vit. Bosnadolski, prim. liečnik u bolnici milosrdnih sestara. Zagreb.
358 Matas Nikola, župnik. Zlopolja. Muć.
359 Matković Ante, župnik. Podlapac. Gospić.
360 Matković pop Josip, župnik u miru. Knin
361 Maurović Milivoj, sveučilišni profesor. Zagreb.
362 Maznarić Miho, bilježnik. Topolovac. Sisak.
363 Mazzura Lav, pravnik. Zagreb.
364 Mažuranić Mile, pravnik. Varaždin.
365 Mažuranić Vladimir, podpredsjednik kr. ban. stola. Zagreb.
366 Medović pop Celestin, hrv. slikar. Zagreb.
367 Meichsner dr. Eugenij, odvjetnički kandidat. Šibenik.
368 Mencin Milutin, stud. phil. Zagreb.
369 Mestrović Mihovil, župnik. Lipovac. Morović. (Slavonija).
370 Metropolitanska knjižnica. Zagreb.
371 Mihaljević Franjo, pristav hip. banke. Zagreb
372 Mihaljević dr. Vicko, odvjetnik. Split.
373 Mihinić Stjepan, župnik. Zlatar.
374 Mihoković Franjo, kapelan. Velika Gorica.
375 Mikula Frano, porez. činovnik. Budua.
376 Miletić Ivan, c. kr. financ. povjerenik. Korčula.
377 Miletić Matija, župnik. Šestine. Zagreb.
378 Miletić Marko, poštarski odpremnik. Stankovci.
379 Milinović ot. Jakov, župnik. Drvenik. Gradac.
380 Miljan Josip, regens konvikta, odjel. savjetnik. Zagreb.
381 Milović Josip, trgovac. Ston.
382 Milović A. Petar, trgovac. Milna na Braču.
383 Marin Miolin, načelnik. Sućurac. Kašt. Stari.
384 Mirić pop Ivo, nadžupnik. Tiesno.
385 Mirić ot. Metod, dominikanac. Šibenik.
386 Mirković pl. Josip, Pag.
387 Mišetić dr. Roko, liečnik. Dubrovnik.
388 Mladinov dr. Ante, liečnik. Šolta.
389 Mladinov dr. Josip, liečnik. Vodice.
390 Mlinar Ivan, trgovac. Knin.
391 Modrić Josip, profesor i veleposjednik. Benkovac.
392 Modrić ot. Mate, župnik. Gala. Sinj.
393 Monti dr. Lovro, odvjetnik. Knin.
394 Moretti dr. Lujo, odvjetnik. Trogir.
395 Mostahinić Antun, učitelj. Gruda.

396 Narodna čitaonica. Idrija.
397 Narodna čitaonica. Otočac.
398 Nazor dr. Ivan, liečnik. Supetar. Brač.
399 Nedved Ante, župnik. Šterna. Buje.
400 Nekić pop Ivan, svećenik u m. Jesenice, Obrovac.
401 Nekić pop Josip, župnik. Jesenice Obrovac.
402 Nekić Mate, profesor. Zadar.
403 Nemec Julij, župnik. Novigrad. Karlovac.
404 Nikolašević Marijan, ravnatelj biskup. dobara Zagreb.
405 Nikšić Josip, trgovac. Gospić.
406 Novaković braća, trgovci. Sv. Martin. Brač.
407 Novaković Josip, profesor. Zagreb.
408 Novaković pl. Mihovil, c. i kr. major. Beč. Aleegasse 21.

409 Ogrizović Milan, stud. phil. Zagreb.
410 Olujević Andrija, c. k. pukovnik u m. Brod na Savi.
411 Obćina Makarska.
412 Obćina Metković.
413 Obćina Novska. Stari Kaštel.
414 Obćina Ston.
415 Orhanović Mato, posjednik. Podobuće. Kuna.
416 Ortner Josip, župnik. Sela kod Siska.
417 Ostojić Šimun, sudb. pisar. Trogir.
418 Oštrić dr. Ognjan, odvjetnik i kr. javni bilježnik. Križevci.

419 Pack Ivo, stud. iur. Zagreb.
420 Pajk Zvonimir, stud. iur. Zagreb.
421 Pajkurić Higin, pomor. kapetan. Rijeka.
422 Pasarić Josip, prof. i urednik „Obzora“. Zagreb.
423 Pavelić dr. Ante, zubar. Zagreb.
424 Pavelić Jerko, ravn. učitelj. Lešće. Otočac.
425 Pavelić Lovre i sin, veletržci. Gospić.
426 Pavelić Martin, višeškolac. Gospić.
427 Pavičić Ivo, podžupnik. Bogomolje. Hvar.
428 Pavičić Petar, lučki kapetan. Split.
429 Pavletić Krsto, profesor. Požega.
430 Pavlić Andrija, nadporučnik. Petrovaradin.

431 Pavša Stjepan, stud. iur. Zagreb.
432 Pazman dr. Josip, sveučilištni profesor. Zagreb.
433 Pejačević grof Pavao, vlastelin. Podgorač.
434 Perić pop Andrija, župnik. Gdinj. Bogomolje.
435 Peričić dr. Božo, ravnat. bolnice. Zadar.
436 Perišić ot. Pavao, gvardijan. Karin. Smilčić.
437 Perković ot. Šimun, župnik. Gradac-Drniš.
438 Peklić Metel, odvjetnik. Jaska.
439 Peršić dr Andrija, odvjetnik. Gjurgjevac.
440 Peršić Nikola, občinski tajnik. Volosko.
441 Perušić Andre, trgovac. Rijeka.
442 Pervan Tomo Gjurov, c. k gruntovničar. Vrgorac.
443 Petrić Ante, nar. zastupnik. Komiža.
444 Petrić pop Juraj, župnik. Brusje Hvar.
445 Petričević Vid, profesor. Split.
446 Petrović Mirko, kapelan. Ivanci. Varaždin.
447 Petrović Nikola, posjednik i trgovac. Škaljare-Kotor.
448 Petrović Šime, župnik. Preseka. Križevac.
449 Pezzi Tripo, posjednik. Kotor.
450 Pexider Gustav, ravnatelj gospodarskog šumarskog učilišta. Križevci.
451 Pilar Martin. arhitekt. Zagreb.
452 Pinterović dr. Ante, odvjetnik. Osiek.
453 Plančić pop Ivan, župnički pomoćnik. Starigrad.
454 Plazonić Drago, trgovac. Benkovac.
455 Plepel ot. Petar, župnik. Lečevica.
256 Pliverić dr. Jaška, kapelan. Ivankovo.
457 Pliverić dr. Josip, sveučilištni profesor i zastupnik naroda. Zagreb.
458 Pliverić Stjepan, sudb viećnik. Zagreb.
459 Plivelić Stjepan, vjeroučitelj Križevci.
460 Pobor Josip, sudbeni pristav. Požega.
461 Polanski Vjekoslav, kr. sudb. pristav. Varaždin.
462 Polić Ivan, ljekarnik. Crikvenica.
463 Polić pop Matija, kapelan. Bakar.
464 Poljak Ivan, pravnik. Karlovac. Rakovac.
465 Poljanić Ivo, posjednik. Pijavičino-Kuna.
466 Porges Berthold, koncipient. Varaždin.
467 Posedel dr. Josip, gimnazijalni profesor. Dubrovnik.
468 Pospisilm Ivan, farmaceut. Križevci.
469 Potočnjak Ardoje, bilježnik. Novi. Vinodol.
470 Potočnjak dr. Franjo, odvjetnik i narodni zastupnik. Zagreb.
471 Potočnjak Ivan, veliki prepošt. Novi. Vinodol.
472 Požar Paško, trgovac. Knin.
473 Predojević dr. Albert, odvjetnik. Zagreb.
474 Preradović Radovan, činovnik I. hrv. štedione. Zagreb.
475 Prosen Josip, stud. phil. Zagreb.
476 Pulić Luka, trgovac. Mrcine. Gruda.
477 Puović Špiro, načelnik i veleposjednik. Trogir.
478 Puratić ot. Serafin, župnik. Podoca. Gradac.
479 Purgić ot. Augustin, župnik. Gromiljak. Kiseljak.
480 Pušić Vinko, kr. sudb pristav. Novi-Marof.

481 Rabar Ivan, ravnatelj gimnazije. Osiek.
482 Račić Rafo, gimnazijalac. Rakovac. Karlovac
483 Radecky pop Vice, župnik. Pridvorje-Gruda.
484 Radeljak Ivan, činovnik banke „Slavije". Vis.
485 Radimiri Ivan, kanonik Kotor.
486 Radković Pavao, posjednik. Otočac
487 Rado dr. Eugen, zubar. Zagreb.
488 Radočaj Franjo, domobr. nadporučnik. Sisak.
489 Rajhercer Stjepan, gimnazijalac. Karlovac. Rakovac.
490 Rajković Fran, župnik. Novi. Gospić.
491 Rako ot. Ante, nadžupnik. Imocki.
492 Raković pop Mihovio. Drežnik.
493 Ramljak ot. Petar, župnik. Unešić. Drniš.
494 Rančić Antun, trgovac. Makarska.
495 Ratković Antun, pučki učitelj. Izlam. Smilčić.
496 Ratković Božo, trgovac. Gospić.
497 Ravlić ot. Franjo, definitor i župnik. Lovreć.
498 Reba Daniel, biskupski arkivar. Križevci.
499 Relja L. P. trgovac. Arbanasi.
500 Renarić Dragutin, učitelj. Križevci.
501 Rihtarić Mate, vojnički kurat. Zagreb.
502 Rogoz Janko, duh. pomoćnik Križevci.
503 Roje Milan, odvjetnik. Belovar.
504 Rošić ot. Ciril, gimnazijalni učitelj. Sinj.
505 Rossi Ljudevit, kr. domobranski satnik. Karlovac.
506 Rubelli Franjo, c. k. sudbeni pristav. Orebić.
507 Rubčić Lavoslav, trgovac. Gospić
508 Rubignoni dr. Vjekoslav, bilježnički vježbenik. Šibenik.

509 Rukavina Ivan, major infant. Regiment Franz Ferdinand Nro. 19. Komora (Ugarska).
510 Rukavina Ivan, župnik. Krapina.
511 Rukavina Martin, trgovac. Gospić.
512 Rumira don Petar, župnik. Povljane. Pag.
513 Runjić ot. Jere. gvardijan. Knin.
514 Ružević dr. Petar, odvjetnik. Starigrad.
515 Sabbioncello Miho, posjednik. Trpanj.
516 Sabo Tito, gradski viećnik Varaždin.
517 Samostan s. Petra i Pavla. Livno.
518 Samostan oo. franjevaca. Otok Korčula.
519 Samostan oo. franjevaca. Sinj.
520 Samostan oo. Franovaca Konventualaca. Šibenik.
521 Sarić Stanko, trgovac. Lovinac. Gospić.
522 Sartori Ljudevit, podarcidjakon i župnik. Krapina.
523 Schapp Viktor, inginieur. Varaždin.
524 Schueller Antun, mjernik. Gospić.
525 Sekanina Josip, trgovački poslovodja. Knin.
526 Semeraj Dragutin, trgovac. Zlatar.
527 Senji Franjo. kr. stol sedmorice. Zagreb.
528 Sertić Pajo, upravitelj župe. Gospić.
529 Sigur Mato, trgovac. Sisak.
530 Simončić pl. Dragutin, knjigovodja štedione. Petrinja.
531 Simončić Viktor, mjernik. Križevci.
532 Sinković Franjo, mag. pharm. Gospić.
533 Sintić Josip, c. k. podpukovnik. Brody. Galicija.
534 Sisarić ot. Vice, župnik. Drašnice. Igrane.
535 Škarpa Vicko Juraj, župnik. Žaton. Šibenik.
536 Skračić ot Ante, župnik. Ogorja. Muć.
537 Sladović Franjo, trgovac. Korčula.
538 Sladović pl. Mirko, pravnik. Zagreb.
539 Slavica ot. Šimun, duhovni pomoćnik. Oklaje.
540 Slavić Marko, trgovac. Knin.
541 Smrekar Milan, tajnik zemaljske vlade. Zagreb.
542 Smodloka dr. Josip, občinski tajnik. Imotski.
543 Spinčić Vjekoslav, narodni zastupnik. Opatija.
544 Središnje katol. bogoslovno sjemenište. Zadar.
545 Srkulj dr. Stjepan, profesor. Požega.
546 Steiner Pavao, stud. iur. Zagreb.
547 Stalio Petar, c. k. bilježnik. Omiš.
548 Stahuljak dr. Avelin, odvjetnički perovodja. Velika Gorica.
549 Stanić pop Petar, župnik. Mrzlopolje. Žumberak.
550 Staničić Krsto, posjednik i trgovac. Tivat.
551 Stern Armin, gimnazijalac. Karlovac.
552 Stipčević pop Šišman, župnik. Slivnica kod Vinjerca.
553 Stipetić pop Vicko, župnik. Vrbanj na Hvaru.
554 Stojković Josip, župnik. Podgora. Makarska.
555 Stoss Nikola, župnik. Rakovac.
556 Strižić dr. Miroslav, jav. notar i advokat. Belovar.
557 Strmić Laurent Frano, župnik. Drvenik. Trogir.
558 Strukan ot. Petar, župnik. Tiarice. Sinj.
559 Stunković Mato, računarski savjetnik. Zagreb.
560 Suhaj dr. Artur, vojni pomoćni liečnik. Pola.
561 Suk dr. Feliks, kanonik. Zagreb.
562 Svalba dr. Gajo, občinski liečnik. Kuna.
563 Šafran pop Josip, župnik. Grgjevac.
564 Šandri pop Jerolim, župnik. Vinišce. Trogir.
565 Šarić Ivan, profesor. Zagreb.
566 Šarić Mate, veleposjednik. Opuzen.
567 Šimac Ivan, župnik. Vel. Žablje. Ajdovčina. Primorsko.
568 Šimeta Pavao, veletržac. Kaštel Stari.
569 Šimić ot. Mate, provincial. Split.
570 Šimić pl. Vladimir, ravnatelj štedionice. Krapina.
571 Šimončić Gjuro, župnik. Gradec. Belovar.
572 Šimunić Gjuro, porezni prijamnik u m. Knin.
573 Šimunković pop Ivo, župnik u miru. Potavlje. Kuna.
574 Šimunović ot. Ivan, eksprovincial i biskup. tajnik. Šibenik.
575 Šipuš Ivan, veletržac. Zagreb.
576 Šipuš Nikola, veletržac. Sisak.
577 Širmer Ivan, župnik. Bučje-Oriovac. Slavonija.
578 Širola Ivan, stud. phil. Zagreb.
579 Škarica pop Petar, župnik u m. Podgradje. Omiš.
580 Škof Vladimir, stud. phil Zagreb.
581 Šmid Valter fr. O. S. B. Amond. Kranjska.
582 Šokčević Ivan, posjednik. Doljna Tuzla.
583 Špero Dane, trgovac. Knin.
584 Špicnagl Petar, gimnazijalac. Rakovac. Karlovac.
585 Špika ot. Ante, župnik. Sinj.
586 Šrepel dr. Milivoj, kr. sveučilištni profesor. Zagreb.
587 Štaněk Franjo, c. k. pomor. inžinir. Pulj.

588 Štanger dr. Andrija, odvjetnik i načelnik. Volosko
589 Štimac Mirko, gimnazijalac. Rakovac. Karlovac.
590 Štuk Nikola, župnik Mlino. Dubrovnik.
591 Šulak Franjo, gimnazijalac. Karlovac.
592 Šulentić B. Novi. Bosna.
593 Superina dr. Benjamin, odvjetnik. Sisak.

594 Tabajin don Marko, župnik. Smokvica. Korčula.
595 Tadić Dubravko, c. k. carinarski priglednik. Korčula.
596 Tebaldi Josip, učitelj. Vinjerac. Novigrad.
597 Tičak Stjepan, trgovac i posjednik. Grižane. Vinodol.
598 Tilić Ivan Krst., obć. tajnik. Biograd.
599 Tomas ot. Josip, župnik. Nevest. Stari Kaštel.
600 Tommaseo dr. Leonardo, odvjetnik. Split.
601 Tommaseo dr. Nikola, liečnik. Split.
602 Tomašić dr. Nikola, kr. sveuč. profesor i zastupnik naroda. Zagreb.
603 Tombolan Ivan, sudb. pristav. Korčula.
604 Tomić Dragutin, veleposjednik. Knin.
605 Tomić Veljko, pravnik. Zagreb.
606 Tonković dr. Frano, odvjetnik. Zlatar.
607 Tonković ot. Frano, župnik. Vrgorac.
608 Torić don Šime, župnik. Arbanasi kod Zadra.
609 Travica Dane, profesor. Gospić.
610 Trevisani Franjo, trgovac. Trst, Via Carintia 19.
611 Trinajstić dr. Dinko, odvjetnik i načelnik. Pazin.
612 Trumbić dr. Ante, odvjetnik i zastupnik naroda. Split.
613 Turak Antun, župnik i dekan. Kastav.
614 Turčić Luka, župnik. Kalnik.
615 Turković Dragutin, upravitelj župe. Smiljane. Gospić.
616 Turković Dragutin, veleposjednik. Zagreb.
617 Tuškan dr. Grga, zastup. naroda. Sisak.
618 Tuškan Ivan, sudac. Zlatar.
619 Tutić Ivo, trgovac. Kuna.

620 Učiteljski zbor gimnazije. Požega.
621 Uroda pop Petar. Ričice. Gračac.
622 Urpani ot. Ivan, župnik. Hreljin.
623 Ušalj Roko, župnik. Vrsi kod Nina.
624 Uzum ot. Frano, franovac. Knin.

625 Valenko Vladoj, državni odvjetnik. Varaždin.
626 Valjavec dr. Dionis, odvjetnički perovodja. Belec. Bedekovčina.
627 Vaniček Milan, činovnik hipotek. banke. Zagreb.
628 Varga braća, fotografi. Zagreb.
629 Velczek Ivan, c. kr. sudbeni pristav. Kistanje.
630 Velikanje Josip, kurat. Juršići-Vodnjan.
631 Veljačić Pero, kr. kapetan. Crikvenica. Vinodol.
632 Verona dr. Adam, obć. liečnik. Kotor.
633 Vertovetz Antun, pomor. kapetan. Pola.
634 Vežić Vladislav, kr. sudbeni pristav. Zlatar.
635 Vid Frano, posjednik. Trpanj.
636 Vidović Ivan, kanonik. Šibenik.
637 Vinković dr. Branko, odvjet. perovodja. Krapina
638 Vlahović Kolenda pok. Petra, posjednik. Pijavičina. Kuna.
639 Vlašić Rade, župnik. Prezid.
640 Vouk Vale, ljekarnik. Gospić.
641 Vračun Stjepan, pravnik. Zagreb.
642 Vranycani-Dobrinović barun Ljudevit, veleposjednik. Zagreb.
643 Vranycani barun Juraj, veleposjednik. Rieka.
644 Vranković dr. vitez, Ivan prisjednik dalm. zem. odbora i narodni zastupnik. Zadar.
645 Vratarić Franjo, činovnik „Slavije". Zagreb.
646 Vreve Julijo, kanonik. Zagreb.
647 Vrkljan Pavao, kr. sudb. pristav. Varaždin.
648 Všetečka Vojtjeh, stud. phil. Zagreb.
649 Vučetić pop Kuzma, kor. vikar. Hvar.
650 Vukelić Franjo, trgovac. Gospić.
651 Vukelić Ivan, učitelj. Vrata. Fužine.
652 Vukušić ot. Marinko, exdefinitor i župnik. Rumović. Imocki.
653 Vulović Srećko, profesor i zač. kanonik. Kotor.
654 Vusio pop E. M., urednik „La Patria Illustrata". Beč. Währinger. Gürtel 79.
655 Vuščić dr. Josip, odvjetnik Križevci.

656 Wodvařka Janko, stud. jur. Zagreb.
657 Wieser Emil, kr. mjernik. Gospić.
658 Winger Vjekoslav, ljekarnik. Zagreb.
659 Wittasek Josip, ravnatelj tiskare. Zagreb.
660 Wohlheim Robert, stud. jur. Zagreb.

661 Zaffron Ivan, posjednik. Korčula.
662 Zaffron dr. Josip, odvjetnik i narodni zastupnik. Korčula.
663 Zagoda Adolfo, profesor. Varaždin.
664 Zanchi pop Ivan, župnik. Seget. Trogir.

665 Zanella don Polde, začastni kanonik. Vis.
666 Zanini Amos, trgovac Korčula.
667 Zlatar pop Petar, župnik. Donji Humac kod Nerežišća. Brač.
668 Zlovečera don Niko, župnik. Kliševa. Orešac.

669 Želisko Ivan, muzejski asistent. Volyně. Češka.
670 Milan Žibrat, kotarski šumar, Zlatar.
671 Živac Antun, trgovac i posjednik. Tivat.
672 Živko Petar, gradski vićnik. Križevci.
673 Žubrinić Dragutin, župnik Velebitske Oštarije kod Gospića.
674 Žugčić Stjepan, profesor. Karlovac.

J. Predplatnici „Starohrvatske Prosvjete".

1 Ambrinac Vjekoslav, župnik. Sarajevo.
2 Ambrož Ivan, kapelan c. i k. mornarice Pula.

3 Babogredac Mato, upravitelj župe Hrtkovci. Mitrovica.
4 Bartulić dr. Josip, kot. liečnik. Udbina.
5 Borić ot. Rafo, župnik. Brist. Gradac.
6 Bösendorfer Josip, stud. phil. Zagreb.
7 Brlić dr. Vatroslav, advokat. Brod na Savi.
8 Bunjik Šišman, župnik. Klakanje. Brod.

9 Carević Ante, občinski tajnik. Komiža.

10 Čitaonica. Klanjac. Zagorje.
11 Čitaonica plem. konvikta. Zagreb.
12 Čitaonica. Ogulin.
13 Čitaonica. Pola.
14 Čvek pop Jure, župnik. Bela-Varaždin-Maruševac.
15 Čingrija dr. Pero, bilježnik i narodni zastupnik. Dubrovnik.

16 Drašković Trakošćanski grof Dionis. Mali-Bukovec-Ludbreg.
17 Dabrović Kata, posjednica. Dubrovnik.
18 Dragičević Tomo, c. k. oružnički stražmeštar. Žepče. Bosna.

19 Gimnazijalna biblioteka. Kotor.
20 Gradska učiteljska knjižnica. Mitrovica.
21 Grašić Josip, župnik. Beran. Istra.
22 Grdenić Dragutin, posjednik. Križevci.

23 Hribar Ivan, ravnatelj banke „Slavije", gradski načelnik i zast. naroda. Ljubljana.
24 Hrvatska čitaonica. Jelsa.
25 Hrvatska čitaonica. Korčula.
26 Hrvatska čitaonica. Makarska.
27 Hrvatska čitaonica. Trsat.
28 Hrvatsko djačko družtvo „Javor". Osiek.
29 Jerković Dragutin, upravitelj župe. Orubica. Nova Gradiška.

30 Kaić Antun, veleposjednik i trgovac. Livno.
31 Karadžole pop Vinko, kateketa Šibenik.
32 Katarinić Milan, ravnatelj štedione. Bakar.
33 Kendjelić dr. Martin, savjetnik vrh sudišta. Sarajevo.
34 Keser Antun, odvjetnik. Križ.
35 Kirinčić pop Antun, duhovni pomoćnik. Dobrinj. Malinska.
36 Knjižnica učenika kr. realke. Vukovar.
37 Kr. vel. gimnazija Zagreb.

38 Lalić barun dr. Nikola, upravitelj pokrajinske bolnice. Šibenik.
39 Laneve pop Jure, župnik. Trpanj na Pelješcu.
40 Literarno družtvo „Plug" slušatelja gosp. i šum. učiteljišta. Križevci.

41 Marčelić dr. Ivan, liečnik. Zadar.
42 Matunci dr. Martin, kanonik. Zagreb.
43 Melada pop Joakim, župnik. Jezera. Tiesno.
44 Milaš dr. Nikodem, doktor bogoslovije, pravoslavni episkop diocese Dalmatinsko-Istarske. Zadar.
45 Miler Pavao, opat. Mitrovica.
46 Milić Vicko, predsjednik okruž. suda i zastupnik naroda. Dubrovnik.

47 Nadbiskupsko sjemenište. Travnik.
48 Nemičić dr. Milan, gradski fizik. Karlovac.
49 Nikolanči pop Petar, duhovnik kat. bogoslovja. Zadar

50 Občina Slano.
51 Občina Vis.
52 Občina Šibenik.
53 Okružna učiteljska knjižnica. Mitrovica.
54 Orlić dr. Antun, kanonik i župnik. Krk.
55 Pavlinović Miho, kanonik i ravnatelj bisk sjemeništa. Split.

56 Plemić dr. Rikard, odvjetnik. Ruma.
57 Pleše Vencel, kapelan. Rieka.
58 Poici Fran, mjernik. Gospić.
59 Premuda pop Vinko, duhovni pomoćnik. Krk.

60 Rendić dr. Dujam, odvjetnik. Split.
61 Rinače Fran, knjižar. Prag

62 Samostan oo. Franjevaca. Fojnica.
63 Samostan oo. Franjevaca. Humac. Ljubuški.
64 Samostan oo. Franjevaca. Karlovac.
65 Samostan Franjevaca. Mostar.
66 Samostan oo. Franjevaca. Trsat.
67 Senjska štediona. Senj.

68 Slavonska zemaljska sredotočna štediona. Osiek.
69 Smetiško Mijo, kanonik. Zagreb.
70 Šimek Ivan, subsidiar. Krapina.
71 Tkalčić Ivan, prebendar. Zagreb.
72 Učiteljska knjižnica kotara Volosko. Kastav.
73 Valenko dr. Vladoje, državni odvjetnik. Varaždin.
74 Varešanin od Vareša Marijan, c. i kr. Feldmarschallieutenant. Mostar.
75 Vežić pop Niko, župnik u miru. Brist. Gradac.
76 Viša djačka pučka škola. Sisak.
77 Voršak dr. Angjeo, kanonik Djakovo.
78 Vranyczany barun Vladimir, vlastelin. Laduč. Savski-Marof.
79 Ženski licej. Zagreb.

K. Članovi podupiratelji.

1 Krpan Josip, trgovački poslovodja. Knin.
2 Svacov Miho, posjednik. Ogulin.
3 Šimunović Niko, posjednik. Knin.

L. Znanstvena družtva, časopisi i politički listovi, kojima se „S. P." u zamjenu šalje.

1 Academia Romana. Bucarest.
2 Academie d'archeologie. Anvers (Belgien).
3 Academie d'archéologie de Belgique. Bruxelles.
4 Alterthumsgesellschaft. Insterburg (Allemagne).
5 Alterthumsgesellschaft. Prusia. Königsberg (Allemagne).
6 Bergens-Museum. Bergen. Norwegen.
7 Bulletin d'historie ecclesiastique et d'archeologie religiense. Romans. France.
8 Commission des antiquites departement De La Cote D'or. Dijon. France.
9 Časopis společnosti starožitností českých. Prag (Češka).
10 Gesellschaft f. Schleswig-Holstein-Lauenbergische Geschichte. Kiel.
11 Geschichts- und alterthumsforschender Verein. Eisenberg (Allemagne).
12 Geschichts- alterthums Verein von Langerhausen und Umgegend. Langerhausen (Allemagne).
13 Glasgow Archaeological Society. Glasgow (Ecoss).
14 Grossköngliche badische Universitätsbibliothek. Heidelberg.
15 Historisch-antiquarische Gesellschaft von Graubünden. Chur (Suisse).
16 Historisch-antiquarischer Verein. Schaffhausen (Suisse).
17 Historischer Verein der fünf Orte: Luzern, Uri, Schwyz. Unterwalden und Zug. Luzern (Suisse).
18 Historischer Verein der Oberpfalz und von Regensburg. Regensburg.
19 Historischer Verein. Glarus (Suisse).
20 Hrvatski Radnik. Zagreb.
21 Imperatorska akademija nauk. St. Petersburg.
22 Imperatorski Universitet. St. Petersburg
23 Izvestija Muzej. družtva za Kranjsko. Ljubljana.
24 Jugoslavenska akademija. Zagreb.
25 L' universite Royale De Norvége (A Christiania). Christiania.
26 Mansfelder-Blätter. Mittheilung des Vereines für Geschichte und Alterthümer der Grafschaft Mansfeld zu Eisleben.
27 Missouri historical society. St. Louis. United States of America.
28 Mittheilungen der k. k. Central-Commission der Kunst- und Histor. Denkmale. Wien.
29 Mittheilungen des mährischen Gewerbe-Museums in Brünn.
30 Mittheilungen des Musealvereines für Krain. Laibach.
31 Oberhessischer Geschichtsverein. Giessen (Allemagne).
32 Ortsverein für Geschichte und Alterthumskunde. Braunschweig. Wolfenbüttel (Allemagne).
33 Röm.-germ. Central-Museum Mainz.
34 Royal archeological institute of Great Britain and Irland. London.
35 Slovanskecho muzealno družtvo u Turč. S. Martinu (Ugarska).
36 Societe des artes et des sciences. Carcassone. France.
37 Società di Archeologia e belle arti. Torino.
38 Societé Nationale Academique. Cherbourg.
39 Societé Savoisiene D' historie et D' archeologie. Chambéry (France).
40 Thüringisch-sächsischer Verein für Erforschung der vaterländ. Alterthümer. Halle
41 Troms Museums. Aarsberetning Tromso (G. Kjeldseths Bogtr.).
42 Uredničtvo „Bošnjak". Sarajevo.
43 Uredničtvo „Brankovo Kolo". Karlovci.
44 Uredničtvo „Bullettino Archeologico". Split.